

‘De Benedenstad gaat nooit plat!’

Oral history-verhalen over woon- en leefomstandigheden, samenwerking & erfgoed in de veranderende Nijmeegse arbeiderswijk **de Benedenstad**, 1970-1986

Foto: H. Janse, Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, documentnummer 54.856 (1957)

Foto: G. Zajec, gemaakt op 9 november 2024

Naam: Giovanni Zajec

Masterscriptie Erfgoed(-beleid)

Master Geschiedenis & Actualiteit

Faculteit der Letteren, Radboud Universiteit Nijmegen

Eerste begeleider: Prof. dr. J.H. Furnée

Tweede begeleider: dr. M.G.W. Reichgelt

Datum van afstuderen: 21 juli 2025

‘Je weet waar je me kunt vinden
In 't Paleis bij Frank
Naast de bar van Anita
In de benedenstad
Misschien zingen we een lied’

Frank Boeijen, *Dromedaris*, 1999

Inhoudsopgave

Inleiding	4
I Veranderende woonomstandigheden in de Benedenstad	10
<i>Wonen in de oude Benedenstad</i>	10
<i>Wonen in een sanerende stadswijk</i>	13
<i>De herdefiniëring van wonen in de Benedenstad</i>	16
II Speelveld tussen bewoners, gemeente en het Buurtcomité Benedenstad	19
<i>Op zoek naar de ware Onderstadter</i>	19
<i>Buurtcomité Benedenstad: hoeder van de buurt?</i>	22
<i>Onmaatschappelijken en kat-en-muis-spel</i>	25
III Routes en routines: veranderingen in het ervaren van de ruimtelijkheid in de Benedenstad	27
<i>Het gevoel van de stedelijke ruimte</i>	28
<i>Het bouwen van een nieuwe (sociale) leefomgeving</i>	31
<i>Erfgoed in de leefomgeving: een complexe paradox</i>	33
Conclusies en nabeschuiving	35
Bibliografie en bronnenlijst	38
Bijlagen	40
<i>Bijlage I: Algemene interviewleidraad</i>	40
<i>Bijlage II: Transcript interview Sjef Leestemaker</i>	44
<i>Bijlage III: Transcript interview Theo van den Ing</i>	55
<i>Bijlage IV: Transcript interview Gerrit Pijman</i>	69
<i>Bijlage V: Transcript interview Frits Robeerst</i>	88

Inleiding

De Benedenstad heeft de afgelopen decennia een bijzondere positie in de geschiedenis van Nijmegen verworven. Niet alleen qua geografie en stadsplanning onderscheidt de wijk zich van de rest van Nijmegen én andere stadswijken in Nederland, maar ook op de ‘emotionele kaart’ van de stad geniet de Benedenstad min of meer de status van het echte/pure Nijmegen.¹ Literatuur over en studies naar de Benedenstad dragen bij aan de toenemende culturele en historische waarde die aan de wijk worden toebedeeld. Toch hebben historici de afgelopen tweehonderd jaar niet altijd met dezelfde interesse naar de Benedenstad gekeken en werden diens iconische allures eigenlijk pas toebedeeld toen de Gemeente Nijmegen in de jaren na de Tweede Wereldoorlog de aloude Benedenstad grotendeels saneerde en verving door nieuwe stadsidealën: namelijk die van een toenemende winkelcultuur, bedrijvigheid en toerisme gecombineerd met luxere woningbouw en ruime parkeergelegenheid voor het centrum van de bovenstad.²

Met name sinds de tweede helft van de twintigste eeuw hebben historici meer aandacht gekregen voor de hernieuwing van stadswijken in Nederland en breder in de rest van West-Europa. Vaak schreven historici van dit soort werken vanuit hun eigen ervaringen in projecten als stadsplanner en beschreven en onderzochten zij de stadsvernieuwing zoals zij die zelf of hun vakgenoten op dat moment realiseerden. Zo heeft historicus en stadsplanner Leo Grebler in 1962 al een overzichtswerk geschreven over de stadsvernieuwing en de sanering van verkrotte volkswijken in West-Europese landen, waaronder Nederland.³ Meer recent heeft historicus Samuel Zipp in zijn overzichtsartikel ‘The Roots and Routes of Urban Renewal’ laten zien hoe stadsvernieuwing in de tweede helft van de twintigste eeuw onlosmakelijk verbonden was met idealistische en modernistische principes en samenging met commerciële belangen om de westerse volkswijken aantrekkelijker te maken voor de middenklassen.⁴ Specifieke historische literatuur over stadsvernieuwing in Nederland vinden we vooral over de sloop- en nieuwbouwgiedenis van de Amsterdamse volkswijk de Jordaan.⁵ Deze wijkgeschiedenis vertoont enige gelijkenissen met de geschiedenis van de Benedenstad. Zo kregen beide volksbuurten na de Tweede Wereldoorlog te maken met verpaupering en werden beide wijken onder luid protest grotendeels gesloopt om plaats te maken voor nieuwbouw. Bovendien hebben de sanerings- en herbouwpolitiek van beide stadswijken laten zien dat de geschiedenis van stadsvernieuwing tot in de kern verbonden is met emoties.

¹ Jan Buursink, ‘Onze benedenstad: De sociale constructie van een Nijmeegs icoon’, in: *Jaarboek Numaga: Gewijd aan heden en verleden van Nijmegen en omgeving* deel LIX (2012) 40-61, aldaar 41.

² Ibidem, 42.

³ Leo Grebler, ‘National Programs for Urban Renewal in Western Europe’, *Land Economics* 38:4 (1962) 293-304.

⁴ Samuel Zipp, ‘The Roots and Routes of Urban Renewal’, *Journal of Urban History* 39:3 (2013) 359-575.

⁵ Tim Verlaan en Aimée Albers, ‘From Hippies to Yuppies: Marginal Gentrification in Amsterdam’s Jordaan and De Pijp Neighborhoods 1960-1990’, *City: Analysis of Urban Change, Theory, Action* 26:2-3 (2022) 496-518.

De binding tussen stadswijken en haar burgers wordt namelijk grotendeels gevormd door een samengaan van de stedelijke identiteit en persoonlijke identiteit. Met name de sociale cohesie en het gevoel van een *common sense* geven kracht aan het wij-gevoel, bijvoorbeeld wij-arbeiders, in een volkswijk zoals de Benedenstad. Hoogleraren Architectuurgeschiedenis en Erfgoedstudies Koos Bosma en Jan Kolen, die een overzichtswerk schreven voor de omgang met cultureel erfgoed, staan stil bij de emotionele gevolgen die stadsvernieuwing kan hebben. Architectuur en stedenbouw zien zij onder andere als herinneringsruimten, gelieerd aan het concept van *lieux de memoire*. Het gegeven dat alle bewoners van een stadswijk verschillende herinneringen en gevoelens hebben bij de historische omgeving maakt, aldus Bosma en Kolen, dat er niet iets is als een ‘objectieve stadswaarneming’, waardoor aanpassingen aan een wijk een grote lading aan emoties met zich meebrengen, soms in de vorm van bewondering en acceptatie, maar vaak ook in de vorm van verzet, woede, onbegrip en verdriet.⁶ Meer recentelijk heeft deze emotionele benadering van erfgoed en stadsvernieuwing een bredere weerslag gevonden in het historische veld. Zo beargumenteert hoogleraar Architectuur Ilda Koca Baltic dat architectonisch erfgoed een belangrijke aanjager is van een wij-gevoel tijdens stadsvernieuwing. Samen met de historie van de woonomgeving versterkt het historische erfgoed in een stadswijk de betekenis van het verleden en verbindt deze met het heden.⁷

Om enigszins grip te krijgen op de notie van de Benedenstad onderzocht emeritus-hoogleraar sociale geografie Jan Buursink de sociale constructie ervan afgezet tegen diens positie tegenover de rest van Nijmegen en de aangrenzende dorpen. In zijn artikel concludeert Buursink dat het concept van de Benedenstad tot aan de jaren 1980 verbonden was met negatieve connotaties van periodieke wateroverlast en overlast van jongeren.⁸ Vanuit dit negatieve perspectief zetten de bovenstad en het aldaar zittende gemeentebestuur de Benedenstad weg als een verwaarloosbare sloppenbuurt. Volgens Buursink ontwikkelde de Benedenstad op deze manier dus een alternatieve Nijmeegse identiteit: niet die van de chique woonbuurt van de negentiende-eeuwse welgestelde Nijmeegse burgerij, die na de bouw van de Waalbrug in 1936 en de verschuiving van het economische centrum naar de singels rondom het Keizer Kareplein verhuisden, maar die van de volkswijk van trotse en hardwerkende arbeidersgezinnen.⁹ Zowel Buursink, als ook historici Ekkers en Ganzefles, die in hun artikel over de ruimtelijke ontwikkelingen van Nijmegen schrijven, wijden de uiteindelijke verkrotting van de Benedenstad aan oorlogsschade, verpaupering en werkloosheidsproblemen in het begin van de

⁶ Koos Bosma en Jan Kolen, *Geschiedenis en ontwerp: handboek voor de omgang met cultureel erfgoed* (Nijmegen 2010) 190-198.

⁷ Ilda Koca Baltic, ‘The Public Urban Spaces Renewal and Architectural Heritage Revitalization: A Lasting Interconnection’, in: Kabila Hmood red., *Conservation of Urban and Architectural Heritage - Past, Present and Future* (2023) 1-15, aldaar 2.

⁸ Jan Buursink, ‘Onze benedenstad’, 52-54.

⁹ *Ibidem*, 53.

twintigste eeuw.¹⁰ De bouw van de Waalbrug werd uiteindelijk de doodssteek van het oude centrum van Nijmegen en dus vaagde de economische betekenis van de wijk weg.

Veel van de verschenen historische literatuur over de Benedenstad schrijft over de positie en bemoeienis van de gemeentelijke overheid tegenover de wijk en de initiatieven die vanuit de wijk ontstonden om het gemeentelijke beleid proberen tegen te werken.¹¹ Centraal in deze studies staat de oprichting van de *Stichting Sanering Oude Stad* in 1938 en hun poging om de Benedenstad te ‘verheffen’ door het aanleggen van het Groene Balkon, een keermuur tussen de Vleeshouwersstraat en de Steenstraat om woningen te creëren voor de betere inkomens. Hoewel het plan perfect paste binnen de stadsplanning van de bovenstad en dus goedkeuring en financiering kreeg van de gemeenteraad en het Rijk, vond het plan geen doorgang vanwege de Bezetting. In de wederopbouw van Nijmegen na de Tweede Wereldoorlog werd het Groene Balkonplan niet betrokken, aangezien het Rijk oordeelde dat de Benedenstad al vóór de Oorlog aan het verkrotten was en daarom geen financiering kon ontvangen uit de Wederopbouwwet. De Benedenstad ontsnapte zodoende een aantal jaar aan de saneringsplannen van de gemeente.¹²

De gemeentelijke sanerings- en nieuwbouwplannen vanaf de jaren 1950 hebben recentelijk niet alleen de aandacht getrokken van historici, maar ook architectonische en sociaalgeografische studies hebben vanuit hun perspectief geschreven over de Benedenstad. Aanvangspunt voor deze studies is de vervanging van het Groene Balkonplan voor het plan *De Vijf Heuvelen* uit 1958. Recentelijk hebben historici zoals Herman de Liagre Böhl de besluiteloze beleidsvoering vanuit de gemeente en het opkomende buurtverzet tegen de sloop- en nieuwbouwplannen in een nationaal perspectief geplaatst, waarbij hij de Benedenstad vergelijkt met volkswijken zoals de Schilderswijk in Den Haag en Woensel-West in Eindhoven.¹³ Specifiek over de Nijmeegse Benedenstad plaatst De Liagre Böhl de opkomst van het Buurtcomité Benedenstad, die vanaf 1970 georganiseerd actievoerde tegen de sloop- en nieuwbouwpolitiek, binnen een context van de opkomende sociale bewegingen in Nederland en het opkomende linkse/activistische imago van de Katholieke Universiteit Nijmegen (KUN).¹⁴ Deze actiegroep werd in 1970 opgericht na de presentatie van een nog radicaler gemeentelijk plan, de nota *Hoofdlijnen van beleid*. Twee architectuurgeschiedenisstudenten van de KUN, die met hun scriptie over de Benedenstad het buurtverzet hadden aangewakkerd, traden als adviseurs toe tot het Comité.¹⁵ De Benedenstad heeft daarmee nog lange tijd de interesse van de universiteit gewekt en het is dan ook niet

¹⁰ Paul Derk Jan Ekkers en M.J.G. Ganzevles, ‘De ruimtelijke ontwikkeling van Nijmegen 1900-1999 en verder’, in: *Jaarboek Numaga XLVI* (1999) 118-163, aldaar 128.

¹¹ Zie bijv. Carolien van Eerden-van der Laan, Gerard Koeck, Bep Leijen-Schrijver, Miriam Pilet en Christ School, *Leven in afbraak en herbouw: een beeld van de Nijmeegse benedenstad 1874-1974* (Nijmegen 1982).

¹² Ekkers en Ganzevles, ‘De ruimtelijke ontwikkelingen van Nijmegen’, 128.

¹³ Herman de Liagre Böhl, *Steden in de steigers: stadsvernieuwing in Nederland 1970-1990* (Amsterdam 2012) 268-270.

¹⁴ De Liagre Böhl, *Steden in de steigers*, 270-274.

¹⁵ *Ibidem*, 270.

toevallig dat één van de standaardwerken over de perceelverdeling van de oude Benedenstad geschreven is door hoogleraar kunstgeschiedenis aan de KUN, Evert Frans van der Grinten.¹⁶

Ook vanuit de erfgoed- en monumentenstudies zijn de afgelopen tien jaar nieuwe vragen aan stadsvernieuwingspraktijken in Nederland gesteld.¹⁷ Zo hebben Anita Blom en Peter Timmer, beide cultureel erfgoedadviseurs op het Ministerie van Onderwijs, Cultuur & Wetenschap, de relatie tussen de erfgoed- en monumentenzorg en het ruimtelijke domein van stadsvernieuwing beschouwd als een geleidelijk en chronologisch proces in drie stadia: van erfgoed als sectorbenadering (erfgoed geïsoleerd van de omgeving), naar een factorbenadering (erfgoed als onderdeel in de ruimtelijke ordening), tot uiteindelijk een vectorbenadering in de afgelopen jaren (erfgoed als medebepaler bij gebiedsontwikkeling).¹⁸ In hun onderzoek beargumenteren ze echter dat ook tijdens stadsvernieuwingen in de jaren 1970 en 1980 erfgoed al werd ingezet als medebepaler in het saneren en herbouwen van bijvoorbeeld de Benedenstad en dat er complexe vraagstukken ontstonden of de stadsvernieuwing zich moest richten op woningbouw *pur sang*, of ook op buurtbehoud en sociale cohesie.¹⁹ Net als in de historische literatuur noemen zij de invloed van het Buurtcomité Benedenstad in het aanpassen van de gemeentelijke plannen tot een *integrated conservation* van erfgoed: de bebouwing werd grotendeels vervangen, maar het nieuwbouw-, erfgoed- en monumentenbeleid zou zich daarbij aanpassen aan het historische stratenpatroon.²⁰

Het valt op dat het Buurtcomité in vrijwel alle literatuur terugkomt als ‘de stem van de Benedenstad’. De leden van het comité waren immers degenen die zich verzetten tegen de saneringspolitiek van de gemeente en opkwamen voor de erfgoedbelangen van de wijk. Toch rijst hier ook de vraag of iedereen in de oude Benedenstad zich kon vinden in de doelen en het actierepertoire van het Buurtcomité. Hoewel veel van de oorspronkelijke bewoners gedwongen verhuisden naar andere wijken in Nijmegen, valt er niet te ontkennen dat zij qua voorzieningen en woonomstandigheden in hun nieuwe woningen erop vooruitgingen tegenover de verkrotte oude Benedenstad.²¹ Hoe creëerde het Buurtcomité bijvoorbeeld draagvlak onder de rest van de bewoners van de Benedenstad? En in hoeverre waren bewoners überhaupt bezig met niet alleen de sloop van hun eigen onderkomen, maar ook van de bredere (sociale) leefomgeving in de Benedenstad? Al met al zal dit onderzoek zich richten op de vraag hoe bewoners, buiten de protestbeweging, omgingen met de sanerings- en nieuwbouwpolitiek van de gemeente en in hoeverre zij zich gerepresenteerd en verbonden voelden met het Buurtcomité. De centrale vraag in dit onderzoek is dan ook: Hoe zijn buurtbewoners van de Benedenstad omgegaan met

¹⁶ Evert Frans van der Grinten, *Nijmegen Benedenstad: beschrijving van een grotendeels verdwenen Stadsgedeelte aan de Waal* (Nijmegen 1980).

¹⁷ Zie bijv. Joks Janssen, Eric Luiten, e.a., ‘Heritage as sector, factor and vector: conceptualizing the shifting relationship between heritage management and spatial planning’, *European Planning Studies* 25:9 (2017) 1654-1672; Anita Blom en Peter Timmer, ‘Stadsvernieuwing en stads- en dorpsgezichten in de periode 1961-1985: een geslaagde maar vergeten vectorbenadering’, *Tijdschrift voor Historische Geografie* 7:1 (2022) 65-85.

¹⁸ Blom en Timmer, ‘Stadsvernieuwing en stads- en dorpsgezichten in de periode 1961-1985’, 66-67.

¹⁹ *Ibidem*, 69, 72-73.

²⁰ *Ibidem*, 72, 77.

²¹ Jan Buursink en Jacques van Dinteren, *Het eigentijdse Nijmegen* (Nijmegen 2005) 190-194.

en hoe herinneren zij zich de sanerings- en nieuwbouwpolitiek van de Gemeente Nijmegen en het verzet van het Buurtcomité Benedenstad, 1970-1980?

Om enigszins grip te krijgen op de verhalen van de buurtbewoners van de Benedenstad, heb ik ervoor gekozen om een *oral history*-onderzoek op te zetten. Oral history is een kwalitatieve en interdisciplinaire methode die ervoor kan zorgen dat historici meer te weten komen over de verschillende beweegredenen, emoties en herinneringen van actoren die in ander archiefmateriaal niet of weinig aan bod komen. Het kan daarmee als *bottom-up* benadering fungeren en bijdragen aan de emancipatie van tot voorheen minder zichtbare delen van de samenleving. In dit geval kan oral history bijdragen aan het blootleggen van zowel individuele als collectieve ervaringen van enerzijds de sanerings- en nieuwbouw politiek van de Gemeente Nijmegen en anderzijds van het buurtverzet van het Buurtcomité Benedenstad.

Voor het onderzoek zijn vier semigestructureerde interviews afgenomen met buurtbewoners van de Benedenstad, die opgroeiden/woonden in de Benedenstad tussen de oprichting (1970) en de opheffing van het Buurtcomité Benedenstad (1986) en dus de transformatie van de volkswijk tot een nieuwbouwwijk bewust meemaakten.²² De interviews heb ik ingedeeld in een vijftal thema's die allemaal op een ander aspect binnen het onderzoek focussen. Per thema heb ik een aantal leidende vragen opgesteld die structuur gaven aan het gesprek. In het eerste thema heb ik gevraagd naar de persoonlijke informatie van de geïnterviewde: naam, leeftijd, beroep, waar wonend in de Benedenstad, et cetera. In het tweede thema ben ik vervolgens ingegaan op de woonomstandigheden van de bewoner vóór de sloop van de wijk, zijn/haar herinneringen aan het historische erfgoed van de wijk en zijn/haar leven in de oude buurt. In het derde thema heb ik verder gevraagd naar hoe de bewoner aankeek tegen de sanerings- en de nieuwbouwplannen en hoe de bewoner zich de veranderingen in de wijk herinnert. In het vierde thema heb ik bovendien gevraagd naar de ervaringen die de bewoner had met het Buurtcomité Benedenstad, in hoeverre dat hij/zij het gevoel had dat het Comité de zorgen/belangen van alle buurtbewoners serieus nam en of hij/zij buiten het Comité om deelnam aan protesten of demonstraties. In het vijfde thema heb ik ten slotte gevraagd naar de woonomstandigheden van de bewoner ná de stedelijke vernieuwing van de Benedenstad, zijn/haar visie op de destructie van het historische erfgoed van de oude Benedenstad en heb ik gevraagd naar de impact hiervan op zijn/haar sociale netwerken en dagelijkse leven.²³

Het eerste interview heb ik afgelegd met Sjef Leestemaker. Sjef is in 1949 geboren op de Grotestraat en heeft het grootste gedeelte van zijn leven gewoond in het westelijke gedeelte van de Benedenstad. Hoewel Sjef volgens hemzelf weinig te maken had met het Buurtcomité, was hij wel actief in andere protesten in de wijk en wist hij mij veel te vertellen over de Benedenstad als 'typische volkswijk'.²⁴ Naast Sjef heb ik gesproken met Theo van den Ing. Theo, geboren in 1958 op de Kloosterstraat, is de zoon van een van de oprichters van het Buurtcomité en hoewel hijzelf nooit officieel

²² Zie bijlage II, III, IV & V.

²³ Zie bijlage I.

²⁴ Interview Sjef Leestemaker door Gio Zajec, Nijmegen, 16 oktober 2024.

onderdeel geweest is van het Comité, wist hij mij wel veel te vertellen over het speelveld tussen de Gemeente Nijmegen, het Buurtcomité Benedenstad en de bewoners van de Benedenstad.²⁵ Als derde heb ik een interview afgenomen met Gerrit Pijman, ondersteund door zijn vrouw Marie-Louise Pijman. In 1949 werd hij geboren in het oostelijke deel van de Benedenstad, ter hoogte van de Lindenberg, en doordat hij door het stadsvernieuwingsbeleid vaak gedwongen werd te verhuizen, wist hij mij veel te vertellen over verschillende buurten in de Benedenstad en hun identiteit voor en na de sanering.²⁶ Als laatste heb ik gesproken met Frits Robeerst. Frits is in 1961 in de Benedenstad komen wonen als student aan de KUN. Hoewel hij dus geen oorspronkelijke bewoner was, wist hij mij wel veel te vertellen over zijn studentenleven voor de sanering, de veranderende ruimtelijke ervaringen in de wijk en hoe het was om als buitenstaander te wonen in een Nijmeegse volkswijk.²⁷

Het is belangrijk om in het achterhoofd te houden dat de interviews met de bewoners van de Benedenstad geen opsommingen bevatten van door het verleden gereflecteerde feiten, maar dat de formulering van mijn interviewvragen, de setting van de interviews en de verbale en non-verbale interactie tussen mij en de bewoners sturing hebben gegeven aan het eindproduct. Toch valt er aan de hand van deze interviews wel wat te zeggen over de ervaringen en herinneringen van buurtbewoners in de Benedenstad. Middels een iteratieve aanpak zal ik de interviews namelijk systematisch coderen en analyseren om terugkerende thema's en motieven te kunnen ontwaren. Daar waar nodig zal ik deze resultaten vergelijken, contextualiseren of weerleggen met ander bronmateriaal. In het bijzonder maak ik hierbij gebruik van het buurtblad *Benedenstad Nieuws: Buurtblad voor de Benedenstad*, dat werd uitgegeven van 1971 tot 2009, waarvan tussen 1971 en 1983 onder redactie van het Buurtcomité Benedenstad.²⁸ Hoewel het belangrijk is om van de beeldvorming van het Buurtcomité bewust te zijn bij de bestudering van dit buurtblad, geeft het blad wel een uniek inkijkje in de zaken waar verschillende delen van de Benedenstad tegenaan liepen en de manier waarop het Comité bewoners probeerde te mobiliseren om zich actief in te zetten voor het behoud van de oude Benedenstad.

Dit onderzoek zal bestaan uit drie hoofdstukken, die telkens zoveel mogelijk de chronologie van de stadsvernieuwing in de Benedenstad zullen volgen. Allereerst zal het eerste hoofdstuk ingaan op de woonomstandigheden in de Benedenstad, waarbij het in zal gaan op onder andere de staat van de woningen in de Benedenstad en de rol van deze gebouwde herinneringen in het collectieve geheugen van de bewoners. Het tweede hoofdstuk zal vervolgens een analyse geven van het speelveld waarop bewoners, het Buurtcomité en de Gemeente Nijmegen acteerden en zal aan de hand daarvan vanuit het perspectief van de bewoners dieper ingaan op percepties op inspraak, protest en het recht op wonen. Het derde hoofdstuk zal ten slotte de veranderende ruimtelijkheid en sfeer van de Benedenstad in kaart

²⁵ Interview Theo van den Ing door Gio Zajec, Nijmegen, 28 oktober 2024.

²⁶ Interview Gerrit Pijman door Gio Zajec, Nijmegen, 14 november 2024.

²⁷ Interview Frits Robeerst door Gio Zajec, Nijmegen, 18 november 2024.

²⁸ Regionaal Archief Nijmegen (RAN), Archief Buurtcomité Benedenstad (927) [hierna afgekort als: Archief BB], aanvr.nr. T112, Benedenstad Nieuws: Wijkblad voor de Benedenstad (1971-1983).

brengen en zal daarbij ingaan op de manier waarop bewoners omgingen en nu nog omgaan met hun (sociale) leefomgeving en het erfgoed in de wijk.

I Veranderende woonomstandigheden in de Benedenstad

*Wij sliepen met z'n allen op zolder, de een in de ene hoek en de ander in de andere hoek. Het was 's winters ijskoud. Dan pakten we een stapel dekens op bed en namen we een kruik mee naar boven,*²⁹ vertelt Theo van den Ing over zijn ouderlijk huis op de Kloosterstraat, waar hij van 1958 tot 1976 woonde. Het beeld dat Theo schetst is niet uniek in de Benedenstad; voor vele bewoners was dit het dagelijkse leven vóór de sloop-, renovatie- en nieuwbouwwerkzaamheden in de jaren 1970 en 1980. Zoals uit de interviews en het Buurtblad Benedenstad naar voren komt, kenmerkten woningen in de oude Benedenstad zich door minimale voorzieningen: er waren nauwelijks badkamers, toiletten bevonden zich vaak buitenshuis of werden gedeeld binnen een woningcomplex en isolatie en verwarmingsinstallaties ontbraken. Toch fungeerden deze woningen als meer dan alleen fysieke structuren in een ‘vervallen’ bouwlandschap. Voor de bewoners was het hun thuis, een plek vol mooie en minder mooie herinneringen en een plek waar zij hun kinderen hadden zien opgroeien. De woningen in de Benedenstad dienden bovendien als ankers van sociale verbondenheid. Het leven in en rondom het huis en het contact met de burens creëerden een grote mate van sociale samenhang, waarbij bewoners de grenzen van het huiselijke domein oprekten tot aan de uitgeklapte tuinstoeltjes voor de voordeur.³⁰ Desalniettemin was de fysieke staat van het merendeel van de woningen vanaf de jaren 1950 onhoudbaar en de stadsvernieuwingsplannen van de gemeente veroorzaakten een totale transformatie in de wijk. De gemeente voorzag nieuwe en gerenoveerde woningen van moderne voorzieningen, zoals douches en isolatie, maar de gemeente dwong bewoners tegelijkertijd afscheid te nemen van de plekken waarin herinneringen en betekenisvolle momenten verweven waren met de gebouwde omgeving. In dit hoofdstuk zal ik aan de hand van deze herinneringen van mijn geïnterviewden analyseren hoe de fysiek veranderende woonomstandigheden het dagelijks leven van bewoners hebben veranderd en de manier waarop zij hun concept van wonen in de Benedenstad in deze tijd opnieuw uitvonden.

Wonen in de oude Benedenstad

De fysieke staat van de huizen in de oude Benedenstad weerspiegelden eind jaren 1960 de economische en sociale positie van de buurt als arbeiderswijk, letterlijk gelegen onder de hoger liggende bovenstad.³¹ Al vóór de Tweede Wereldoorlog verhuisden welgestelde Benedenstadters naar de chique, nieuwgebouwde singels rondom het Keizer Karelplein, waardoor het voormalige handelscentrum van de stad transformeerde in een woonwijk voor hardwerkende arbeidersgezinnen, en vanaf de jaren 1950

²⁹ Interview Theo van den Ing, 28 oktober 2024, p. 3.

³⁰ Zie bijv. Interview Sjef Leestemaker, 16 oktober 2024, p. 10.

³¹ Jan Buursink, ‘Onze benedenstad: De sociale constructie van een Nijmeegs icoon’, in: *Jaarboek Numaga: Gewijd aan heden en verleden van Nijmegen en omgeving* deel LIX (2012) 40-61, aldaar p. 46-47.

tevens voor studenten, die hun intrek namen in de statige, maar vervallen panden die de rijkere burgerij achterliet.³² De gemeente kocht een deel van deze panden op en verhuurde deze aan arbeidersgezinnen. Een ander deel bleef in handen van pandjesbazen, die deze op particuliere grond verhuurden aan nieuwe bewoners.³³ Om zoveel mogelijk bewoners te kunnen huisvesten, splitsten pandeigenaren de panden op, waardoor er vaak meerdere gezinnen dicht op elkaar leefden. De slechte sociaaleconomische positie van de bewoners zorgde er bovendien voor dat pandeigenaren zich niet genoodzaakt voelden om de oude woningen in de Benedenstad te renoveren of moderniseren. Rondom het huis van Gerrit aan de Waalkade, in het oosten van de Benedenstad, bevonden zich negentiende-eeuwse panden, die er fysiek gezien niet goed aan toe waren: [...] *wij woonden daar dan boven. Daar had je een grote kamer en een gang. En daar had je dan de keuken. En dan had je drie slaapkamers. Daar sliepen we met z'n elven. In dat huis was het altijd een beetje koud. Het waaide en het waaide daar als het slecht weer was. Dan deden we de jassen op het bed voor de kou en hadden we er een kachel instaan. We wikkelden warme stenen in een handdoek en dan konden we de voeten in bed warm maken.*³⁴ In het westen van de Benedenstad, waar onder andere Theo woonde, lagen weliswaar relatief gezien de nieuwste woningen, maar deze waren er niet persé beter aan toe: *Deze woning waren naar de normen van 1922 gebouwd en zijn nu nog niet geweldig qua tocht, vocht en kou. Maar dat was toen al helemaal niks. Wij sliepen onder de dakpannen. Je keek op sommige plekken zo naar buiten toe. Dus daar hebben we wel wat dingen in gestopt om dat toch maar dicht te houden.*³⁵

De vervallen panden, hun open kieren en hoge plafonds weerspiegelden dan ook de transformatie van de Benedenstad tot arbeiderswijk. Dit hergebruik van oude statige panden is onder andere terug te zien in de voormalige woning van Sjef Leestemaker, die met zijn ouders en zus woonde in de Begijnenstraat. Het pand was omgebouwd van een postkantoor met grote woonruimten voor de familie van de eigenaar van het bedrijf, naar een gedeelde woning waarin twee families hun intrek namen.³⁶ De voormalige grandeur van de woning was ook nog belangrijk voor Sjef en zijn gezin en het herinnerde hen aan een vervlogen tijd: *Dat was wel oud, ja. Er zaten daar allemaal ornamenten en weet ik veel wat allemaal aan het plafond.*³⁷ Het was daarbij niet persé het fysieke uiterlijk van de statige panden die aan de bewoners betekenis gaf, maar vooral de manier waarop deze gebouwen en ornamenten fungeerden als dragers van herinneringen en een decor vormden van het sociale leven binnenshuis, waarbij vervlogen burgerlijke trots, familie en gemeenschap centraal stonden. Voor bewoners raakte dit gevoel aan de kern van hoe zij de ruimte om hen heen betekenis gaven, hetgeen te koppelen valt aan de manier waarop zij stedelijke bebouwing en de inrichting van hun woningen toe-eigenden als persoonlijk, maar ook als gemeenschappelijk erfgoed.

³² Ibidem.

³³ Interview Sjef Leestemaker, 16 oktober 2024, p. 6.

³⁴ Interview Gerrit Pijman, 14 november 2024, p. 8.

³⁵ Interview Theo van den Ing, 28 oktober 2024, p. 4

³⁶ Interview Sjef Leestemaker, 16 oktober 2024, p. 1-2.

³⁷ Interview Sjef Leestemaker, 16 oktober 2024, p. 3.

Om de panden in de Benedenstad geschikt te maken voor bewoning van meerdere gezinnen per pand, bouwden bewoners zelf houten constructies om diverse leef-, eet- en slaapruidten van elkaar te scheiden. Zo sliep Sjef samen met zijn zus op de bovenverdieping van het huis aan de Begijnenstraat, waarbij een houten wandje de beide slaapkamers uit elkaar hield.³⁸ Toch had niet ieder gezin de luxe om op één verdieping diverse slaapkamers in te richten. Gerrit sliep in het huis aan de Waalkade samen met zijn ouders en acht broers en zussen op slechts drie slaapkamers.³⁹ In de vele studentenhuizen, die vanaf de jaren 1950 volop aanwezig waren in de Benedenstad, maakten pandeigenaren ook gebruik van houten constructies. Hoewel deze constructies binnen studentenhuizen zorgden voor een grote mate van privacy, waren bewoners zich weldegelijk bewust van het brandgevaar dat dit met zich meebracht. Zo vertelt Frits Robeerst, die boven de Stella Kelder op de Grotestraat woonde, hoe hij zich probeerde voor te bereiden op een dergelijk noodszenario:

Boven de kelders had hij [Pa van Bostel, de eigenaar van de Stella Kelders] een enorm pand. En dat had hij dus voor een gedeelte heringericht met [...] allemaal houten wanden: [...] Er was ook een houten trap. Er was een met hout omkleed toilet, waar ook vaak de lamp van kapot was. Dan moest je met een kaars naar het toilet. [...] Maar het was toch wel een beetje gevaarlijk. [...] Ik woonde daar aan de voorkant. Dan keek ik uit van de tweede verdieping. Maar dat waren vrij hoge kamers allemaal. En ik dacht als ze de boel hier nog eens in brand vliegt, dan wil ik niet dat ik daar dan nog zit. Dus ik had op de een of andere manier een heel dik touw weten te versieren, dat ik aan mijn bed heb vastgebonden en dat lang genoeg was om mij en mijn medestudenten [...], dat we via dat touw het brandende pand zouden kunnen verlaten.⁴⁰

Dit verhaal van Frits laat dan ook de pragmatische en creatieve manier zien waarop bewoners van de Benedenstad omgingen met de beperkingen en soms zelfs risico's van hun woonomstandigheden. Er heerste dan ook bij de geïnterviewden het gevoel dat ze zelf garant moesten staan voor hun eigen veiligheid en die van de buurt, als de gemeente niet bereid was om te investeren en te renoveren.⁴¹ Het versterkte daarmee ook wederom het gemeenschapsgevoel binnen de wijk; zowel arbeiders als studenten hadden immers met min of meer dezelfde gevaren om te gaan.

Dat het grootste deel van de oude Benedenstad ver voor de Tweede Wereldoorlog was gebouwd, had echter ook nog andere gevolgen. Hoewel de meeste woningen wel een toilet en een keuken hadden, en dus beschikten over koud stromend water, ontbrak er bij alle oude woningen van mijn geïnterviewden een aansluiting op warm water en een badkamer, waardoor het zichzelf wassen op een andere manier

³⁸ Interview Sjef Leestemaker, 16 oktober 2024, p. 3.

³⁹ Interview Gerrit Pijman, 14 november 2024, p. 8.

⁴⁰ Interview Frits Robeerst, 18 november, p. 6.

⁴¹ Ibidem, maar zie bijv. ook de waarschuwing die het Buurtblad afgaf voor de opslag van volle gasflessen in de wijk: RAN, Archief BB, aanvr.nr. T112, Benedenstad Nieuws, nr. 8 (september 1971) p. 1-2.

ging dan tegenwoordig. Het gebrek aan een groot deel van de sanitaire voorzieningen binnenshuis, zoals warm water en een douche, zorgde ervoor dat ouderwetse badculturen in de Benedenstad tot ver in de jaren 1970 voorkwamen. Bewoners wasten zich bijvoorbeeld in een teil die bewoners vulden met warm water. Het hele gezin ging achtereenvolgens in de teil, waarna bijvoorbeeld ook de werkkleding van de vader des huizes en de al werkende kinderen gewassen werd in datzelfde badwater. Theo herinnert zich nog goed dat deze gezinsaangelegenheid weinig rekening hield met privacy, waardoor hij op latere leeftijd het wassen in de teil vermeed: *Later ging ik gewoon met een bakje water naar de zolder toe en dan deed ik mezelf daar wassen.*⁴² Eenmaal per week bezocht een groot deel van de bewoners van de wijk een badhuis, waar ze zich tegen een kleine vergoeding konden wassen. Bewoners uit de oostelijke Benedenstad bezochten veelal het badhuis aan de Daalseweg, terwijl bewoners uit de westelijke Benedenstad een bezoek brachten aan het badhuis in het Waterkwartier.⁴³ Hoewel deze beide badhuizen dus een centrale rol speelden in het leven van de bewoners, ontstond er bij de bewoners vanaf de jaren 1970 ook langzamerhand ontevredenheid over de gebrekkige sanitaire voorzieningen in hun eigen woningen. Deze ontevredenheid zou uiteindelijk een belangrijke pijler worden in het protest van het Buurtcomité Benedenstad in hun strijd voor betere woonomstandigheden voor de bewoners.⁴⁴

Wonen in een sanerende stadswijk

*We vonden het allemaal mooi. Ze gingen bouwen! Dat zou voor ons een nieuwe wereld worden.*⁴⁵ Sjef herinnert zich nog goed hoe hij begin jaren 1970 aankeek tegen het nieuws dat de gemeente de Benedenstad na jaren van krotopruijing weer zou gaan herbouwen. Toch was deze optimistische gedachte niet overal voelbaar in de Benedenstad. Zo herinneren Theo en Gerrit juist de angst en weerstand die zij voelden toen zij hoorden over de plannen van de gemeente om de gehele wijk plat te gooien, inclusief de plekken die voor hen belangrijk waren.⁴⁶ Het laat de bandbreedte zien waarop bewoners van de Benedenstad keken naar de veranderingen die zij vanaf de jaren 1970 aan den lijve ondervonden.

De gemeente beoordeelde oude woningen op een aantal criteria, zoals bewoonbaarheid, voorzieningen en historische waarde, en stelde vanuit daar een aantal structuur- en bestemmingsplannen op om te saneren, renoveren en te herbouwen.⁴⁷ Deze plannen voerde zij uit in verschillende fasen. Nadat de gemeente het Groene Balkon in navolging van de wederopbouw in Nijmegen maar ten dele realiseerde, deelde zij de stadsvernieuwing van de Benedenstad op in verschillende deelgebieden. In fase I zouden onder andere de woningen in de Grotestraat gesloopt worden en in fase II zouden de

⁴² Interview Theo van den Ing, 28 oktober 2024, p. 4.

⁴³ Zie bijv. interview Sjef Leestemaker, 16 oktober 2024, p. 3; interview Theo van den Ing, 28 oktober 2024, p. 4; interview Gerrit Pijman, 14 november 2024, p. 8; interview Frits Robeerst, 18 november 2024, p. 6.

⁴⁴ RAN, Archief BB, aanvr.nr. T112, Benedenstad Nieuws, nr. 72 (mei 1976) p. 1.

⁴⁵ Interview Sjef Leestemaker, 16 oktober 2024, p. 5.

⁴⁶ Interview Theo van den Ing, 28 oktober 2024, p. 6; interview Gerrit Pijman, 14 november 2024, p. 10.

⁴⁷ Zie bijv. het Bestemmingsplan Benedenstad in: RAN, Archief BB, aanvr.nr. T112, Benedenstad Nieuws, nr. 73 (juni 1976) p. 3.

Waalkade, Nieuwe Markt, Oude Haven en de Bottelstraat volgen.⁴⁸ Gerrit was één van de laatst overgebleven bewoners van de Waalkade en vertelt hoe hun kleine gezinswoning door de sanering van naastgelegen panden veranderde in een laatste herkenningpunt van de ooit zo herkenbare schippershaven. De sloop zorgde dan ook voor het verdere verslechteren van de woonomstandigheden: *Ja het werd heel tochtig. Vooral toen die andere huizen werden weg gesloopt. Toen was ons huis helemaal tochtig, want alle gaten in de muren kwamen open te liggen. Daarom moesten we ook weer weg daar, voor die nieuwbouw. Toen moesten we weer naar de Oude Haven toe.*⁴⁹

De manier waarop mijn geïnterviewden vertellen over de diverse verhuizingen die ze hebben meegemaakt, roept steeds meer de vraag op in hoeverre zij dwang ervoeren, en wellicht nog veelzeggender, dwang herinneren in hun zoektocht naar een nieuwe woning en het ontwijken van sanering en nieuwbouw. De gemeente stuurde weliswaar gemeenteambtenaren langs de deur van de ouders van Gerrit om met hen te overleggen waar ze wilden wonen, maar er viel niet met de gemeente te onderhandelen over het legaal blijven wonen in het oude huis aan de Waalkade.⁵⁰ Omdat de gemeente de structuur- en bestemmingsplannen per fase uitwerkte, moesten bewoners vaak meerdere malen verhuizen naar leegstaande oude woningen in de Benedenstad, alvorens ze uiteindelijk terecht konden in de nieuwbouw of een gerenoveerde woning. Zo verhuisde Theo bijvoorbeeld van de Kloosterstraat, via de Veemarkt, naar de Observantenstraat. Op de Veemarkt woonde hij zelfs een aantal jaar in een tijdelijke noodwoning.⁵¹ Gerrit verhuisde bovendien viermaal tijdens de werkzaamheden in de Benedenstad: van de Lindenberg, via de Waalkade, naar de Oude Haven, en uiteindelijk naar de Bottelstraat.⁵² Uit de interviews, aangevuld met artikelen uit het Buurtblad Benedenstad, komen een drietal strategieën, waarmee de gemeente op een subtiele en vaak indirecte manier druk uitoefende om bewoners te laten verhuizen en de vernieuwingsplannen door te voeren.

Een eerste strategie die naar voren kwam, was het onbewoonbaar verklaren van woningen door de gemeente. Als een ‘verkrot’ pand nog niet in het bezit was van de gemeente, kocht zij deze eerst op van bijvoorbeeld particuliere eigenaren, om vervolgens het pand een gewenst bestemmingsplan te geven en, in het geval van een woonbestemming, het pand onbewoonbaar te verklaren en te slopen.⁵³ Op deze manier ontstonden er gaten in het bouwlandschap van de Benedenstad. Krotwoningen die al in het bezit waren van de gemeente werden gesaneerd, terwijl andere woningen soms nog wel jarenlang bewoond bleven alvorens de gemeente het bestemmingsplan rond had en de slooprechten in handen kreeg. De sloopnota van de gemeente, op basis waarvan zij besloot om een pand al dan niet te saneren,

⁴⁸ RAN, Archief BB, aanvr.nr. T112, Benedenstad Nieuws, nr. 134 (september 1981) p. 5.

⁴⁹ Interview Gerrit Pijman, 14 november 2024, p. 8.

⁵⁰ Interview Gerrit Pijman, 14 november 2024, p. 11.

⁵¹ Interview Theo van den Ing, 28 oktober 2024, p. 5, 8.

⁵² Interview Gerrit Pijman, 14 november 2024, p. 2.

⁵³ RAN, Archief BB, aanvr.nr. T112, Benedenstad Nieuws, nr. 10 (oktober 1971) p. 1-2.

voorzag hierbij niet in enige inspraak vanuit bewoners, maar de gemeenteraad moest wel haar goedkeuring geven.⁵⁴

Het College van Burgemeester & Wethouders, en in het bijzonder de wethouder met de portefeuille volkshuisvesting en stadsontwikkeling, kreeg in dit besluitvormingsproces regelmatig weerstand van de gemeenteraad. Zo beschrijft het Buurtblad de situatie aan de Oude Haven 58 in maart 1972.⁵⁵ In een raadsvergadering na de gedeeltelijke sloop van het pand aan Oude Haven 58 kwamen raadsleden, gesteund door Benedenstadbewoners op de publieke tribune, lijnrecht tegenover de wethouder te staan. De raadsleden eisten van de wethouder dat de woning weer hersteld zou worden, zodat het pand op korte termijn weer bewoonbaar zou zijn. De steun van de raadsleden zorgde er vervolgens voor dat bewoners niet afwachtten en zelf aan de slag gingen met het opknappen van de woning en er enkele maanden later zelfs een jong gezin introk. Dit voorbeeld sterkte bewoners en het Buurtcomité Benedenstad ook in hun overtuiging dat de overblijfselen van de oude Benedenstad gered konden worden: '[...] zo zien we dat oude huizen die door de gemeente als een krot worden beschouwd, vaak nog heel goed zijn en met weinig geld weer opgeknapt kunnen worden.'⁵⁶

Een tweede strategie was het verhogen van de huren door de gemeente en de woningbouwvereniging. Waar bewoners in de oude Benedenstad vaak een aantal guldens per week betaalden, verhoogden pandeigenaren waaronder de gemeente, tijdens de saneringswerkzaamheden de huurprijzen gestaag. Gerrit herinnert zich de verhoging van de huur van de woning van zijn familie nog goed: *En toen werd de huurprijs in één keer duizend gulden [per maand], hè! Maar we zaten daar al voor 54 gulden [per week].*⁵⁷ Met de huurverhogingen zorgde de gemeente ervoor dat bewoners op zoek moesten naar een andere woonruimte, waardoor de vrijgekomen woning meegenomen kon worden in het nieuwe bestemmingsplan. De huren van de als eerste opgeleverde woningen uit fase I werden na renovatie of nieuwbouw berekend volgens een puntensysteem, waarbij een woning met een minimaal aantal punten maximaal 375 gulden per maand kostte, geïndexeerd naar het prijspeil van 1979 en exclusief woonlasten, zoals servicekosten en water/gas/licht.⁵⁸ Dit wil zeggen dat basiswoningen die de gemeente pas vrijgaf aan het einde van de jaren 1980 375 gulden per maand kostten, plus inflatie. Om bewoners enigszins te compenseren voor de forse huurverhogingen, kon er huursubsidie bij het Rijk worden aangevraagd. Echter, de huursubsidietabel hield geen rekening met het feit dat veel van de toekomstige bewoners van de Benedenstad minder verdienden dan het minimuminkomen, vastgesteld door het Rijk, waardoor bewoners zelfs met huursubsidie hun woning niet konden betalen.⁵⁹

⁵⁴ Ibidem.

⁵⁵ RAN, Archief BB, aanvr.nr. T112, Benedenstad Nieuws, nr. 15 (maart 1972), p. 4

⁵⁶ Ibidem.

⁵⁷ Interview Gerrit Pijman, 14 november 2024, p. 2.

⁵⁸ RAN, Archief BB, aanvr.nr. T112, Benedenstad Nieuws, nr. 131 (juni 1981) p. 1; RAN, Archief BB, aanvr.nr. T112, Benedenstad Nieuws, nr. 135 (oktober 1981), p. 2.

⁵⁹ RAN, Archief BB, aanvr.nr. T112, Benedenstad Nieuws, nr. 131 (juni 1981) p. 2.

Een derde en laatste strategie van de gemeente, die min of meer voortvloeide uit de eerste twee strategieën, was het aanbieden van alternatieve woonlocaties voor Benedenstadbewoners in de relatief goedkope buitenwijken van Nijmegen, zoals Dukenburg en Hatert. De gemeente promootte deze wijken actief als een passend alternatief voor bewoners die door de sanerings-, renovatie-, en nieuwbouwplannen niet meer in de Benedenstad konden blijven wonen.⁶⁰ Veel van deze nieuwbouwwoningen in bijvoorbeeld Dukenburg beschikten over de gewenste sanitaire voorzieningen, zoals warm water en een douche, waarmee bewoners er flink op vooruit zouden gaan tegenover de oude woningen in de Benedenstad. Desondanks ervoeren bewoners, waaronder Theo, een verhuizing naar een nieuwbouwwijk aan de rand van Nijmegen als een achteruitgang. Het ontbrak daar volgens velen namelijk aan het al eerder beschreven gemeenschapsgevoel van de Benedenstad en ook hadden bewoners grote moeite met het achterlaten van de plekken die voor hen van grote betekenis waren.: *Die 'asocialen' uit de oude Onderstad moesten dan weg en dan werd er daar [Dukenburg] een nieuwe wijk voor gecreëerd. Dat staat let-ter-lijk in die brieven!*⁶¹ De brieven waar Theo naar verwijst, betreft een correspondentie tussen het College van Burgemeester & Wethouders en de Stedenbouwkundige Dienst Nijmegen uit 1948, waarin de Dienst het College al adviseerde om Benedenstadbewoners massaal in Dukenburg en Hatert te herhuisvesten.⁶² In het Buurtblad Benedenstad plaatsten bewoners, die genoodzaakt waren te verhuizen naar een buitenwijk, massaal oproepen aan medebewoners voor een alternatieve woonruimte in de Benedenstad.⁶³ Deze derde strategie laat dan ook de sociaaleconomische gevolgen zien die de stadsvernieuwing in de Benedenstad hadden: zij die het financieel op konden brengen, wisten zich vaak makkelijker te handhaven in de Benedenstad totdat de renovatie/nieuwbouw van hun deel van de wijk klaar was. Daartegenover dwong de gemeente degenen die dat niet konden tot het achterlaten van de omgeving en hun daaraan gekoppelde herinneringen die hen dierbaar waren.

De herdefiniëring van wonen in de Benedenstad

Na de voltooiing van de sanerings-, renovatie-, en nieuwbouwplannen in de Benedenstad, beloofde de gemeente dat de 'oorspronkelijke' bewoners het recht hadden om als eerste terug te keren en voorrang kregen in de toewijzing van huurwoningen.⁶⁴ Toch was de gemeente niet direct overtuigd van het idee van het Buurtcomité Benedenstad om oude bewoners, in de breedste zin van het woord, voorrang te geven. Zo schrijft het Buurtblad Benedenstad tot het begin van de jaren 1980 dat de bewoners en de gemeente het niet eens waren over wie wel en vooral wie geen oorspronkelijke bewoners waren. Vooral het vraagstuk of kinderen van bewoners voorrang zouden moeten krijgen op een woning in de

⁶⁰ RAN, Archief BB, aanvr.nr. T112, Benedenstad Nieuws, nr. 2 (mei 1971) p. 3.

⁶¹ Interview Theo van den Ing, 28 oktober 2024, p. 9.

⁶² RAN, Archief Stedenbouwkundige Dienst Nijmegen 1934-1955 (65), inv.nr. 6, Brief van de Stedenbouwkundige Dienst Nijmegen aan het College van B&W (1948).

⁶³ Zie bijv. het verzoek van mevr. G. Toonen-van Wees: RAN, Archief BB, aanvr.nr. T112, Benedenstad Nieuws, nr. 3 (mei 1971) p. 2.

⁶⁴ RAN, Archief BB, aanvr.nr. T112, Benedenstad Nieuws, nr. 127 (januari 1981) p. 2.

Benedenstad, speelde een belangrijke rol na de oplevering van fase I en II.⁶⁵ Het College van Burgemeester & Wethouders hield lange tijd vol dat kinderen van oud bewoners geen hoofdbewoner waren geweest van een woning in de Benedenstad en dus ook geen recht hadden op de voorrangregeling voor een nieuwe woning.⁶⁶ Om het College ervan te overtuigen dat kinderen wel recht zouden moeten hebben op een woning, zette het Buurtcomité in 1981 de advertentie ‘Terug naar de Benedenstad’ uit. Hoewel er maar 100 hoofdbewoners op de advertentie reageerden, sprak het blad van een zeer groot aantal kinderen die, los van hun ouders, ook terug wilden keren naar de Benedenstad.⁶⁷ Het merendeel van mijn geïnterviewden was ook zo’n kind van een hoofdbewoner. Zowel Sjef, Theo als Gerrit wisten uiteindelijk na de oplevering van de nieuwe Benedenstad een woning met voorrang te bemachtigen.

Hoewel de voorrangregeling van de gemeente de bedoeling had om families die al generaties lang verbonden waren met de Benedenstad terug te laten keren, maakte deze op papier geen onderscheid tussen hoofdbewoners die relatief kort in de Benedenstad hadden gewoond en zij die er vanaf kinds af aan opgegroeid waren. Op deze manier kon bijvoorbeeld ook Frits, die als student een aantal jaar gewoond had in de Benedenstad, met voorrang terugkeren. Hij woonde inmiddels met zijn gezin in het Gelderse dorp Zetten-Andelst, maar besloot direct na de oplevering van de Priemstraat een verzoek te doen tot terugkeer naar de Benedenstad. Tot zijn verbazing kreeg hij vrijwel direct een ruim appartement aan deze straat toegekend. Omdat hij als leerkracht Nederlands op een middelbare school beschikte over een degelijk salaris, was deze woning voor hem ook op de lange termijn betaalbaar.⁶⁸ Desondanks waren niet alle terugkerende bewoners tevreden met de afwerking van hun nieuwe woning. Zo regende het in 1981 klachten over de opgeleverde gemeentewoningen aan de Oude Haven. Deze klachten gingen wederom niet alleen over praktische zaken, zoals een lekkende douche of een niet-geschilderde trap, maar ook over de verwijdering van de al eerder beschreven oude grandeur van woningen en de herinneringen daaraan: ‘Ik had vroeger zo’n mooi ouderwets plafond. Dat is weggehaald. En wat er nu zit, dat lijkt wel de Zevenheuvelenweg’, aldus de nieuwe bewoner van Oude Haven 4.⁶⁹

Een ander steeds luider wordende klacht van oorspronkelijke bewoners was dat ook zogenaamde ‘vreemden’ vanaf de jaren 1980 op grote schaal toegang konden krijgen tot een woning in de Benedenstad. De veranderende bevolkingssamenstelling haalde bij enkele van de door mij geïnterviewden bijzondere herinneringen naar boven, die tegelijkertijd bij hen zorgden voor een pijnlijk besef: het wonen in de Benedenstad is veranderd. Toen ik Theo vroeg naar zijn burens op de Kloosterstraat/Observantenstraat, legde hij direct uit hoe woonrelaties in zijn straat veranderd zijn door de renovatie van de woningen en de aanwas van nieuwe bewoners:

⁶⁵ Ibidem.

⁶⁶ RAN, Archief BB, aanvr.nr. T112, Benedenstad Nieuws, nr. 78 (november 1976) p. 2.

⁶⁷ RAN, Archief BB, aanvr.nr. T112, Benedenstad Nieuws, nr. 127 (januari 1981) p. 2.

⁶⁸ Interview Frits Robeerst, 18 november 2024, p. 9.

⁶⁹ RAN, Archief BB, aanvr.nr. T112, Benedenstad Nieuws, nr. 134 (september 1981) p. 3.

Ja dit was een hele amicale wijk. Hier was nooit een deur op slot. Er hingen overal touwtjes in de brievenbus om de deur los te kunnen trekken. [...] Maar dat was echt een enorme samenhang in de buurt. Als er ergens een huis leegkwam, dan werd eigenlijk zo 'n beetje overlegd met de woningstichting. Mijn vader was daar heel goed in. Die kende die mensen van binnen naar buiten. De buurt bepaalde zelf wie daar dan in dat leegkomende huis kwam wonen. Zo werkte dat vroeger.⁷⁰

Even verderop in het interview contrasteerde hij deze harmonieuze en samenhangende herinneringen met de manier waarop hij zijn woonrelatie met de burens tegenwoordig ervaart: *Er wonen hier ook mensen, die ken ik helemaal niet. Die wonen hemelsbreed 25 à 30 meter van je af. [...] Er is nu een toewijzingsplan met die punten en weet ik het allemaal. Er wonen hier allemaal wildvreemde mensen. Ook hierboven woont een man, die heeft altijd in Den Haag gewoond. Hoe die in vredesnaam aan die punten komt om in Nijmegen te wonen, weet ik niet. [...] Van die samenhang is niks meer over.⁷¹* Dit voorbeeld van Theo toont aan hoe bewoners in de Benedenstad het concept wonen niet alleen ervaarden als alles dat zich binnen de vier muren van de eigen woning heeft afspeelt, maar vooral ook als de samenhang tussen de eigen woning en de directe buurt. Hoewel het leven binnenshuis sterk verbeterde, nieuwe woningen hadden namelijk allemaal moderne voorzieningen zoals warm water en een douche, zorgde dit wel voor een toestroom aan nieuwe soort bewoners die een andere, meer individualistische, invulling gaven aan het woonconcept van de Benedenstad.

Al met al hebben de veranderende woonomstandigheden in de Benedenstad een aantal zaken duidelijk gemaakt. Zo kan er geconcludeerd worden dat bewoners een heel andere invulling geven aan de concepten erfgoed en wonen dan dat wellicht te verwachten viel. In ons interview benoemt Frits dan wel meermaals zijn onvrede over de sanering van de oude Benedenstad, omdat hiermee talloze historische panden verloren gingen, maar de andere geïnterviewden wezen veel vaker op immateriële aspecten van hun woonomstandigheden. In de meeste gevallen noemden zij namelijk de emotionele waarde van hun directe woonomgeving als dragers van persoonlijke en gemeenschappelijke herinneringen. Interessant is dat dit sentiment niet alleen door het Buurtcomité, maar breder in de Benedenstad gevoeld werd en, belangrijker nog, gevoeld wordt. Bewoners van de Benedenstad hebben daarmee dus laten zien dat de erfgoedwaarde van de oude woningen in de Benedenstad niet alleen ligt in de monumentale of esthetische waarde ervan, maar vooral ook in het alledaagse gebruik en in de sociale structuren en herinneringen die als het ware vastgenageld zitten aan deze fysieke structuren.

⁷⁰ Interview Theo van den Ing, 28 oktober 2024, p. 4.

⁷¹ Interview Theo van den Ing, 28 oktober 2024, p. 14.

II Speelveld tussen bewoners, gemeente en het Buurtcomité Benedenstad

Een analyse van de interviews en het Buurtblad levert al snel de drie belangrijkste actoren op die tijdens de transformatie van de Benedenstad in de jaren 1970 en 1980 een positie innamen wat betreft de veranderende woon- en leefomgeving, namelijk bewoners, het Buurtcomité Benedenstad en de Gemeente Nijmegen. Al deze actoren handelden op een complex speelveld, waarin zij soms met elkaar samenwerkten en misschien nog wel vaker tegenover elkaar stonden. Op dit speelveld hadden buurtbewoners veelvuldig te maken met (negatieve) beeldvorming, stigma's en de, weliswaar vaak goed bedoelde, invloed van instanties en organen, zoals de bovenstad, de gemeente en het Comité. Dit soort uitingen kwamen tot uiting in het dagelijkse leven van bewoners. Zo liep de wijk op het gebied van onderwijs achter op andere delen in Nijmegen. De Benedenstad had dan wel lange tijd een basisschool gehad, maar sinds de sloop ervan vlak na de Tweede Wereldoorlog gingen de kinderen uit de wijk naar school in de bovenstad, waar ze zich verhielden tot kinderen uit de bovenstad.⁷² Gerrit vertelt nog vaak over hoe het imago probleem van de Benedenstad al op jonge leeftijd uiting kwam. Op zijn school aan de Hertogstraat speelden kinderen uit de bovenstad namelijk op een speelplaats boven de kinderen uit de Benedenstad: 'En wij beneden', vertelt Gerrit in een interview met een buurtmagazine voor de Benedenstad en Stadscentrum Nijmegen.⁷³

In letterlijke en figuurlijke zin keek de bovenstad dus neer op de Benedenstad. Niet alleen bewoners uit de boven- en Benedenstad zelf droegen in de jaren 1970 en 1980 bij aan de beeldvorming en de stigmatisering van de Benedenstad en haar inwoners. Ook de gemeente, bijvoorbeeld in de correspondentie met de Stedenbouwkundige Dienst Nijmegen zoals ik al kort benoemde in het vorige hoofdstuk, en het Buurtcomité Benedenstad verwickelden zich in een speelveld met bewoners, waarbij alle partijen in eigen belang soms met elkaar samenwerkten en soms elkaar tegenwerkten.⁷⁴ In dit hoofdstuk zal ik dit complexe speelveld in kaart proberen te brengen door achtereenvolgens het concept van de Benedenstad te analyseren vanuit het perspectief van bewoners, het Buurtcomité Benedenstad en de Gemeente Nijmegen.

Op zoek naar de ware *Onderstadter*

*Er is hier nooit iemand van de honger doodgegaan, want dan werd er altijd wel weer wat geritseld en geregeld natuurlijk. Binnen alle perken was het... ja waar moet je het mee vergelijken? Met de Jordaan van vroeger in Amsterdam. Zulk soort buurten, ja. Dat was net als in het Willemskwartier en het Waterkwartier. Allemaal echte volkswijken.*⁷⁵ Net als in andere Nederlandse volkswijken identificeerden

⁷² Interview Sjef Leestemaker, 16 oktober 2024, p. 2; Interview Theo van den Ing, 28 oktober 2024, p. 1.

⁷³ Ed Nieuwenhuis, 'De Hezelstraat in verhalen: Kaaisjouwers', *Mariken: bewonersmagazine voor Benedenstad en Stadscentrum* 12:1 (2023) 4-8, aldaar 5.

⁷⁴ RAN, Archief Stedenbouwkundige Dienst Nijmegen 1934-1955 (65), inv.nr. 6, Brief van de Stedenbouwkundige Dienst Nijmegen aan het College van B&W (1948).

⁷⁵ Interview Theo van den Ing, 28 oktober 2024, p. 4.

bewoners in de Benedenstad zich na de Tweede Wereldoorlog als een collectief met grote samenhang en een gedeelde gemeenschapszin. Een belangrijke gemeenschappelijke deler was daarbij dat vrijwel alle bewoners te maken hadden met dezelfde omstandigheden en vaak kampten met gelijksoortige problematiek. Zo had een Benedenstadbewoner over het algemeen weinig te besteden en kreeg een bewoner stevast te maken met vooroordelen en stigmatisering.

Bewoners van de Benedenstad waren zich weldegelijk bewust van deze stigmatiserende manier waarop de gemeente en inwoners van de bovenstad op hen neerkeken. Om zich hiervan te ontdoen, is het gebruik van de term Benedenstad, zoals de gemeente de wijk officieel aanduidt, steeds meer ingeburgerd bij de bewoners zelf.⁷⁶ Tegenwoordig is er namelijk nog maar weinig over van deze klassenverschillen tussen boven- en Benedenstad. De wijk is immers veranderd in een luxe stadswijk met een mix van oude bewoners en jonge gezinnen, wonend in ruime eengezinswoningen of appartementen die vaak toegang kennen tot een balkon of een kleine stadstuin. Theo herinnert zich nog goed dat dit ten tijde van de sanering van de Benedenstad wel anders was. Om zich te verenigen en tegelijkertijd te onderscheiden van de bovenstad noemden bewoners van de Benedenstad zichzelf Onderstadters.

Hoewel veel bewoners, waaronder Gerrit en Sjef, zichzelf en elkaar zo al lang niet meer noemen, gebruikt Theo de termen Onderstad en Onderstadter nog consequent: *Wij noemen het altijd de Onderstad en voor ons is dat een geuzennaam. Vroeger was de term Onderstad not done. Door de gegoede bevolking van Nijmegen werd dat zo bestempeld: de Onderstad. Maar voor ons is dat altijd de geuzennaam gebleven. In de jaren zeventig is dat veranderd naar de Benedenstad, omdat toentertijd ook die onderhandelingen liepen met het Buurtcomité en dat klonk wat netter. Maar ja, bij ons is het nog altijd Onderstad.*⁷⁷ Theo komt hiermee precies tot de kern van hoe taal een belangrijke rol speelt in de dynamiek tussen bewoners, maar ook tussen boven- en Benedenstad. In dit voorbeeld is taal dus zowel een middel als een podium voor interne en externe strijd over de wijkidentiteit en representatie. Oftewel, door middel van de toe-eigening van een geuzennaam zoals de Onderstad roepen bewoners bewust een beeld op, namelijk die van een hechte volkswijk los van externe stigmatisering. Tegelijkertijd benadrukt het verschillende gebruik van de term, namelijk als scheldwoord en als geuzennaam, dat taal het strijdtoneel is voor de beeldvorming van buitenaf.

Wat qua taal verder nog opvalt uit de interviews, is het veelvuldige gebruik van de wij-vorm door de geïnterviewden. Aan de ene kant laat dit zien dat de al eerder in de literatuur en in contemporaine bronnen beschreven samenhang van de wijk coherent is aan de herinneringen en verhalen van bewoners nu.⁷⁸ Aan de andere kant roept dit wel de vraag op wie er wel, maar vooral ook wie er niet, onderdeel is/was van de Benedenstad. De wij-vorm komt in de interviews op twee verschillende manier terug. Wanneer we spreken over de woonomstandigheden of over familieaangelegenheden dan heeft de wij-

⁷⁶ Ibidem, p. 1.

⁷⁷ Ibidem.

⁷⁸ Zie bijv. Jan Buursink, 'Onze benedenstad', 52-54.

vorm met name betrekking op het gezin van de geïnterviewden. Echter, als we de focus verleggen naar het dagelijkse leven buitenshuis of meer algemeen over het gevoel van of de herinnering aan de Benedenstad, dan verschuift de betekenis van de wij-vorm naar iets dat ik eerder zou omschrijven als soortgenoten, waarmee de geïnterviewde zich identificeerde. Hoewel de precieze invulling van deze wij-vorm voor iedere bewoner anders is, vallen er wel een aantal overkoepelende eigenschappen van een ware Benedenstadter te noemen.

Allereerst hebben mijn geïnterviewden het veelvuldig over hun sociale netwerk als we spreken over hun wij-gevoel in de Benedenstad. Vanuit dit perspectief vormt het zijn van een Benedenstadter zich dus tot een soort fundament om het bestaan van bewoners. Vaak linken de geïnterviewden hun figuurlijke wortels in de Benedenstad bijvoorbeeld aan hun vrienden en kennissen in de wijk. Het feit dat de vrienden van Sjef en hun familie ook woonden in de Benedenstad, stelde Sjef in staat om een groepsgevoel te creëren. Hij maakte immers onderdeel uit van een typische Benedenstadse, sociale kring: *Ja, [wij waren] allemaal hetzelfde. We kwamen allemaal uit de Smitstraat, de Nonnengas, de Nonnenstraat, Priemstraat [...].*⁷⁹

Het zijn van een Benedenstadter, en het daarbij horende wij-gevoel, draait volgens Theo bovendien niet alleen om een gedeelde geografische locatie, maar ook om een gedeelde afkomst. Het wij-gevoel krijgt in deze context een nóg sterkere betekenis en hangt sterk samen met een zekere trots: trots op een gedeelde buurt, geschiedenis en afkomst. *Ik ben hier geboren en getogen. Mijn ouders zijn hier geboren en getogen. Mijn grootouders van vaderskant die zijn hier in de Onderstad geboren en getogen. Mijn grootmoeder van moederskant is hier geboren en getogen. Alleen mijn grootvader van moederskant die is in Ooij geboren. Maar daar de vader weer van is ook weer in de Onderstad geboren. Dus de Onderstad zit in m'n bloed.*⁸⁰ Het idee dat de Benedenstad ook iets is dat stroomt door het bloed, duidt bovendien op een krachtig geloof dat deze trots, en alles wat daarmee samenhangt, door de jaren heen niet veranderd of aangetast is. Het is dan ook voorstelbaar dat het wij-gevoel en de verbondenheid van de wijk tijdens de periode van sloop, renovatie en nieuwbouw alleen maar tastbaarder werden, juist omdat deze destijds verloren dreigden te gaan.

Gezien deze sterke focus op afkomst is het voorstelbaar dat de intrede van nieuwkomers in de Benedenstad leidde tot spanningen en uitdagingen. Een van de manieren om te achterhalen hoe bewoners omgingen met nieuwkomers, is door dit vraagstuk vanuit de andere kant in de vliegen. Het interview van Frits biedt enkele aanknopingspunten op deze vraag en laat één van de technieken zien waarop nieuwkomers in de buurt omgingen met de bewoners van de Benedenstad: *Ik zorgde gewoon dat ik met humor en respect tussen de mensen in kwam. En dat ze snel doorhadden dat ik geen hoogstaand figuur wilde zijn, of iets dergelijks. Zo van: 'zie mij eens te midden van allerlei andere mensen onderduiken.'* *Ik heb helemaal geen behoefte gehad om me te onderscheiden.*⁸¹ Om het

⁷⁹ Interview Sjef Leestemaker, 16 oktober 2024, p. 5.

⁸⁰ Interview Theo van den Ing, 28 oktober 2024, p. 1.

⁸¹ Interview Frits Robeerst, 18 november 2024, p. 3.

vertrouwen van de bewoners te winnen, besloot Frits bovendien zijn buurt te helpen met het schrijven van brieven met klachten over bijvoorbeeld de woonomstandigheden en met het maken van reclame voor een stel ramenwassers die hij gedurende zijn studententijd in de wijk leerde kennen: *Zomaar, hè. Niet uit financieel gewin of zo. Daar moet je bij ons niet voor zijn.*⁸² Met deze wij-vorm (ons) spiegelt Frits zich als het ware aan de al eerder kort genoemde liefdadige eigenschap van een Benedenstadter. Desondanks waren studenten zoals Frits volgens sommige bewoners niet zo geliefd in de buurt, omdat ze vreemden waren.⁸³

Eén soort plek in het bijzonder noemen zowel Frits als de oorspronkelijke bewoners in het interview als verbinder tussen nieuwkomers en de oorspronkelijke bewoners: namelijk de cafés in de Benedenstad. Zo herinnert Theo zich nog de grote verscheidenheid aan mensen die hartelijk ontvangen werden in de Ritabar in de Priemstraat: *Dat waren echt van die volkskroegen. In die kroegen kwam van alles op af. Van een schipper tot een directeur van een grote meubelzaak bijvoorbeeld.*⁸⁴ De Ritabar en de daarnaast liggende Anitabar waren voor Frits tevens de plekken waar hij de echte binding met de Benedenstadbewoners vond: *In de cafés kwam ik ook de gewone Nijmeegse jeugd tegen. Daar heb ik ook vriendschap met sommigen gehad. En vaak ook heel serieus. Ik weet nog van één goede vriend die ik toen kreeg. Dat was de zoon van een meubelhandelaar hier ergens in stad. Met hem had ik vaak best wel zware en nogal diepgaande gesprekken. Niet alleen in het café maar later ook bij elkaar thuis.*⁸⁵ Het was op dit soort plekken dat oorspronkelijke bewoners en nieuwkomers vooroordelen en stigma's konden overbruggen.

Buurtcomité Benedenstad: hoeder van de buurt?

De instantie waarin oorspronkelijke bewoners van de Benedenstad en nieuwkomers, zoals studenten, misschien nog wel het meeste samenkwamen was in het Buurtcomité Benedenstad, dat de vader van Theo in 1970 oprichtte om een krachtig en verenigd buurtgeluid te creëren tegen de plannen van de gemeente. Samen met andere invloedrijke Benedenstadbewoners, zoals Wim Weijers en Piet Mays, probeerde hij in de beginjaren van het Comité zowel een zo groot mogelijke groep bewoners aan te spreken, als serieus genomen te worden door de gemeente en de woningbouwvereniging. Om deze laatste rede koos het Buurtcomité ervoor om zich te identificeren met de Benedenstad en niet met de Onderstad.⁸⁶ Dit leek enigszins zijn vruchten af te werpen, aangezien het Comité al vrij snel na de oprichting aanschoof bij de onderhandelingen van de gemeente. Hier wist het Comité in maart 1972 al voor elkaar te krijgen dat een volgens hen zeer radicaal sloopplan, waarbij minstens 170 panden in de Benedenstad tegen de vlakte zouden gaan, zou worden vervangen door een nieuw plan.⁸⁷

⁸² Ibidem.

⁸³ Interview Theo van den Ing, 28 oktober 2024, p. 10.

⁸⁴ Interview Theo van den Ing, 28 oktober 2024, p. 5.

⁸⁵ Interview Frits Robeerst, 18 november 2024, p. 3

⁸⁶ Interview Theo van den Ing, 28 oktober 2024, p. 1, 10.

⁸⁷ RAN, Archief BB, aanvr.nr. T112, Benedenstad Nieuws, nr. 15 (maart 1972) p. 1.

Het Buurtcomité stelde in mei 1971 haar definitieve doelen en eisen op richting de gemeente, met hulp van een aantal medewerkers van de sociale academie. In het Buurtblad formuleerde zij deze eisen in een negental punten, die zich niet alleen focusten op de sloop, renovatie, en nieuwbouw van de Benedenstad, maar ook op een verbetering van de algemene woon- en leefomstandigheden van bewoners. Allereerst eiste het Comité een einde aan alle onzekerheid voor bewoners omtrent de toekomstplannen voor de wijk (1). Bewoners moesten toen en in de toekomst kunnen blijven wonen in betaalbare huurwoningen (2) en inspraak krijgen in de structuur- en bestemmingsplannen van de gemeente (3). Verder eiste het Comité dat de aanleg van een boulevard met een verkeersweg door de Benedenstad voorkomen moest worden (4) en dat er in de wijk geen plek moest zijn voor hoge flats, kantoorgebouwen en grote bedrijven (5). Het Comité vond ook dat de gemeente geen vrijblijvende krotopruijing moest uitvoeren, maar altijd in kaart moest brengen of een gebouw ook gerenoveerd kon worden (6). Bovendien vond het Comité dat er meer speelruimte voor de jeugd in de Benedenstad moest komen (7) en dat vuil sneller opgehaald zou worden (8). Ten slotte zag het Comité graag een buurtplein aangelegd worden rondom het Oude Weeshuis (9).⁸⁸

Deze eisen, die het Comité vol trots presenteerde op de voorpagina van het Buurtblad, suggereren dat het Buurtcomité direct vanaf de oprichting grote successen behaalden en grote groepen bewoners aan zich bond. Wanneer we een blik werpen op de interviews en een aantal artikelen uit de eerste publicaties van het Buurtblad, valt dit beeld toch enigszins te relativiseren. Met name op punt 7 leek het Comité niet direct een grote groep ouders met kinderen aan zich te binden. In verscheidene van de eerste publicaties in 1971 riep het ouders dan ook actief op om deel uit te maken van de protestbeweging.⁸⁹ Om dit voor elkaar te krijgen hield het Comité zich in het Buurtblad ook veelvuldig bezig met de aanleg van speeltuinen en een basisschool in de Benedenstad. Om een zo groot mogelijke groep bewoners aan te spreken presenteerde het Buurtcomité bovendien het plan (punt 9) om een buurtplein te creëren tegenover het Oude Weeshuis, het buurthuis van de Benedenstad. Hiermee probeerde het Comité om ook de harde kern van bewoners te kunnen betrekken in hun plannen. Zij waren immers het meeste te vinden in en rondom het Oude Weeshuis.⁹⁰ Tevens waren zij degenen die het meeste waarde hechtten aan het samenhangende buurtgevoel in de wijk.

Ondanks deze pogingen van het Buurtcomité om een zo groot mogelijke groep bewoners aan zich te binden, waren niet al mijn geïnterviewden direct betrokken bij het reilen en zeilen van de beweging. Het lijkt er daarbij op dat vooral jongeren en nieuwkomers in de wijk niet direct aansluiting vonden bij het Comité, hoewel ze het vaak wel met hun standpunten en acties eens waren. In ons interview antwoordde Sjef, die tijdens de hoogtijdagen van het Buurtcomité een jaar of 15 was, bijvoorbeeld dat hij en zijn directe omgeving niet echt geïnteresseerd waren in het verhaal van het Comité: *Dat weet ik niet. Oké ik hoorde alles, maar daar had ik weinig mee te doen, laat ik het zo*

⁸⁸ RAN, Archief BB, aanvr.nr. T112, Benedenstad Nieuws, nr. 2 (mei 1971) p. 2.

⁸⁹ Zie bijv. RAN, Archief BB, aanvr.nr. T112, Benedenstad Nieuws, nr. 4 (juni 1971) p. 5.

⁹⁰ Zie bijv. Interview Gerrit Pijman, 14 november 2024, p. 6.

zeggen.⁹¹ Ook Frits vertelde dat hij vrijwel nooit naar een bijeenkomst van het Buurtcomité ging, maar wel via zijn vrouw het een en ander hoorde over de voortgang van de opbouw van de Benedenstad. Zij werkte namelijk voor een van de architecten van de gemeente en stond volgens Frits zodoende wat dichterbij dan hijzelf: *Dus we hebben heel gauw gezegd, nou kijk maar of je bij Wim wat mee kunt doen en praten. En dat heeft ze toen ook wel gedaan.*⁹²

De belangrijkste rede dat niet iedereen in de Benedenstad aansluiting vond bij het Buurtcomité was de enigszins prominente status die de groep had, niet persé in economische zin, maar vooral in sociale zin. Leden van het Comité kwamen veelal uit bekende gezinnen uit de Benedenstad en positioneerden zich zodoende ook vanuit een beschermende rol als de stem van de buurt. Behalve Wim Weijers bestond het Comité alleen uit oudere, in de buurt genestelde, bewoners waar, volgens Theo en Sjef, jongeren niet direct aansluiting bij vonden: *Nou, daar was ik eigenlijk een beetje te jong voor, en: Er zaten er verscheidene in, maar die waren allemaal een stukje ouder dan ik.*⁹³ Toch speelden met name de studerende nieuwkomers een belangrijke rol in de beweging, vertelt Theo: *Die gingen meedoen en die hadden de knowhow. Die wisten op de universiteit de weg. Die wisten andere mensen te mobiliseren.*⁹⁴ Op deze manier sloten de bekendheid en vertrouwdheid van de leden van het Comité en de knowhow van studenten naadloos op elkaar aan. De oorspronkelijke buurtbewoners konden zich in het Comité dan ook vooral bezighouden met het organiseren en faciliteren van inspraakavonden en andere activiteiten voor de buurt, terwijl de studenten strategieën en plannen verzonnen om de gemeente te overtuigen van het woonbelang in de Benedenstad.

Studenten, die vanuit allerlei disciplines hun expertise inzetten voor de buurt, hadden tevens een eigen belang bij hun deelname aan het Buurtcomité. Zij waren immers ook Benedenstadbewoners geworden en leefden vaak in nog slechtere kraakwoningen dan de oorspronkelijke bewoners. Met de leus ‘red een pandje, bezet een pandje’ hielpen studenten enerzijds het Buurtcomité om de sloopactiviteiten van de gemeente te dwarsbomen. Anderzijds was het verbond tussen beiden vooral ook een manier voor de studenten om perspectief te creëren op een betere woning voor henzelf. Wanneer de gemeente hen namelijk dwong om te verhuizen, zodat hun woningen gesloopt of gerenoveerd konden worden, werden zij aangemerkt als oud-bewoner en hadden zij dus bij terugkeer dezelfde voorrangrechten als de oorspronkelijke bewoners.⁹⁵ Frits was dan wel niet actief betrokken bij het Buurtcomité, maar maakte in 1981 wel gebruik van deze oud-bewonersregeling: *En toen konden wij begin tachtig tot onze grote verrassing en tevredenheid terugkomen in de Benedenstad.*⁹⁶

⁹¹ Interview Sjef Leestemaker, 16 oktober 2024, p. 8.

⁹² Interview Frits Robeerst, 18 november 2024, p. 13.

⁹³ Interview Theo van den Ing, 28 oktober 2024, p. 11; Interview Sjef Leestemaker, 16 oktober 2024, p. 8.

⁹⁴ Interview Theo van den Ing, 28 oktober, 2024, p. 10.

⁹⁵ Ibidem, p. 10-12.

⁹⁶ Interview Frits Robeerst, 18 november 2024, p. 9.

Onmaatschappelijken en kat-en-muis-spel

Ten derde valt de Benedenstad te analyseren vanuit het perspectief van de Gemeente Nijmegen en dan vooral vanuit de interactie tussen enerzijds diverse actoren binnen de gemeente, zoals de gemeenteraad en het College van Burgemeester & Wethouders, en anderzijds Benedenstadbewoners. Het speelveld van bewoners en de gemeente was veel meer dan een tweezijdige strijd om wegen en woningen. Het was een breed gedragen discussie over identiteit en zeggenschap, waarbij zowel de gemeente als de bewoners gebruik maakten van hun eigen invulling van ‘de ander’. De scheve communicatie die in dit proces tot een hoogtepunt kwam, zorgt tot vandaag de dag voor een gespannen sfeer in de wijk als het gaat om gemeentelijk ingrijpen in zaken als woon-, omgevings- en parkeerbeleid.⁹⁷ De gemeenteraad, politiek gevuld met allerlei partijen die soms de kant kozen van bewoners en soms het College steunden in hun beleid, fungeerde bovendien als een soort tussenactor. Wanneer deze de kant koos van bewoners wist hij het College enkele malen te dwingen tot andere, vaak door het Buurtcomité geïnitieerde, keuzes. Wanneer deze het College steunde, kwam het wantrouwen in de gemeentelijke politiek bij de bewoners al snel weer bovendrijven.

Om een beter begrip te ontwikkelen van de manier waarop de gemeente een beeld schetste van de Benedenstad en haar bewoners, is het zinvol om een blik te werpen op de terminologie die de gemeente hanteerde om invulling te geven aan een Benedenstadbewoner. Al meerdere malen verwees ik kort naar de term ‘asocialen’, dat de gemeente kort na de Oorlog gebruikte. Volgens de gemeente zou de verdrijving van deze asocialen een voorwaarde zijn om de Benedenstad in letterlijke en figuurlijke zin uit haar ellende te verheffen. De gemeente verving de term asocialen een aantal jaar later door de term ‘onmaatschappelijken’, verwijzend naar het rapport Het Onmaatschappelijke Gezin, dat de Directie van de Wederopbouw en de Volkshuisvesting schreef en in 1952 in ontvangst genomen werd door de gemeente.⁹⁸ Met deze term benadrukte de gemeente vooral de negatieve en haast ‘besmettelijke’ impact die Benedenstadbewoners hadden op hun omgeving, niet alleen in sociale en hygiënische zin, maar vooral ook in economische zin. Om de Benedenstad te verheffen, beargumenteerde het rapport, zouden onmaatschappelijken niet alleen verdreven moeten worden uit de Benedenstad, maar zouden zij vooral ook in andere wijken moeten integreren en meedoen in het sociale en economische verkeer.⁹⁹

Andersom maakte het Buurtblad ook gebruik van een vast narratief om de verhouding tussen de bewoners en de gemeente weer te geven. Al in juli 1971 beschreef het blad de positie van bewoners in de wijk als dat van een muis dat moet zien te ontsnappen aan de klauwen van de kat, in dit geval de gemeente.¹⁰⁰ Hoewel dit precieze narratief niet direct terugkomt in de interviews, beschrijven de geïnterviewden de gemeente wel als een abstracte en afstandelijke macht die zonder consultatie met bewoners ingrijpende beslissingen nam over hun woonomstandigheden en omgeving. Het eerder al kort

⁹⁷ Zie bijv. Interview Gerrit Pijman, 14 november 2024, p. 7.

⁹⁸ RAN, Archief Dienst Publieke Werken en Volkshuisvesting van de gemeente Nijmegen 1949-1984 (1054), inv.nr. 6398, Rapport over het onmaatschappelijke gezin en zijn huisvesting (mei 1952).

⁹⁹ Ibidem.

¹⁰⁰ RAN, Archief BB, aanvr.nr. T112, Benedenstad Nieuws, nr. 5 (juli 1971) p. 2.

aangehaalde geval van Gerrit, waarbij er twee gemeenteambtenaren langs de deur kwamen bij zijn woning aan de Waalkade om aan hen te vertellen dat ze moesten verhuizen, is een goed voorbeeld van het sentiment dat hij voelde richting de gemeente: *Ja ik ging altijd mee. Je had niks te vertellen hè.*¹⁰¹

Dit soort narratieven, die een beeld geven van de manier waarop bewoners hun interactie met de gemeente ervaren, komen in diverse vormen terug in meer interviews dan alleen die van Gerrit. Bij hem komen deze sentimenten vooral naar boven wanneer we spreken over de bemoeienis van de gemeente bij het onderhoud en de verbouwing van het Oude Weeshuis: *Maar ja, de gemeente die pakte ons alles af, [...] nee, ik vind dat niet kloppen wat de gemeente doet allemaal. [...] de gemeente wilde iedereen maar dwingen, dwingen, dwingen.*¹⁰² Sjef en Theo focussen in ons interview daarentegen veel meer op de manier waarop ze, ook soms buiten het Buurtcomité, in actie kwamen tegen de gemeente. Zowel Sjef, Theo en Gerrit protesteerden met andere buurtbewoners namelijk enkele malen in en rondom het gemeentehuis in de hoop de gemeenteraad te overtuigen van hun standpunten voor de Benedenstad. Zo plakte Sjef het gemeentehuis dicht in een demonstratie die georganiseerd werd door Willy van Gemert, destijds de voorzitter van de carnavalsvereniging in de Benedenstad.¹⁰³ Theo deed ten slotte nog mee met een bekende actie, waarbij ze een pony meenamen de raadszaal in.¹⁰⁴

Dat veel van dit soort acties vaak actief gericht waren tegen de gemeenteraad en plaatsvonden in of nabij de raadszaal, valt drieledig te verklaren. Ten eerste was de raadszaal dé plek waar het College en de raad besluiten namen over de beleidsvoering in de Benedenstad. Demonstranten konden dus bij een raadsvergadering zowel hun protest richten tegen de wethouder als tegen de betrokken raadsleden. Ten tweede dienden de protesten voor de bewoners om hun ongenoegen over de traditioneel aan de arbeidersbevolking gebonden partijen, zoals de PvdA, kenbaar te maken. Om de PvdA in de raad te overtuigen van hun ‘verkeerde’ standpunten, maakten demonstranten bijvoorbeeld een spandoek met daarop de tekst ‘Gemeentepannen zijn slecht, Benedenstadpannen zijn echt’, waarna het Buurtcomité in het Buurtblad de PvdA nogmaals actief opriep om zich bij de bewoners aan te sluiten.¹⁰⁵ Hieruit volgt dan ook de derde en laatste verklaring voor de demonstraties richting de gemeenteraad. Bewoners en het Buurtcomité probeerden met dit soort acties politieke partijen te verleiden om af te komen op inspraak- en bewonersavonden, die zij vaak in het Oude Weeshuis organiseerden. Opvallend genoeg wisten de demonstranten hiermee vooral partijen als het CDA, de PPR en de VVD te trekken naar het buurthuis in de Benedenstad, terwijl de PvdA, de partij waar veel Benedenstadbewoners traditioneel op stemden, meermaals liet afweten en in 1976 zelfs geen cent besteedde aan wijkbezoeken aan de Benedenstad.¹⁰⁶

¹⁰¹ Interview Gerrit Pijman, 14 november 2024, p. 11.

¹⁰² Ibidem, p. 6.

¹⁰³ Interview Sjef Leestemaker, 16 oktober 2024, p. 8-9.

¹⁰⁴ Interview Theo van den Ing, 28 oktober 2024, p. 10.

¹⁰⁵ RAN, Archief BB, aanvr.nr. T112, Benedenstad Nieuws, nr. 6 (juli 1971) p. 2.

¹⁰⁶ RAN, Archief BB, aanvr.nr. T112, Benedenstad Nieuws, nr. 69 (februari 1976) p. 7; RAN, Archief BB, aanvr.nr. T112, Benedenstad Nieuws, nr. 79 (december 1976) p. 4.

Toch wisten buurtbewoners enkele malen raadsleden te overtuigen van hun plannen voor de Benedenstad. Zo pleitte de VVD, volgens het Buurtblad, in 1976 voor een snellere opbouw van de Grotestraat en was, zoals kort al eerder benoemd, vrijwel de gehele raad van mening dat het pand aan de Oude Haven 58 haar woonfunctie zou moeten behouden en niet gesloopt, maar gerenoveerd zou moeten worden.¹⁰⁷ Desondanks hebben deze samenwerkingen tussen bewoners en raadsleden bij mijn geïnterviewden niet direct geleid tot meer vertrouwen in de representatie van de Benedenstad in de gemeenteraad. Ook vandaag de dag herkennen buurtbewoners zich namelijk niet of nauwelijks in besluiten die de gemeente neemt over de Benedenstad. Zo speelde er ten tijde van onze interviews een parkeerdebacle, waarbij de gemeente van alle parkeerplaatsen in de oostelijke Benedenstad af wilde om de leefbaarheid te verbeteren. Hoewel bijvoorbeeld Theo en Gerrit tegenwoordig in de westelijke Benedenstad wonen, bracht dit besluit van de gemeente wel direct oud wantrouwen naar boven: *want de volgende week plaatsen ze op de Nieuwe Markt een paaltje en dan mag je hier ook niet maar parkeren. [...] En dat was toentertijd eigenlijk precies hetzelfde, want het slopen begon daar en het zou hier eindigen.*¹⁰⁸

Alles bij elkaar genomen kan er geconcludeerd worden dat diverse actoren in de Benedenstad, zoals bewoners, Buurtcomité Benedenstad en de gemeente, een andere rol speelden en op een verschillende manier participeerden in de leef- en woonomgeving van de Benedenstad. Wanneer we, net als in hoofdstuk 1, het concept van erfgoed dus interpreteren als de manier van wonen en leven in de Benedenstad wordt het duidelijk dat deze actoren zich ook op diverse manieren verhielden tot elkaar. Oorspronkelijke bewoners deden dit bijvoorbeeld door zich middels het concept van de Onderstad deels af te scheiden van nieuwkomers in de wijk. Het Buurtcomité daarentegen probeerde, zeker door de aanwas van studenten in de beweging, draagvlak te creëren onder alle bewoners, maar liep hierbij meermaals tegen het probleem aan hoe het zich het beste kon verhouden hiertoe. Ten slotte hebben de verhoudingen tussen de gemeente en bewoners laten zien dat zowel het wantrouwen en de hoop voor verandering in gemeentelijk beleid bij bewoners vooral lag bij de gemeenteraad, welke een bijzondere positie in dit speelveld innam: soms naast, maar vaak ook tegenover bewoners.

III Routes en routines: veranderingen in het ervaren van de ruimtelijkheid in de Benedenstad

Maar ik zeg altijd zo: ze kunnen daarvan zeggen wat ze willen zeggen, maar toen waren het kale vlaktes en parkeerterreinen. Nu wonen én leven er heel veel mensen. En dat is het belangrijkste, want het

¹⁰⁷ RAN, Archief BB, aanvr.nr. T112, Benedenstad Nieuws, nr. 78 (november 1976) p. 2; RAN, Archief BB, aanvr.nr. T112, Benedenstad Nieuws, nr. 15 (februari 1972) p. 1-2.

¹⁰⁸ Interview Theo van den Ing, 28 oktober 2024, p. 12.

*Buurtcomité had dat ook voor ogen. En dat is ook bereikt.*¹⁰⁹ De Nijmeegse Benedenstad maakte in de jaren 1970 en 1980 door de sloop-, nieuwbouw- en renovatiewerkzaamheden niet alleen grote veranderingen door in de woonomgeving van bewoners, maar ook veranderingen in de openbare ruimte zorgden ervoor dat bewoners hun ooit bekende omgeving op een nieuwe manier gingen beleven en gebruiken. In het begin van de twintigste eeuw veranderde de wijk al van een bruisend handelscentrum naar een hechte volksbuurt. Door de herstructurering veranderde de Benedenstad bovendien in een reeks aan plekken, waarin er een samenspel ontstond aan oude en nieuwe ruimtelijke herkenningspunten. In dit hoofdstuk zal ik analyseren hoe deze ruimtelijke veranderingen in de openbare ruimte doorwerkten in de bestaande sfeer, routines en het dagelijkse leven in de wijk. Middels het gebruik van het concept *mental maps*, voor het eerst gebruikt door stadsplanner Kevin Lynch, zal ik onderzoeken wat hetzelfde bleef in de openbare ruimte, wat verloren ging en in hoeverre de verhalen en herinneringen van bewoners een nieuwe toe-eigening van de openbare ruimte en het erfgoed daarbinnen weerspiegelen.¹¹⁰

Het gevoel van de stedelijke ruimte

Wanneer we de manier analyseren hoe bewoners van de Benedenstad de stedelijke ruimte om hen heen herinneren, lijkt op het eerste gezicht het belang van straatnamen naar boven te komen in de interviews. Zo herinnert Sjef zich nog goed de route waarmee hij vanuit zijn school in de bovenstad terugliep naar huis: *En dan met mijn zus samen liepen we de Ubbergseveldweg af en dan kwamen we zo in de Benedenstad. Dan gingen we de Muchterstraat en de Grotestraat af en dan onze straat [Begijnenstraat] in en dan waren we bij de familie.*¹¹¹ Ook het interview van Gerrit, wanneer we spreken over de route die hij en mededemonstranten aflegden als ze bij de gemeenteraad gingen protesteren, toont het belang van straatnamen om betekenis te geven aan de stedelijke ruimte en deze te herinneren: *Nou, wij gingen dan van hier het Weeshuis uit en dan liepen we via de Papengas zo de Stikke Hezelstraat op. Vanuit de Stikke Hezelstraat liepen we naar boven toe en vanaf de Grote Markt gingen we schreeuwen en muziek maken.*¹¹²

De straatnamen van de Benedenstad zijn ook nu nog vernoemd naar oude tradities, gebruiken, verhalen en gewoontes van plekken in de Benedenstad en verwijzen op deze manier terug naar de voormalige grandeur van de wijk. Zo staat de straat achter het plein waar een vismarkt stond bijvoorbeeld bekend als Achter de Vismarkt. De Priemstraat vindt zijn oorsprong in het verhaal van baron Primus van Lynden, wiens familie een vluchthuis bezat in de Benedenstad en zodoende een belangrijke rol speelde in de omgeving en beloond werd met een eigen straat.¹¹³ De sloop-, nieuwbouw- en renovatiewerkzaamheden brachten weliswaar een totale transformatie van de wijk teweeg, maar al snel besloot de gemeente om nieuwe woningen, pleinen en sociale voorzieningen te gaan bouwen langs

¹⁰⁹ Ibidem, p. 14.

¹¹⁰ Kevin Lynch, *The Image of the City* (Massachusetts 1960).

¹¹¹ Interview Sjef Leestemaker, 16 oktober 2024, p. 2.

¹¹² Interview Gerrit Pijman, 14 november 2024, p. 15.

¹¹³ Interview Frits Robeerst, 18 november 2024, p. 16.

het oude stratenpatroon. Op deze manier blijven herinneringen van bewoners aan de oude Benedenstad, die dus vaak maar niet altijd gekoppeld zijn aan de straatnamen, levend en vinden deze bewust of onbewust ook een plaats in de nieuwe stedelijke ruimte. Wie tegenwoordig loopt door bijvoorbeeld de Grotestraat zal niet vermoeden dat de strakke grijsbruine gevels op de plek staan waar ooit een zeer bekend jazzcafé gevestigd zat, namelijk de Stellabar. Voor bewoners daarentegen blijft de Grotestraat gekoppeld aan tal van de herinneringen die zij in de Stellabar meemaakten en blijft de Grotestraat dus een tastbaar onderdeel van hun persoonlijke geschiedenis en die van de wijk.

De voorbeelden van de straten en de Stellabar laten zien dat herinneringen aan de wijk zich kunnen vervormen tot zogenaamde *mental maps*. Dit zijn symbolische en persoonlijke kaarten, gebaseerd op ervaringen en herinneringen aan de stedelijke ruimte, die bewoners vormen om hun omgeving te begrijpen en erin te navigeren.¹¹⁴ Zo was de Stellabar voor Frits, in de tijd dat hij erboven op een kleine studentenkamer woonde, een belangrijk herkenningspunt van de Benedenstad en dus een integraal onderdeel van de manier waarop hij zijn omgeving bekeek en interpreteerde. Aangezien een dergelijke mentale kaart geen geografische kaart is, maar een beeld dat gestuurd wordt door positieve en negatieve herinneringen aan de stad, leeft de Stellabar ook nu nog door als herkenningspunt in het geheugen van bijvoorbeeld Frits. Zoals ik in hoofdstuk 2 al kort aanstipte, was de Stellabar niet het enige café in de Benedenstad dat een belangrijke positie verwierf op de mentale kaarten van bewoners. Oude cafés zoals de Rita- en Anitabar, Café de Prins, Café de Beurs, Café Extase, Café Heske en Chez Jo waren allemaal belangrijke herkenningspunten die voor bewoners bekend stonden als dé knooppunten van het sociale leven in de openbare ruimte. Tegenwoordig is alleen Café de Beurs nog terug te vinden in de ‘oorspronkelijke’ vorm, dat wil zeggen in de vorm die bewoners zich herinneren.¹¹⁵

Naast straten en herkenningspunten spelen de zogenaamde randen of uiteinden van de wijk ook een belangrijke rol in de mentale kaart van bewoners. Op het eerste oog lijken de afbakening van de Benedenstad relatief voor zichzelf te spreken. Als Theo in ons interview vertelt over de ruimtelijke omvang van de sloopplannen van de gemeente, geeft hij automatisch en wellicht onbewust een invulling aan zijn uiteinden van de Benedenstad: *[...] ze wilden eigenlijk de hele wijk, vanaf Valkhof tot aan de Spoorbrug, met de grond gelijk maken. Dan zou er een ideale verbinding komen tussen het Trajanusplein en Nijmegen West.*¹¹⁶ De scheidingslijn tussen de boven- en de Benedenstad vormt doorgaans de horizontaal lopende Lange Hezelstraat, Stikke Hezelstraat, Grote Markt en Burchtstraat. Vanuit deze lijn is de afstand met de Waal ongeveer 250 meter, waarbinnen de Benedenstad een hoogteverschil van 20 meter overbrugt.

¹¹⁴ Norbert Götz en Janne Holmén, ‘Introduction to the theme issue: “Mental maps: geographical and historical perspectives”’, *Journal of Cultural Geography* 35:2 (2018) 157-161, aldaar 157-58.

¹¹⁵ Interview Frits Robeerst, 18 november 2024, p. 4, 7; Interview Theo van den Ing, p. 4-5.

¹¹⁶ Interview Theo van den Ing, 28 oktober 2024, p. 6.

Wanneer we deze, deels door Theo, afgebakende Benedenstad analyseren, doen zich twee discussies voor die illustreren dat *mental maps* enerzijds persoonsgebonden en dus gekleurde interpretaties zijn van de stedelijke ruimte en anderzijds ook onderhevig zijn aan verandering. Allereerst lijkt de Lange Hezelstraat, en in mindere mate de Stikke Hezelstraat, een bijzondere positie in te nemen. Aan de ene kant erkent het Buurtblad deze straat als belangrijke winkelstraat grenzend aan de Benedenstad, die idealiter samenwerkt met het Buurtcomité tegen de plannen van de gemeente. Echter, aan de andere kant schrijft het over de straat in dezelfde context als dat het ook schrijft over andere wijken in Nijmegen, zoals Bottendaal en de Wedren, die deels in eenzelfde maar ook deels in een verschillende dynamiek verweven zaten met de gemeente.¹¹⁷ Voor Sjef daarentegen lijkt de Lange Hezelstraat juist wel een onderdeel te zijn van de Benedenstad. In ons interview vertelt hij namelijk hoe de woning en de opslag van kaasboer Hennie de Wit gelegen waren in de Begijnenstraat, tegenover zijn huis.¹¹⁸ De kaaswinkel was gevestigd in de Lange Hezelstraat, waardoor deze straat voor Sjef en zijn omgeving een onderdeel vormde van zijn Benedenstad. De ruimtelijke binding tussen de Benedenstad en de Lange Hezelstraat gold voor meer ondernemingen, zoals een lingeriezaak die op de hoek van de Benedenstad en de Lange Hezelstraat lag.¹¹⁹

Tegelijkertijd was er discussie in hoeverre dure renovatieprojecten in de wijk, zoals die van de St. Stevenskerk en de Lindenberg, daadwerkelijk nog onderdeel waren van de Benedenstad. Ook tegenwoordig vormen deze plekken nog belangrijke herkenningspunten in de herinneringen van bewoners. Zo speelde Sjef als kind vaak rondom de door het bombardement van 1944 omgevallen St. Stevenstoren en was Gerrits ouderlijk huis gebouwd op de plek waar nu Cultuurhuis de Lindenberg gevestigd is.¹²⁰ Wel leek het Buurtcomité, bij monde van het Buurtblad, al in de jaren 1970 aan te sturen op het ‘afstoten’ van het dure Lindenbergproject. Zo wilde het Comité niet dat er een buurthuis kwam in de Lindenberg en protesteerden bewoners en bouwvakkers tegen de bouw van het Cultuurhuis, waarbij het Buurtblad dit vervolgens contrasteerde met het gebrek aan geld dat de gemeente volgens hen uitgaf om de Benedenstad op te knappen.¹²¹ Wat betreft de St. Stevenskerk en de afbakening van de Benedenstad nam het Buurtblad een wat ambigue positie in. Enerzijds zag het de St. Stevenskerk als een onderdeel van de Benedenstad, aangezien het pleitte voor sociale voorzieningen voor bewoners rondom de kerk. Zo ontving het Comité de school die aan de voet van de kerk in 1981 opende als een nieuw kindercentrum door en voor Benedenstadters. Anderzijds hekelde het blad de kosten die gemaakt

¹¹⁷ RAN, Archief BB, aanvr.nr. T112, Benedenstad Nieuws, nr. 9 (september 1971) p. 1-2.

¹¹⁸ Interview Sjef Leestemaker, 16 oktober 2024, p. 1.

¹¹⁹ Ibidem, p. 3.

¹²⁰ Interview Sjef Leestemaker, 16 oktober 2024, p. 4; Interview Gerrit Pijman, 14 november 2024, p. 1-2.

¹²¹ Universiteitsbibliotheek Nijmegen (UBN), Archief Bijzonder Collecties, inv.nr. KDC Tb 4078, De Benedenstadters willen u het volgende laten horen (1976); RAN, Archief BB, aanvr.nr. T112, Benedenstad Nieuws, nr. 2 (mei 1971) p. 4.

waren bij het renoveren van de kerk en contrasteerde het deze buitensporige kosten wederom met de situatie in de Benedenstad.¹²²

Het bouwen van een nieuwe (sociale) leefomgeving

De blijdschap van bewoners dat de gemeente vanaf halverwege de jaren 1970 daadwerkelijk aanstalten maakte om te gaan bouwen en om de sociale ruimtes van de Benedenstad op een nieuwe manier vorm te geven, valt logischerwijs te verklaren uit het voor hen pijnlijke feit dat de door de sloop aangetaste stukken Benedenstad niet of nauwelijks meer recht deden aan hun mentale kaarten. Zij waren zich er weldegelijk van bewust dat hun vertrouwde leefomgeving niet meer zou terugkeren, zoals die in de oude Benedenstad was. Desondanks gaven de door de gemeente gemaakte en door het Buurtcomité aangepaste plannen hoop dat betaalbare huurwoningen en goede sociale en groenvoorzieningen zouden leiden tot een nieuwe samenhangende buurt. Toch ervoer met name de jeugd van de Benedenstad de opbouw niet altijd positief. Een groot deel van hun leven had zich namelijk afgespeeld in en rondom braakliggende terreinen. Op deze manier raakten zij zo gewend aan de gesloopte stadsomgeving, dat deze braakliggende stukken land als het ware hun eigen plaatsen verwierven in hun *mental maps*, vertelt Sjef in ons interview: *Daar [rondom de Priemstraat] lag een heel lang stuk braak. [...] en daar bouwden wij, met die jongens uit de buurt, keten, waar wij in verbleven. Een soort woningen waar we konden schuilen en spelen. [...] Op de Ganzeheuvel had je een stukje waar we veel voetbalden. En zo kwamen we onze tijd door.*¹²³

De braakliggende terreinen en enkele nog overgebleven ruïnes uit de Tweede Wereldoorlog, zoals de toren van de St. Stevenskerk, vormden op deze manier een soort sociale lijm, waardoor de jeugd van de Benedenstad elkaar op een laagdrempelige manier konden ontmoeten en met elkaar konden spelen. De Benedenstad bevatte per slot van rekening tot de jaren 1970 geen enkel veilig speelterrein voor kinderen. Het is dan ook niet voor niets dat het Buurtcomité al vanaf haar oprichting pleitte voor de komst van speeltuintjes en buurtpleinen in de wijk. In dit soort pleidooien in het Buurtblad verwees het Comité vaak naar andere volkswijken in Nederland, zoals de Jordaan.¹²⁴ Aldaar hadden bewoners bijvoorbeeld zelf een speelplaats gecreëerd, omdat ze genoeg hadden van de tegenstand van de Gemeente Amsterdam. Het succesverhaal van de Jordaan in deze kwestie was uitermate interessant voor het Comité. Zij wilden immers dat de Benedenstadbewoners het heft op eenzelfde manier in handen namen.

Bewoners leken, in navolging van het Buurtcomité, wel te interesseren voor de inclusie van speel- en buurtpleinen in de Benedenstad. Vooral een buurtplein voor het Oude Weeshuis kon volgens het blad rekenen op veel steun, zelfs vanuit de wethouder.¹²⁵ Deze steun voor een buurtplein voor jong

¹²² RAN, Archief BB, aanvr.nr. T112, Benedenstad Nieuws, nr. 133 (augustus 1981) p. 1-2; RAN, Archief BB, aanvr.nr. T112, Benedenstad Nieuws, nr. 14 (januari 1972) p. 5.

¹²³ Interview Sjef Leestemaker, 16 oktober 2024, p. 4.

¹²⁴ RAN, Archief BB, aanvr.nr. T112, Benedenstad Nieuws, nr. 15 (mei 1972) p. 1-2.

¹²⁵ RAN, Archief BB, aanvr.nr. T112, Benedenstad Nieuws, nr. 6 (juli 1971) p. 3.

en oud volgde, zoals al eerder kort benoemd, uit de centrale positie die het Oude Weeshuis speelde in het leven van bewoners. Juist in tijden dat de sociale cohesie onder druk stond door nieuwkomers en gemeentelijk beleid, vormde het Oude Weeshuis een knooppunt waar bewoners elkaar konden blijven ontmoeten. Het pand van het Weeshuis, gelegen tussen de Papengas en de Begijnenstraat, vormde ooit een opvang voor Nijmeegse weeskinderen, maar transformeerde na de Tweede Wereldoorlog in een gemeenschapshuis, waarin bewoners van de Benedenstad elkaar ontmoetten, diverse verenigingen actief waren en de gemeente inspraakavonden organiseerde.¹²⁶ Met de aanleg van een buurtplein naast het Oude Weeshuis rekte bewoners de grenzen van hun gemeenschapshuis dus op in de hoop om nieuwe groepen bewoners aan te spreken zich in te zetten voor de buurt.

Ten tijde van de sloop-, renovatie- en nieuwbouwwerkzaamheden in de Benedenstad vormde het Oude Weeshuis dan ook een soort anker in een veranderende (sociale) leefomgeving. Het was zowel letterlijk als figuurlijk de woonkamer van de buurt. Zelfs nieuwkomers in de wijk vonden aansluiting bij de sociale activiteiten in het Weeshuis, vertelt Frits: *We kwamen daar ook gewoon eens een enkele keer even in het cafétje, want er is ook een caféruimte is daar. Ik kom er nog altijd, want er is altijd van alles te doen.*¹²⁷ Het protest vanuit bewoners was dan ook groot toen de bestaanszekerheid van het Weeshuis in 1976 in gevaar kwam. Met spandoeken met teksten zoals ‘Sloop ons huis niet!’, die nota bene gemaakt werden op de zolder van het Weeshuis, trokken bewoners richting de gemeenteraad, waarna raadsleden de problematiek aankaartten bij de wethouder en de gemeente uiteindelijk besloot om het Weeshuis te verbouwen in plaats van te slopen.¹²⁸ Alvorens de verbouwing startte in 1981, deden zich echter twee problemen voor.

Allereerst besloot de gemeente een aangrenzend pand aan de Begijnenstraat, dat voorheen onderdeel was van hetzelfde Weeshuiscomplex, op te kopen. Na advies van het Buurtcomité, gebaseerd op een enquête onder bewoners, nam de gemeente zich voor het pand om te bouwen tot een welzijnscentrum met gezondheidsvoorzieningen voor de Benedenstad.¹²⁹ Op één punt waren bewoners, het Comité en de gemeente het echter niet met elkaar eens. De gemeente had namelijk op eigen initiatief contact opgenomen met de huisartsenvereniging en gezamenlijk hadden zij een huisarts op het oog die zich kon vestigen in het Weeshuis. Het Comité wilde juist dat de buurt zelf inspraak zou hebben in welke huisarts een vergunning zou krijgen in de Benedenstad en dus een plek zou krijgen in het welzijnscentrum. Onder druk van bewoners en het Comité besloot de wethouder een maand later om het contract met de voorkeurshuisarts te ontbinden en met inspraak van bewoners en andere

¹²⁶ A.E.M. Janssen, *Naar best vermogen: Een geschiedenis van twee Nijmeegse weeshuizen* (Nijmegen 2009); Interview Sjef Leestemaker, 16 oktober 2024, p. 9.

¹²⁷ Interview Frits Robeerst, 18 november 2024, p. 8.

¹²⁸ RAN, Archief BB, aanvr.nr. T112, Benedenstad Nieuws, nr. 69 (februari 1976) p. 7; Interview Sjef Leestemaker, 16 oktober 2024, p. 9; interview Theo van den Ing, 28 oktober 2024, p. 6.

¹²⁹ RAN, Archief BB, aanvr.nr. T112, Benedenstad Nieuws, nr. 76 (september 1976) p. 5; RAN, Archief BB, aanvr.nr. T112, Benedenstad Nieuws, nr. 77 (oktober 1976) p. 5.

belanghebbenden twee huisartsen en één fysiotherapeut te kiezen.¹³⁰ Dit deel van het Weeshuis zou, net als het Buurthuis, eigendom blijven van de gemeente, maar in beheer komen van de buurtbewoners van de Benedenstad.

Een tweede probleem dat zich voordeed, met name vlak voor en tijdens de verbouwing van het Oude Weeshuis, was de zoektocht naar een tijdelijk onderkomen voor alle buurtinstanties die gebruik maakten van het pand. Samen met de gemeente vond het Buurtcomité een pand aan de Lage Markt, die voor bepaalde tijd in bruikleen werd gesteld door de Nijmeegse Sportvereniging Quick.¹³¹ Het is enigszins opvallend dat Quick het pand uitleende aan het Weeshuis, aangezien volgens Theo Quick vooral aanhang had onder de welgestelden in Nijmegen en minder onder de arbeidersgezinnen in de Benedenstad.¹³² Echter, vlak voor de verhuizing nam een aantal krakers intrek in het pand en leken zij een verhuizing te dwarsbomen. Hoewel de krakers alternatieve tijdelijke locaties voor het Weeshuis voorstelden, wees het Buurtcomité deze resoluut af.¹³³ In het blad schreef het Comité dat het hoopte dat een confrontatie vermeden zou kunnen worden. Uiteindelijk verlieten de krakers het pand op tijd en verhuisde het Oude Weeshuis in augustus 1981 voor een periode van anderhalf jaar naar de Lage Markt, hetgeen op deze manier het nieuwe knooppunt werd van de leefomgeving in de Benedenstad.¹³⁴

Erfgoed in de leefomgeving: een complexe paradox

*Dat ken ik wel, want ik vond dat een ontroerend monument. Kinderen en volwassenen die samen de handen uit de mouwen hebben gestoken. En dat is nog steeds goed bewaard daar. Tenminste, de graffitikunstenaars hebben daar gelukkig niks...*¹³⁵ Het monument waar Frits in dit citaat over vertelt, werd na de voltooiing van de nieuwe Benedenstad aangelegd als gedenkteken aan het Buurtcomité Benedenstad op de Vosstraat, de plek waar de gemeente in november 1986 de allerlaatste nieuwbouwwoningen opleverde. Zodoende is het monument een van de weinige tekens in de Benedenstad die bewoners herinneren aan de sloop-, renovatie- en nieuwbouwwerkzaamheden in de wijk. Zoals eerder al kort benoemd is Frits sinds zijn intrek in de Benedenstad altijd een groot liefhebber geweest van het historische erfgoed en de monumenten in de wijk. De oude Benedenstad stond destijds dan ook nog vol met allerlei soorten materieel erfgoed, dat wil zeggen een diverse combinatie aan bouwwerken die allemaal op hun eigen manier betekenis hadden voor bewoners. Naast de oude woningen waren dat ook gebouwen en monumenten in de bredere leefomgeving, zoals het Oude Weeshuis, de Commanderie van St. Jan, het Besiendershuis en de Synagoge. Hoewel veel van dit soort erfgoed de transformatie in de Benedenstad (deels) wist te overleven, heeft de veranderende relatie ervan

¹³⁰ RAN, Archief BB, aanvr.nr. T112, Benedenstad Nieuws, nr. 129 (maart 1981) p. 2; RAN, Archief BB, aanvr.nr. T112, Benedenstad Nieuws, nr. 134 (september 1981) p. 1-2.

¹³¹ RAN, Archief BB, aanvr.nr. T112, Benedenstad Nieuws, nr. 129 (maart 1981) p. 4.

¹³² Interview Theo van den Ing, 28 oktober 2024, p. 6.

¹³³ RAN, Archief BB, aanvr.nr. T112, Benedenstad Nieuws, nr. 129 (maart 1981) p. 4.

¹³⁴ RAN, Archief BB, aanvr.nr. T112, Benedenstad Nieuws, nr. 131 (juni 1981) p. 4; RAN, Archief BB, aanvr.nr. T112, Benedenstad Nieuws, nr. 132 (juli 1981) p. 1-2.

¹³⁵ Interview Frits Robeerst, 18 november 2024, p. 15.

tot de bewoners wel laten zien dat ook het erfgoed een nieuwe positie verworven heeft in de leefomgeving.

Een belangrijk kantelpunt voor de omgang met en de bescherming van het erfgoed in de Benedenstad was de benoeming ervan tot Beschermd Stadsgezicht in 1975. Deze benoeming betekende dat het Rijk de gemeente een reeks aan subsidies zou verlenen om het historische karakter van de wijk te behouden. Niet alleen gold deze regeling voor het in stand houden van oude woningformaties, maar ook voor het behoud van erfgoed in de leefomgeving. Zelfs nieuwbouw was mogelijk, op voorwaarde dat dit gelieerd werd aan de historische omgeving.¹³⁶ Het Buurtcomité en bewoners waren aanvankelijk zeer tevreden over dit besluit. De subsidies zouden de gemeente namelijk kunnen helpen om in plaats van te slopen, vaker te kiezen voor alternatieven, zoals renovatie. In de antwoorden op een lijst met vragen die het Comité in de buurt rondstuurde, noemden bewoners echter ook een aantal kanttekeningen op dit besluit. Samengevat stelden de bewoners dat de gemeente en de monumentenzorg niet naar erfgoed op zichzelf zouden moeten kijken, maar het belang van het historisch gegroeide altijd zou moeten afwegen tegen dat van de toekomstige bewoner: 'Zeker zal de wandelaar wel getroffen worden door een karakteristiek geveltje of straatje, maar belangrijker, zeker voor de bewoners, is het leven en wonen in de buurt', aldus één van de respondenten.¹³⁷

De benoeming van de Benedenstad tot Beschermd Stadsgezicht begon in maart 1981 voor het eerst echt te schuren. Om de sociale voorzieningen in de wijk gelijk te stellen met andere wijken in Nijmegen, presenteerden bewoners en het Buurtcomité, gesteund door de gemeente, namelijk een plan voor de bouw van een basisschool en een sporthal. Bij de bouw van een sporthal liep de architect echter al snel tegen het probleem aan dat het Beschermd Stadsgezicht kaders stelde aan de afmetingen van nieuwbouw. In dit geval zou een sporthal te kolossaal zijn en als nieuwbouwproject dus te veel impact hebben op het aanzicht van de Benedenstad vanaf de Waal.¹³⁸ Uiteindelijk wist de architect de school en de sporthal zo te positioneren achter de St. Stevenskerk dat de bouw ervan volgens de richtlijnen van het Beschermd Stadsgezicht kon plaatsvinden en in september 1981 opende dan ook voor het eerst sinds de Tweede Wereldoorlog een basisschool in de wijk, dat in oktober gevolgd werd door de opening van de sporthal.

Het voorbeeld van de sporthal laat zien dat erfgoed en de bescherming ervan in de Benedenstad een paradoxale rol gespeeld heeft: Aan de ene kant als gemeenschappelijke herkenningspunten van trots en als aanjagers van een gemeenschappelijke identiteit, maar aan de andere kant ook als subjecten van spanningen en discussie. In een tijd dat de wereld om hen heen veranderde, vormden oude gebouwen en monumenten, zoals het Oude Weeshuis, juist een houvast voor bewoners. Het waren daarmee bouwwerken geworden bestaande uit meer dan cement en steen. Het Oude Weeshuis bijvoorbeeld

¹³⁶ Herman de Liagre Böhl, *Steden in de Steigers*, p. 273.

¹³⁷ UBN, Archief Bijzonder Collecties, inv.nr. KDC Tb 4078, De Benedenstadters willen u het volgende laten horen, 1976.

¹³⁸ RAN, Archief BB, aanvr.nr. T112, Benedenstad Nieuws, nr. 129 (maart 1981) p. 5.

vormde, en vormt eigenlijk nog steeds, een brug tussen verleden en heden juist door het dagelijkse gebruik ervan. Tegelijkertijd stuitte de bescherming van erfgoed in de leefomgeving soms ook op weerstand, omdat het niet altijd samenging met de behoefte aan nieuwe vormen van ruimtelijk gebruik, zoals de toenemende behoefte aan speel- en buurtruimten.

Bovendien zit hetgeen dat bewoners waarderen als erfgoed in de Benedenstad niet alleen vervat in materiële bouw en monumenten. Het al eerdergenoemde buurtgevoel en de *mental maps* waren toen en zijn nu nog altijd belangrijke aspecten in het immateriële erfgoed van de wijk. Dit immateriële erfgoed geeft samen met de bebouwde omgeving een belangrijke sturing aan de routes en routines in de leefomgeving. Voor Gerrit bijvoorbeeld was het als kind een vaste routine om met zijn vrienden, die net als hijzelf maar weinig te eten hadden, een kistje druiven te stelen van de groentekar, die elke week een vaste route maakte door de Benedenstad. Hij kan zich nog levendig herinneren welke route hij en zijn vrienden dan door de Benedenstad renden om Trui Kampschuur, de eigenaresse van de groentekar, van zich af te slaan: *Maar dan kwam zij achter ons aan, maar zij kon ons nooit krijgen. Wij kenden alle hoekjes en steegjes. Want bij ons huis bijvoorbeeld daar kon je voor in en achter uit.*¹³⁹ Doordat het oude stratenpatroon grotendeels gehandhaafd bleef, verdwenen deze vaste routes en routines maar ten dele. Deels leeft het namelijk ook voort in de routes en routines die bewoners tegenwoordig hebben en afleggen en die aangevuld worden met nieuwe plaatsen van betekenis, zoals het monument aan de Vosstraat. Het laat enerzijds zien hoe bewoners zich altijd weer zullen schikken naar hun leefomgeving en anderzijds toont het ook hoe het erfgoed in de wijk zich altijd aanpast aan de idealen en behoeftes van diezelfde buurtbewoners.

Conclusies en nabeschuiving

De sloop-, renovatie- en nieuwbouwwerkzaamheden van de Benedenstad in Nijmegen in de jaren 1970 en 1980 hebben laten zien hoe door een transformatie van de woon- en leefomgeving, sociale verschuivingen en onrust kunnen ontstaan als bewoners van een volkswijk botsen met de gemeentelijke overheid over de betekenisgeving en de herinrichting van ruimte en erfgoed. In dit onderzoek heb ik middels de ervaringen en herinneringen van vier bewoners een beeld proberen te schetsen van hoe zij veranderingen in hun directe woonomgeving ondervonden, hoe zij zich positioneerden in een speelveld met de Gemeente Nijmegen en het Buurtcomité Benedenstad, en hoe zij gedurende de jaren 1970 en 1980 omgingen met de stedelijke ruimte en het erfgoed om hen heen. De volgende onderzoeksvraag is hierbij leidend geweest: Hoe zijn buurtbewoners van de Benedenstad omgegaan met en hoe herinneren zij zich de sanerings- en nieuwbouwpolitiek van de Gemeente Nijmegen en het verzet van het Buurtcomité Benedenstad, 1970-1980?

¹³⁹ Interview Gerrit Pijman, 14 november 2024, p. 5.

Als de onderzoeksresultaten één ding hebben laten zien, dan is het wel dat bewoners op heel verschillende manieren zijn omgegaan met de veranderingen in de wijk. Voor velen stonden de jaren 1970 en 1980 symbool voor een optelsom van winsten en verliezen. Een deel van de bewoners juichten moderne voorzieningen zoals warm water en een douche toe en er was brede steun voor de komst van gelijkwaardige faciliteiten in de wijk, zoals de basisschool en de speelterreinen. Tegelijkertijd leefde er bij een ander deel van de bewoners sterk de vraag in hoeverre de opofferingen die zij hadden moeten maken, bijvoorbeeld in de vorm van de gedwongen verhuizingen en de verdrijving van hun buurtcafés, opwogen tegen de vooruitgang zoals de gemeente die hen presenteerde. Het verlies van een thuis en een bekende en vertrouwde leefomgeving zorgde er namelijk niet alleen voor dat bewoners individueel afscheid namen van zowel goede als slechte herinneringen in hun huis en buurt, maar betekende ook een ingrijpende verandering in sociale en collectieve samenhang. Onder andere door de stijgende huurprijzen en het nieuwe toewijzingssysteem kon niet iedere oorspronkelijke bewoner terugkeren naar de Benedenstad en degenen die wel terugkeerden, voelden al snel dat de wijk niet meer zo was hoe ze het zich herinnerden.

De veranderingen in de woon- en leefomgeving van de Benedenstad roepen dan ook onvermijdelijk de vraag op in hoeverre de wederopbouw van de Benedenstad daadwerkelijk alle bewoners diende. Initiatieven zoals de uitbreiding van de voorzieningen in het Oude Weeshuis droegen weliswaar bij aan de zichtbaarheid van de gemeenschapscultuur van de Benedenstad, maar dit onderzoek heeft vooral ook laten zien dat deze zichtbaarheid in veel meer zat dan alleen de gebouwde structuren. Als we de transformatie van de Benedenstad naast de drie stadia van erfgoedintegratie in stadsontwikkeling van Blom en Timmer leggen, dan lijken de interviews en het buurtblad te suggereren dat de gemeente wel oog had voor erfgoed, maar dan vanuit een traditioneel perspectief van het beschermen van oude monumenten, zoals de Commanderie van St. Jan en de St. Stevenskerk, in plaats van ook het (im-)materiële erfgoed van het dagelijkse leven.¹⁴⁰ Het is vanuit dat idee ook verklaarbaar dat veel oorspronkelijke bewoners zelfs na allerlei gemeentelijke concessies, zoals het behoud van het oude stratenpatroon en de bestempeling van de Benedenstad als woongebied, enigszins onbevredigd achterbleven. Tevens is het wantrouwen richting de gemeente(-raad) onder de bewoners die ik gesproken heb nog altijd groot en zij zullen zich altijd blijven afvragen welke belangen de gemeente tijdens ingrepen in de wijk nu werkelijk diende en nu nog dient.

De bewoners van de Benedenstad hebben bovendien laten zien dat de wijk, ondanks ingrijpende veranderingen, vast kon houden aan een bepaalde vorm van continuïteit. Hoewel velen zich al lange tijd in de praktijk niet meer zo noemen, bleven oorspronkelijke bewoners zich wel identificeren als echte Onderstadters. Het is dan ook verklaarbaar dat vanuit deze identificering het verlangen om zich te onderscheiden van nieuwkomers, die volgens de oorspronkelijke bewoners minder met de buurt en meer met zichzelf bezig zijn, alleen maar groter is geworden. Dit beeld bevestigt de innige verwevenheid van

¹⁴⁰ Blom en Timmer, 'Stadsvernieuwing en stads- en dorpsgezichten in de periode 1961-1985', 65-85.

erfgoed, stedenbouw en emoties, zoals Bosma en Kolen in hun onderzoek al concludeerden.¹⁴¹ De Benedenstad zelf, als deze al te reduceren valt tot één begrip, handelt hierin natuurlijk niet met gedachten en intenties, maar heeft in het zijn van een volksbuurt wel effect op het sociale leven van de bewoners, die zich door het zijn van een Benedenstadter verenigen tot een wij-collectief.

Het *mental maps*-concept van Kevin Lynch is in dit onderzoek bovendien van meerwaarde gebleken om grip te krijgen op de toe-eigeningspraktijken van bewoners op hun (sociale) woonomgeving.¹⁴² Dit concept heeft daarbij een extra dimensie gegeven aan de invulling van immaterieel erfgoed in de wijk: herkenningpunten en uiteinden van de Benedenstad geven niet alleen in hun fysieke vorm betekenis aan bewoners, maar schuilen ook in de gevoelens, de routines en de herinneringen van hen. In de jaren 1970 en 1980 kregen deze kaarten opnieuw vorm, hetgeen laat zien dat de stadsvernieuwing, zelfs bij behoud van het oude stratenpatroon, bewoners uit heeft gedaagd om hun binding met de wijk opnieuw vorm te geven.

Een eventueel vervolgonderzoek zou aan de ene kant kunnen onderzoeken in hoeverre de hierboven beschreven sentimenten ook heersen bij de kinderen van oorspronkelijke bewoners, die geen/weinig herinneringen hebben aan de oude Benedenstad, maar door hun ouders wel een sterke binding hebben met de Benedenstad. Aan de andere kant zou een vervolgonderzoek meer grip kunnen krijgen op de notie van Nederlandse naoorlogse volkswijken door te onderzoeken of bewoners in andere volkswijken in Nederland, zoals Woensel-West in Eindhoven en de Leidsebuurt in Haarlem, op eenzelfde manier met stedelijke vernieuwing zijn omgegaan.

Ten slotte zou ik nog een laatste maal willen benadrukken dat de stadsvernieuwing in de Benedenstad veel meer inhield dan alleen een fysieke herstructurering van de ruimte. De sloop-, renovatie- en nieuwbouwwerkzaamheden in de wijk waren een voortdurend proces, waarin de identiteiten van oorspronkelijke en nieuwe gemeenschappen, de betekenis van erfgoed, en de vraag over wie inspraak heeft over de vormgeving van de woon- en leefomgeving constant ter discussie stonden op het speelveld van bewoners, het Buurtcomité Benedenstad en de gemeente. De interviews met bewoners tonen daarbij dat instanties zoals het Buurtcomité door de buurt breed gewaardeerd werden, maar tevens dat het imago en de aanpak van het Comité ook kon rekenen op kritiek. Op deze manier ontstaat er een wat genuanceerder beeld op de centrale rol van het Buurtcomité in de jaren 1970 en 1980, zoals eerder geanalyseerd door De Liagre Böhl.¹⁴³ De Benedenstad heeft dan ook laten zien dat stedelijke vernieuwing als het ware een reflectie geeft op de waarden en hiërarchie binnen een gemeenschap: wat willen bewoners bijvoorbeeld koste wat het kost behouden, in hoeverre zijn zij bereid om concessies te doen, en hoe gaan zij om met vertegenwoordigingsorganen, die hen proberen te vertegenwoordigen? Juist in dit soort vraagstukken en de reflectie daarop in herinneringen van bewoners schuilt de ware betekenis van de Benedenstad.

¹⁴¹ Bosma en Kolen, *Geschiedenis en ontwerp*, 190-98.

¹⁴² Lynch, *The Image of the City*.

¹⁴³ De Liagre Böhl, *Stadsvernieuwing in Nederland 1970-1990*, 268-276.

Bibliografie en bronnenlijst

Secundaire literatuur

- Bosma, K., en J. Kolen, *Geschiedenis en ontwerp: handboek voor de omgang met cultureel erfgoed* (Nijmegen 2010).
- Blom, A., en P. Timmer, 'Stadsvernieuwing en stads- en dorpsgezichten in de periode 1961-1985: een geslaagde maar vergeten vectorbenadering', *Tijdschrift voor Historische Geografie* 7:1 (2022) 65-85.
- Buursink, J., 'Onze benedenstad: De sociale constructie van een Nijmeegs icoon', in: *Jaarboek Numaga: Gewijd aan heden en verleden van Nijmegen en omgeving* deel LIX (2012) 40-61.
- Buursink, J., en J. van Dinteren, *Het eigentijdse Nijmegen* (Nijmegen 2005).
- Eerden-van der Laan, C. van, G. Koeck, B. Leijen-Schrijver, M. Pilet en C. School, *Leven in afbraak en herbouw: een beeld van de Nijmeegse benedenstad 1874-1974* (Nijmegen 1982).
- Ekkers, P.D.J., en M.J.G. Ganzevles, 'De ruimtelijke ontwikkeling van Nijmegen 1900-1999 en verder', in: *Jaarboek Numaga XLVI* (1999) 118-163.
- Götz, N., en J. Holmén, 'Introduction to the theme issue: "Mental maps: geographical and historical perspectives"', *Journal of Cultural Geography* 35:2 (2018) 157-161.
- Grebler, L., 'National Programs for Urban Renewal in Western Europe', *Land Economics* 38:4 (1962) 293-304.
- Grinten, E.F. van der, *Nijmegen Benedenstad: beschrijving van een grotendeels verdwenen Stadsdeel aan de Waal* (Nijmegen 1980).
- Janssen, A., *Naar best vermogen: Een geschiedenis van twee Nijmeegse weeshuizen* (Nijmegen 2009).
- Janssen, J., E. Luiten, H. Renes en E. Stegmeijer, 'Heritage as sector, factor and vector: conceptualizing the shifting relationship between heritage management and spatial planning', *European Planning Studies* 25:9 (2017) 1654-1672.
- Koca Baltic, I., 'The Public Urban Spaces Renewal and Architectural Heritage Revitalization: A Lasting Interconnection', in: Kabila Hmood red., *Conservation of Urban and Architectural Heritage – Past, Present and Future* (2023) 1-15.
- Liagre Böhl, H., *Steden in de steigers: stadsvernieuwing in Nederland 1970-1990* (Amsterdam 2012).
- Lynch, K., *The Image of the City* (Massachusetts 1960).
- Nieuwenhuis, E., 'De Hezelstraat in verhalen: Kaaisjouwers', *Mariken: bewonersmagazine voor Benedenstad en Stadscentrum* 12:1 (2023) 4-8.
- Verlaan, T., en A. Albers, 'From Hippies to Yuppies: Marginal Gentrification in Amsterdam's Jordaan and De Pijp Neighborhoods 1960-1990', *City: Analysis of Urban Change, Theory, Action* 26:2-3 (2022) 496-518.
- Zipp, S., 'The Roots and Routes of Urban Renewal', *Journal of Urban History* 39:3 (2013) 359-575.

Oral history-interviews

Interview Sjef Leestemaker door Gio Zajec, Nijmegen, 16 oktober 2024.

Interview Theo van den Ing door Gio Zajec, Nijmegen, 28 oktober 2024.

Interview Gerrit Pijman door Gio Zajec, Nijmegen, 14 november 2024.

Interview Frits Robeerst door Gio Zajec, Nijmegen, 18 november 2024.

Overig primair bronmateriaal

Regionaal Archief Nijmegen, Archief Buurtcomité Benedenstad (927), aanvr.nr. T112, Benedenstad
Nieuws: Wijkblad voor de Benedenstad (1971-1983).

Regionaal Archief Nijmegen, Archief Dienst Publieke Werken en Volkshuisvesting van de gemeente
Nijmegen 1949-1984 (1054), inv.nr. 6398, Rapport over het onmaatschappelijke gezin en zijn
huisvesting (mei 1952).

Regionaal Archief Nijmegen, Archief Stedebouwkundige Dienst Nijmegen 1934-1955 (65), inv.nr. 6,
Brief van de Stedebouwkundige Dienst Nijmegen aan het College van B&W (1948).

Universiteitsbibliotheek Nijmegen, Archief Bijzonder Collecties, inv.nr. KDC Tb 4078, De
Benedenstadters willen u het volgende laten horen (1976).

Bijlage I: Algemene interviewleidraad

Thema 1: Persoonlijke informatie en achtergrond van de bewoner

1. Voor- en achternaam, leeftijd en achtergrond ten tijde van de oprichting van het Comité (1970)
 - a. Kunt u uw naam, leeftijd en beroep(en) geven?
 - i. Evt. nevenactiviteiten?
 - ii. Wat hield u allemaal bezig?
 - b. Waar heeft u allemaal in de Benedenstad gewoond, en wanneer?
 - i. Vertel eens iets over de omgeving waar u woonde.
 - ii. Bent u verhuisd, zo ja waarheen?
 - iii. Bijv. waar was de school, hoe ging u naar het werk, boodschappen, cafés/vrijtijdsbesteding
 - iv. Kunt u eens vertellen hoe die weg eruitzag? Beschrijf eens de reis die u aflegde naar school/werk?
2. Familie en sociale context
 - a. Woonde u alleen in de Benedenstad, of met familie/anderen?
 - i. Hoe zag uw huishouden eruit?
 - ii. Band met uw ouders/broers en zussen?
 - b. Hoe zag uw sociale netwerk eruit?
 - i. Met wie had u allemaal contact in de Benedenstad?
 - ii. Bijv. familieleden, vrienden, collega's
 - iii. Sjef Leestemaker, Theo van den Ing, Gerrit Pijman, Frits Robeerst?

Thema 2: Woonomstandigheden en leven in de Oude Benedenstad

3. Woonomstandigheden voor de sloop
 - a. Vertel eens hoe uw woning er voor de sloop van de Benedenstad uitzag?
 - i. Type woning, oud?
 - ii. Staat van de woning
 - iii. Voorzieningen
 - iv. Huur
4. Herinneringen aan de buurt en plekken in de buurt
 - a. Wat vond u van uw buurt/straat in de Oude Benedenstad?
 - i. Wat voor gebouwen stonden er allemaal?
 - ii. Kunt u iets vertellen over de plekken in uw buurt die belangrijk voor u waren?
 - iii. En waarom koesterde u deze plekken?
 - iv. Werden deze plekken uiteindelijk gesloopt, of zijn ze in dezelfde vorm nog aanwezig in de Benedenstad?

- b. Herinnert u zich nog iets over uw burens en de straat waar u woonde?
 - i. Hoe herinnert u zich de burens?
 - ii. Weet u nog met wie u verder allemaal omging in de straat?

Thema 3: Reactie op de sloop en nieuwbouwpolitiek van de Gemeente Nijmegen

- 5. Eerste reactie op de plannen
 - a. Wanneer hoorde u voor het eerst van de sloop- en nieuwbouwplannen van de Gemeente?
 - i. Wat hielden deze volgens u in?
 - ii. Wat vond u daarvan?
 - iii. Hoe reageerden mensen om u heen op de plannen?
 - b. Kunt u misschien iets vertellen over de manier waarop de gemeente de plannen voor de Benedenstad aan u als bewoner probeerde over te brengen?
 - i. Betrokken of geïnformeerd?
 - ii. Was de woningbouwvereniging ook betrokken bij uw woning?
- 6. Impact van de sloop op eigen leven en omgeving
 - a. Wat herinnert u van uw dagelijkse leven terwijl de Benedenstad gesloopt werd?
 - i. Wegvallen van voorzieningen/werk?
 - ii. Sloop van de woning?
 - iii. Sloop van plekken waar u veel binding mee had/vaak kwam (zie 4a)?
 - b. Kunt u beschrijven hoe u de wijk zag veranderen?
 - i. Tempo
 - ii. Slopen en nieuwbouw vs. Renovatie
 - iii. Beschermd stadsgezicht in 1975
- 7. Persoonlijke en collectieve omgang met de sanering
 - a. Had u het wel eens met uw buurt/straat over de veranderingen in de Benedenstad?
 - i. En moest u verhuizen? Zo ja, waarheen en hoe verschilde uw nieuwe huis van het oude?
 - ii. Kwam u in actie?
 - iii. Of legde u zich bij de plannen neer?
 - iv. Wat deden uw burens?

Thema 4: Buurtcomité Benedenstad en andere vormen van verzet

- 8. Contact en betrokkenheid bij het Comité
 - a. Wat kunt u mij allemaal vertellen over het Buurtcomité en haar leden?
 - i. Hoe goed kende u deze? Uw omgeving betrokken hierbij?

- ii. Hoe zou u de organisatie omschrijven?
 - iii. Hoe ervaarde u hun aanwezigheid in uw buurt/straat tijdens de sloop- en nieuwbouw van de Benedenstad?
 - iv. Ging u wel eens naar bijeenkomsten van het Comité?
 - b. Heeft u ooit deelgenomen aan een actie of een bijeenkomst van het Buurtcomité?
 - i. Zo ja, kunt u daar meer over vertellen?
 - ii. Zo nee, waarom niet?
 - iii. En kreeg u wel mee wat het Comité allemaal organiseerde?
- 9. Vertegenwoordiging van bewoners in het Comité
 - a. Wat herinnert u zich van de manier waarop het Comité omging met uw buurt/straat?
 - i. Ik heb gelezen dat er een aantal bewoners in het Comité zaten, kende u deze mensen?
 - ii. Prominent?
 - iii. En er waren ook een aantal studenten betrokken. Kunt u daar wellicht iets over vertellen?
 - iv. Kunt u zich iets herinneren van dat leden van het Comité wel eens bij u langskwamen?
 - b. Herinnert u zich wellicht of er ook andere vormen van verzet ontstonden in de Benedenstad naast het Buurtcomité?
 - i. Kunt u wat vertellen over wat deze allemaal deden?
 - c. Kunt u mij wat vertellen over het Benedenstad Nieuws: Buurtblad voor de Benedenstad?
 - i. Las u deze?

Thema 5: Woonomstandigheden en sociale impact na de sloop- en nieuwbouwpolitiek

- 10. Woonomstandigheden na de sloop en nieuwbouw van de Benedenstad
 - a. Bent u na de afronding van de nieuwe Benedenstad nog verhuisd?
 - i. Zo ja, waarom?
 - ii. En hoe verschilde dit nieuwe huis van uw vorige hui(s/zen)?
 - iii. Heeft u het gevoel dat uw woning in de nieuwe Benedenstad is verbeterd of verslechterd t.o.v. de Oude Benedenstad?
 - iv. En de buurt/uw straat?
- 11. Verlies van erfgoed en eigen omgeving
 - a. Kunt u zich nog herinneren wat voor emoties er bij u omhoogkwamen bij de sloop en de nieuwbouw van de Benedenstad?
 - i. Gevoelens van verlies?
 - ii. Of andere emoties?

- iii. En hoe zijn die nu?
- b. Kunt u mij wat vertellen over het verlies van uw eigen buurt/straat?
 - i. Welke plekken waren voor u belangrijk die er nu niet meer zijn?
 - ii. Wat vindt u daarvan?
 - iii. Welke plekken zijn nu voor u belangrijk?
- 12. Invloed van gemeente en woningvereniging
 - a. Hoe hebben de gemeente en de woningbouwvereniging zich na de jaren 1980 met de wijk bemoeid?
 - i. Welke positie nemen zij nu in?
- 13. Impact op sociale netwerken en dagelijkse leven
 - a. Wat veranderde er allemaal in uw buurt/straat nadat u terugkeerde in de nieuwe Benedenstad?
 - i. Relaties die veranderden/verdwenen?
 - ii. Bewoners die niet terugkeerden naar de Benedenstad?
 - b. Hebben de veranderingen uw dagelijkse leven veranderd?
 - i. Andere gewoontes?
 - ii. Contact met de burens, etc.?
 - iii. Andere sfeer in de wijk?

Afsluiting: zijn er zaken waarop u wilt terugkomen? Of wilt u nog iets kwijt/heeft u het gevoel dat er iets onbesproken is gebleven, dat u graag nog wilt vertellen?

Bijlage II: Transcript interview Sjef Leestemaker

Thema 1: Persoonlijke informatie en achtergrond bewoner

Gio: Ja, ehm je bent Sjef. Hartstikke leuk. Kunt u mij eens vertellen waar u vandaan komt, ehm.

Sjef: Ja ik ben Sjef Leestemaker. Ik ben eigenlijk een echte Nijmegenaar. Ik ben op de Grotestraat geboren. En ehm, als kleine jongen ben ik toen verhuisd naar de Priemstraat. En van de Priemstraat ehm is ehm ja hebben wij toen een jaar of acht, negen heb ik daar gewoond en toen moesten we gaan verhuizen naar de Kopsse Hof, in verband met sloop van ehm van de Priemstraat en de heropbouw. En daar hebben wij een jaar of vijf, zes op de Kopsse Hof gewoond. En toen zijn we weer teruggegaan naar de Benedenstad en toen ben ik heb de Begijnenstraat nr. 8 komen wonen. En daar heb ik gewoond tot m'n twintigste, eenentwintigste. En toen ben ik gaan samenwonen met mijn huidige vrouw. En toen heb ik nog eventjes op de Parkdwarsstraat gewoond. En van de Parkdwarsstraat, die woningen werden verkocht. Maar ik durfde ze toen niet te kopen, omdat ik bang was dat ik dat niet kon betalen. Achteraf heb ik er spijt, ehm ja spijt daarvan gehad dat ik dat niet gedaan heb, maar oké toen durfde ik dat niet in ieder geval. Toen gingen andere mensen dat kopen en die kwamen bij ons kijken. Ja en die kochten toen meteen dat huis en die zeiden van wanneer wil je er dan uit. Ik zei er nou... ik wil er vandaag nog uit, als jij morgen kan zorgen dat ik hier in de Benedenstad blijf wonen. En ehm nou oké de dag daarop kwam hij van dat hij het huis gekocht had en dat ik kon gaan kijken in de Observantenstraat. In de Observantenstaat ben ik toen gaan wonen en daar woon ik nou nog. En dat is inmiddels een beetje eenenvijftig, tweeënvijftig drieënvijftig jaar geleden.

Gio: En ehm, ja in de tijd dat u hier heeft gewoond, wat voor beroep heeft u allemaal gehad?

Sjef: Ik heb ehm... ik ben even bijrijder geweest bij de boterfabriek hier. En daarna ben ik gaan werken bij een garagebedrijf Garage Wolf, die zat vroeger in de oude remise van de bussen en de trams. Nou en daar heb ik toen gewerkt en op een gegeven zijn we nieuw gaan bouwen op de tarweweg en daar ben ik toen naartoe gegaan. En van de Tarweweg ben ik toen bij Opgenoot, een ander garagebedrijf in Bommel, gaan werken. En daar heb ik plusminus dertig jaar, tweeëndertig jaar gewerkt. En nu ben ik inmiddels ehm, ja gepensioneerd en ik ben al een jaar of... ik ben met vervroegd pensioen gegaan. En met m'n tweeënzestig jaar... Dus ik ben inmiddels dertien, veertien jaar thuis.

Gio Ja ehm... en dan dus in de Oude Benedenstad heeft en met name dus op de Priemstraat gewoond?

Sjef: Op de Priemstraat gewoond ja, totdat ik een jaar of acht, negen was. En toen zijn we gaan verhuizen naar de Kopsse Hof. En daar heb ik ehm... een poosje, ehm nou ja, ik denk tot m'n veertiende, vijftiende heb ik daar gewoond. En toen ben ik naar de Begijnenstraat nr. 8. Daar heb ik dan ja, m'n opgroei jeugd doorgebracht.

Gio: Oké, dan gaan we even naar de Begijnenstraat toe. Want kunt u eens vertellen wat voor soort straat was dat?

Sjef: Ja ehm... wat voor soort straat was dat? Ja, daar zit nu nog ehm de dokterstoestanden. Die zijn daar ja op een gegeven moment... ik denk dat die er nu een jaar of dertig zitten, denk ik zoiets ongeveer. En ehm, maar ja dat was gewoon een buurtstraat. Ze hadden een lomper op koopman, die d'r zat van Piet de Groot. En tegenover ons zat Ronald... nee ehm Hennie de Wit van de kaasboer, die nu Ronald... van z'n zoon Ronald de Wit. Die zat tegenover ons. Ehm... en op de hoek zat een lingeriebedrijf, waar nu de apotheek in zit. En ehm, nou ja oké... en daar woonde dan die Covers Roos (?), die bovenaan de Smitstraat gewoond heeft, die heeft er op een gegeven moment nog een poosje tegenover gewoond. En daar was een opkoper tweedehands goederen en zo allemaal en ehm... die woonde tegenover ons en nou ja. Daar was ehm... De Begijnenstraat was vroeger een oud ehm... postkantoor geweest en we woonden dan de bovenste verdieping met nog een verdieping erbovenop,

een zolder daarbovenop. Nou en daar woonde ik toen met mijn ouders en m'n zus en daar is mijn vader ook gestorven. En ehm... ja daar woonde ik totdat ik buitenshuis ben gaan wonen met m'n twintigste, eenentwintigste jaar.

Gio: Ja, en ehm... wat voor burens had u. Weet u dat nog?

Sjef: Ja, onder woonde een jong gezin met ehm... met twee kleine kinderen. En de buurvrouw... ehm de buurman rechts van ons was Alex Chris. Die was ook... een van Chris, ook wel iemand die echt uit de Benedenstad kwam. En ja oké op een gegeven moment is mijn andere zuster, mijn grote oudere zus daar gaan wonen. En ja die hebben daar gewoond ja. Verder, ja ook gewoon een straat uit Nijmegen.

Gio: Een echt gewone straat?

Sjef: Ja ja ja.

Gio: En ehm... u vertelde over uw ouders en uw zus. Had u één zus?

Sjef: Nee, wij hadden meer kinderen maar die zijn op gegeven moment ehm... ja buiten de deur en die waren allemaal ouder zijn en die... ja... die zijn ook buitenshuis opgegroeid, laat ik het zo zeggen. Ik en mijn jongere zus, die zijn dan altijd bij mijn ouders gebleven.

Gio: Ja, dus u was echt één van de jongste van het gezin?

Sjef: Ja.

Gio: Ja, en hoe zag uw sociale leven er verder uit? Ehm... qua vrienden?

Sjef: Nou, ik had heel veel vrienden. Ja en die vrienden die kwamen al allemaal van de Priemstraat af al. En ik ben daar dus gaan wonen... en ehm we zaten daar op school en mijn ouders die werken en dan gingen wij gewoon naar de stad toe. En dan waren we bij mijn ooms en tantes, en die woonden dan hier in de Nonnenstraat, dat was om de hoek bij de Priemstraat. En ja oké, daar verbleven we dan en dan kwamen mijn ouders ons dan ophalen.

Gio: En ehm, de rest van de familie. Woonden die wel allemaal in de Benedenstad ook?

Sjef: Ja mijn oma die woonden vroeger in de Steenstraat en die in de oude tijd... als die de ramen los deed aan de Waalkant. De Steenstraat was de ingang en ze keken door het raam keken ze op de Waal. En als die de ramen los deden, dan konden wij zo vanaf de ramen zo op de muur gaan staan. En er zat een keermuur tegen de woningen aan van de Steenstraat, van de achterkant van de steenstraat.

Gio: Uw school. Zat die ook in de Benedenstad?

Sjef: Ik heb op de Stieltjesstraat op de lagere school gezeten. En nou ja van ehm... toen wij gingen verhuizen toen ben ik dan... heb ik op de Ubbergseveldweg op school gezeten. Daar bovenaan bij de Kopse Hof dan. Daar had je een meisjesschool, een jongensschool en een kleuterschool. Die zaten daar bij mekaar. En die zijn volgens mij nu geen scholen meer. Ja, de kleuterschool geloof ik nog. Maar voor de rest zijn daar allemaal woningen van gemaakt.

Gio: En ging u dan altijd te voet naar school?

Sjef: Ja ja ja ja. En dan met mijn zus samen liepen we de Ubbergseveldweg af en dan kwamen we zo in de Benedenstad. Ja de Muchterstraat, Grotestraat af en onze straat in en dan waren we bij de familie.

Thema 2: Woonomstandigheden en leven in de Oude Benedenstad

Gio: Kunt u eens wat meer vertellen over hoe die woningen in de Begijnenstraat eruit zagen? Wat voor soort was dat? U zei dat u woonde boven...

Sjef: Een oud postkantoor blijkt dat geweest zijn. En ehm... nou ja oké we gingen dan met twee zinnen gingen we de deur in en dan links woonden de burens onder ons en wij gingen een rechter deur de trap op en kwamen we boven. En nou boven hadden we dan de keuken de kamer, een grote slaapkamer van mijn ouders. En mijn zus en ik woonden dan nog hoger op de zolder. En ehm... ja dat was een beetje de indeling. Je kwam boven op de overloop en dan had je rechts de keuken. En links kon je dan de trap op naar boven toe en links op de overloop zat dan de huiskamer, waar ook de slaapkamer van mijn ouders aan zaten. En boven was dan een twee slaapkamers gemaakt en ehm... daar op de ene overnachtte mijn zus en ik op de andere slaapkamer. En dan hadden we een grote zolder daar nog bij. En ja dus en een keuken uit een hele lange gang door en daar kwamen we dan bij het toilet.

Gio: En was dat een oude woning?

Sjef: Ja er is hier een oude woning in ja dit is een postkantoor doorverwezen hoe oud dat precies is weet ik ook niet maar ik... Dat was wel oud, ja. Maar daar zijn allemaal ornamenten aan het plafond en dan... weet ik veel wat allemaal. En volgens mij zal er nu een klein beetje aan gemoderniseerd zijn binnen, maar ik denk dat als jij moet gaan kijken dat je ongeveer nog tegenkomt wat ik je nu verteld heb.

Gio: Dus dat staat er nu nog?

Sjef: Ja die staat er nu nog. Als je van de Hezelstraat afkomt dan is het nr. 8 en dan dat grote rode gebouw.

Gio: En ehm... wat voor voorzieningen had u al allemaal in huis, want u vertelt over het toilet enzo...

Sjef: Ja en een keuken.

Gio: En ja, wat voor soort badkamer?

Sjef: Nee, er was helemaal geen badkamer. Nee nee

Gio: Was er geen badkamer? En hoe deden jullie dat dan?

Sjef: Nou ja, dan moesten wij gewoon gewassen worden, hè. Ik en mijn zus moesten gewoon gewassen worden en ehm... Ja, nou ja oké, want op de Priemstraat daar hadden wij ook geen douche. Nee, en zo.

Gio: Waar deed u dat dan?

Sjef: Gewoon thuis. Ehm... ja we moesten gewoon gewassen worden. Dan konden we niet douchen. En naderhand toen ik dan iets ouder werd, dan ging ik een badhuis in, in het Waterkwartier.

Gio: Oké, interessant en ehm... als je... verder in straat stond dus nog u vertelde een kaasboer...

Sjef: Ja, een opslag van die kaasboer

Gio: ...opslag van de kaasboer en die lingeeriezaak. Maar er zat ook wel, naast dat er veel mensen woonden, ook veel bedrijvigheid in de straat?

Sjef: Ja ehm... alles was daar toen ook nog oud en dan heb je achterom... en dan kwam je zo op het open stuk bij Dirk Katje. Ja, dat was dan een soort drogisterij en nou ja, oké. Dat was allemaal braak en kraak wat er toen stond. Ja en wij speelden eigenlijk op de St. Stevenstoren. Die stonden helemaal in de steigers en daar speelden wij cowboytje, of verstoppertje, of wat je ook wilde. En het was feitelijk tegen St. Stevens. Er hangt hier zelfs nog een kleine foto van mij en toen was ik een jaar of 5. Kom ik de kerktrappen aflopen als kind. Die hangt hier eigenlijk nog... Ja, als... hier hangen meerdere foto's. Misschien best wel interessant. En hier sta ik zelfs nog op een andere foto. En die door andere mensen gemaakt worden. Ja, wat ik toen helemaal niet wist. Daar was ik een jaar of 5 en... nou ja, oké zo vermaakten we ons daar. In de Priemstraat daar heb ik gewoond en daar schijnt nog een oud, heel oud boek in de omgang. Ik heb er thuis ook een... waar mijn moeder zelfs nog in de oude woning staat... in de deuropening. En dat is gewoon een boek over oud Nijmegen. Met meneer pastoor erbij en ehm... Nou ja, oké... toen nu zitten we hier in 't Weeshuis, maar toen had je ook nog Don Bosco huis op de Korte Brouwersstraat. Nou daar, daar speelden we... daar moest... daar werd ik misdienaar. En daar vermaakten wij ons eigen... want die kinderen met palmpasen en weet ik wat allemaal. En dus ja, zo zijn wij hier groot geworden. Laat ik het zo zeggen.

Gio: Want u vertelt over de kerk. Speelde dat een belangrijke rol in jullie leven?

Sjef: Nou... een belangrijke rol, maar mijn oma... We moesten wel naar de kerk door mijn oma. Zij was zo trots als een hond. Ze lulde bij wijzen van spreken dat ik misdienaar geworden was. Ja oké, dan zat ze vooraan in de kerk. Maar of dat verder... Ja wij waren wel katholiek maar ja, we moesten naar de kerk. En dat zal...

Gio: En dat was dan de St. Steven waar u heen ging? Of?

Sjef: Nee nee nee, wij waren van de Doddendaal.

Gio: Oké, maar dan ging je dus wel elke week...

Sjef: Oefenen en als misdienaar, ja, ja. En met de school moesten we daar gaan biechten en ehm... weet ik veel wat allemaal. En zodoende kwamen wij dan ook... werd daar dan gevraagd of je misdienaar wou worden. Nou ja oké... daar hadden we ons eigen toen... had ik mijn eigen toen voorop gegeven. En dat heb ik nog een poosje gedaan hier... in het... specifiek in het Don Boschhuis. En dan wanneer het elke zondag gewone mis was.

Gio: En kunt u nog iets vertellen over de plekken in de Benedenstad die verder nog belangrijk voor u waren? Waar u veel kwam?

Sjef: Naderhand toen ik opgroeide en erin mocht... Ja ik woonde op de Priemstraat en tegenover de Priemstraat, daar had je café Anitabar en ehm... ja daar ben ik vanaf m'n zestiende opgegroeid. Ja ik kwam daar altijd. En ja, wij gingen... wij hadden daar een lange, heel lang stuk braak. Daar wonen... daar zat ons huis tegenaan, tegen dat braakliggende stuk en daar bouwden wij, met die jongens uit de buurt, keten, waar wij in verbleven. Een soort woningen waar we konden schuilen en spelen en ehm we gingen papier ophalen bij met mensen met zo'n handkar. Waar we geld voor konden krijgen gingen we bij de fietsenwinkels, enzo de kranten ophalen en zo vermaakten we ons eigen. Op de Ganzeheuvel had je een stukje waar we veel voetbalden. En nou ja zo kwamen we onze tijd door, laten we het zo maar zeggen.

Gio: Ja precies. En ehm zijn er van die plekken die u allemaal noemt, zijn die nu nog terug te vinden, of zijn die....

Sjef: ...allemaal bewoond. Ja, die ehm, ik... vroeger had je ook Te Winkel & Oomes aan de Waalkade en... Ja allemaal ehm... Toen ik ehm... ja allemaal. Toen ik tien of negen jaar was zoiets, konden we met die gasten... met de auto mochten we meerijden. Als we geen school hadden gingen we daar helpen. Een auto [in]laaien met de pakjes en ehm... weet ik veel wat. Dat was het

transportbedrijf van Te Winkel & Oomes. En ja die hadden ook allemaal van die lasten buiten liggen. En toevallig was mijn oom... die was daar een beetje een soort havenmeester over. Dus die kende ook al die chauffeurs, en die deelde dan ook al die chauffeurs in. Dan konden we een keer met die meerijden, en een keer met die meerijden, en dan ja... zo ging dat vroeger. Ten minste bij ons hier in de buurt laat ik het zo maar zeggen.

Gio: En kunt u nog wat meer vertellen over ehm uw vrienden in de Benedenstad. Wat voor soort jongens waren dat? Wat voor soort vrienden had u?

Sjef: Ja, allemaal hetzelfde. Ja die kwamen allemaal uit de Smitstraat, de Nonnengas, de Nonnenstraat, Priemstraat, de Lange Slag van sip, Hellegos (?) en noem maar op. En die woonden... een hoop wonen er nu nog, ten minste een hoop... verscheidene. Er zijn er ook al verscheidende overleden.

Thema 3: Reactie op de sloop- en nieuwbouwpolitiek van de Gemeente Nijmegen

Gio: Ja want hebben we tot nu toe eigenlijk nog vooral gehad over de oude benedenstad voor de sloop. Ehm... en wanneer hoorde u voor het eerst over die sloopplannen? Kunt u daar iets over vertellen?

Sjef: Wij ehm... wij waren kind en wij hielden ons daar niet mee op natuurlijk. Maar ehm... wanneer is dat gebeurd, wanneer? Ik denk in de zeventiger... in de jaren zeventig denk ik. En ja nou oké toen woonden wij dus daar en wij kwamen... Ik kwam hier wonen en toen is die boel helemaal opgebouwd en toen is ook ehm... dat was ook een beetje de tijd dat wij bij de Anita bar kwamen. Zo is dat... zo konden wij het allemaal van steen voor steen op zien komen. En ehm... nou ja oké ja zo werd alles volgebouwd. De Ganzeheuvel, nou en noem maar op en de Priemstraat en de vinkengas en noem maar op, ehm... ja. Dat lag allemaal braak in... en meer van, van... ja van de oorlog nog denk ik. En ehm... ik ben feitelijk het net van na de oorlog, dat weet je dan. En ja... dus wij... tussen de oude woningen. En ehm, naderhand toen ik iets ouder werd, in de in de jaren zeventig, was ik inmiddels een beetje twintig jaar en ja nou oké toen hebben we dat allemaal meegemaakt. Dus als groter kind, laat ik het zo zeggen.

Gio: En ehm... herkent u nog veel terug van de oude benedenstad nu, hier?

Sjef: Ja ik woon hier al... ik loop elke dag langs de Waal en ik zie wat dan allemaal gebeurt. En ehm ja die woningen waar wij wonen, die zijn... die heb ik daar altijd gezien. Die zijn in achtentwintig of zo zijn die gebouwd en nou ja oké ze... Ik woon hier eenenvijftig nou ja... ik ben vijfenzeventig jaar dus ik heb feitelijk alles meegemaakt wat er allemaal gebeurt is tot nog toe, laat ik het zo zeggen in de Benedenstad ja. En toen wij hier woonden, ja toen kwam ik... was het Don Bosco huis was niet meer en zo ben ik hier [’t Oude Weeshuis, red.] weer terechtgekomen en ehm hebben we hier de tijd doorgebracht. Ja oké en ja nogmaals ik zal hier ook wel altijd blijven wonen en ehm... ja wat is er allemaal veranderd? Ja alles is veranderd, alles ja. Echt alles is veranderd.

Gio: En had u ehm... toen ze dat hier allemaal aan het veranderen waren, wat die plannen allemaal inhielden? Had u enig idee waar ze precies mee bezig waren?

Sjef: Nou ja oké... dat het vernieuwd moest worden na de oorlog, dat was natuurlijk wel duidelijk. Maar ehm... ja oké als kind wisten wij niet beter dus wij namen het allemaal op. En ja oké we vonden het allemaal mooi, want ze gingen bouwen. En nou ja, dus dat zou voor ons een nieuwe wereld worden. Maar ja... ik en nog enkelen die hebben hier altijd gewoond en die zullen hier dan ook nooit weggaan, bij wijze van spreken. Maar wat nou verder... het moest... na de oorlog moest het gewoon allemaal herbouwd worden maar ja. Verder zijn we daar nooit bij nagedacht.

Gio: Want u zei net ehm, dat het was een soort nieuwe wereld die ze bouwden. Voelde dat ook echt zo?

Sjef: Ja als je zag wat er... Ja er kwamen allemaal... De ouderen die gingen allemaal weg omdat het gesloopt moet worden. En wij zijn dan gelukkig... wij hebben misschien iets meer geluk gehad als een ander. Die konden dan terugkomen, want de huizen werden veel duurder, dus die konden zomaar niet allemaal betaald worden en ehm... Dus wij hebben geluk gehad dat we hier nog in zo'n oudere woningen van een particulier konden huren dan. En zodoende ben ik feitelijk ook in die woning terechtgekomen. Want die huizen wat wij verhuurde... of huurde, was van een man op de Kannenmarkt. En ja die had daar dat huis en die wilde dat toen verkopen. Ja, net wat ik daar straks zeg maar zei. En ik durf dat niet en als ik dat nu gekocht... als ik het wel gekocht had, dan had ik vijf keer zo veel gebeurd gehad. Maar ja, dat moet je wel durven of hebben natuurlijk. Ja nou ja oké en ja wij leefden ook van hetgeen wat we hadden en mijn vader heeft ook een poosje in Duitsland gewerkt toentertijd. En ja als hij thuiskwam, dan hadden we feest en als hij weer wegging en ging werken, ja oké dan was er weinig feest. Dan moesten we maar zien waar we mee rondkwamen. Ja, zo was dat nou eenmaal vroeger.

Gio: Ehm... u zei dat jullie geluk hadden dat jullie weer terug konden keren naar de Benedenstad. Waren er veel mensen in uw omgeving die dat niet konden?

Sjef: Ja daar zijn er ook wel mensen geweest die dat niet konden en die ergens zijn gaan wonen en ja daar gelukkig werden natuurlijk. En Hatert had je toen. Dat was geloof ik een hele nieuwe wijk en er zijn ook verscheidene toen naartoe gegaan. En nou ja oké, die zijn daar altijd blijven wonen.

Gio: Ja want hoe veranderden uw eigen leven toen ehm ja... toen de Benedenstad hier werd gesloopt? Want ik kan me voorstellen dat misschien delen van uw werk of van dingen waar u vaak kwam, dat die ook gesloopt werden?

Sjef: Nou ja ik werkte, net wat ik zei, op de Oude Remise bij Wolf, bij een garage en nou ja op een gegeven moment gingen die nieuw bouwen op de Tarweg. En nou daar heb ik toen ook nog een paar jaar gewoond. En ja, toen ik ouder werd... ik voetbalde dan bij Nijmeegse Boys. Dat kwam hier uit de buurt. En ja toen, net wat ik zeg, toen ik ouder werd, ja werd er ook nieuw gebouwd en heb ik ander werk gekregen en heb ik een poosje in Bemmelen gewerkt dan, bij Opgenoot in de garage. En naderhand is dat overgenomen door Bulters, maar dat was allemaal in Bemmelen. Ja oké en daar werkte ik en 's morgen ging ik naar m'n werk en 's avonds kwam ik thuis. En nou ja oké en dan vermaakte ik mijn eigen of hier en met m'n gezin. Ja ik heb ergens één dochter en die woont inmiddels ook hier in... hoe heet dat. Die is ehm... in haar trouwdag hier op de Papengas komen wonen en daar woont die bij mijn om de hoek dus ehm...

Gio: En ehm... want u vertelde de woningen in de Begijnenstraat die bleven overeind staan...

Sjef: Ja, die staan daar nu nog!

Gio: ...en die van de Priemstraat, staan die daar nog steeds?

Sjef: Nee nee, dat is allemaal gesloopt.

Gio: Ja ehm... en hoe vond u dat? Dat zoiets waar u was opgegroeid werd gesloopt?

Sjef: Ja oké, daar waren allemaal oudere woningen. En nou ja, wij waren er heel gelukkig mee, maar daar gaat het niet over, tenminste dat neem ik aan. Ik was toen een kind en ehm... ja oké dat het gesloopt... het moest gesloopt worden dus. En we moesten eruit. En zodoende zijn we toen op de Kopse Hof terecht gekomen. Daar had je toch niks over te zeggen. Je moest eruit en het moest gesloopt worden en dan ja oké, zo is het feitelijk ontstaan.

Gio: Ja en ehm... had u het idee dat die sloopt en nieuwbouw, dat dat snel ging? Of duurde dat lang? Hoe is dat...

Sjef: Ja dat heeft nog wel een stuk behoorlijk ehm... opengelegen. Die toch behoorlijke tijd ehm... in mijn jeugd dus openlag gewoon. En dat dan de helft afgebroken was en dan weer een huis ertussenuit en dan weer aan een huis ertussenuit en ehm... Ja oké bij ons aan de overkant van de Priemstraat, daar woonde toen ook... daar was ook een werkplaats van een meubelmaker en meubelwinkel van de Grotestraat, boven de Grotestraat zaten die, en een café aan de overkant. Dus ehm... dat heeft best wel een poosje geduurd ja voordat dat allemaal weer in kannen en kruiken lag. Hoelang hebben ze erover gedaan? Ja nou net wat ik zeg. Ik kwam in de Begijnenstraat wonen en toen kwam ik niet zo vaak meer, ehm... ja het heeft toch wel een paar jaar geduurd voordat dat maar allemaal weer opgeknapt was en opnieuw stond.

[We pauzeren het interview hier heel even, omdat een groep dames 't Oude Weeshuis binnen komt lopen om een kop koffie te drinken. Vervolgens laat Sjef mij de buitenkant van 't Weeshuis zien en neemt hij mij mee naar de schuur aan de achterzijde van het Weeshuis. Hier laat hij een maquette zien van de Benedenstad zoals die er anno 1932 uit zou hebben gezien. Hier laat hij de plekken die hij tot nu toe in het interview heeft benoemd zien, red.]

Gio: Want u vertelde dat toen u uit de Begijnenstraat ging, toen kwam u op de... hoe heet die straat ook alweer? Waar u ging wonen na de Begijnenstraat?

Sjef: Na de Begijnenstraat... Ja mijn ouders bleven toen gewoon in de Begijnenstraat wonen. Of tenminste mijn moeder, want mijn vader is in die tijd gestorven. En ehm... Parkdwarsstraat.

Gio: Maar u had het ergens anders over, want u heeft heel even buiten de Benedenstad gewoond, toch?

Sjef: De Kopsse Hof?

Gio: De Kopsse Hof, ja. Ehm... hoe verschilde die woning van waar u daarvoor had gewoond?

Sjef: Nou dat was voor ons een luxe woning. Ja in het begin waren we daar ook heel erg gelukkig. We hadden een douche en ehm... ja oké dat konden wij hier helemaal niet nee. Dat konden wij hier nog niet eens. Ehm ja, we hebben hier toen een douche laten maken (nadat zij terug verhuisden naar de Benedenstad, red.). Toen wij hier terugkwamen hebben we hier een douche laten maken, maar daarvoor hadden we... op de Priemstraat hadden wij geen douche. En toen wij op de Kopsse Hof woonden... ja dat waren gewoon net van die Zweedse woningen die nu nog op de Hatsertseweg staan. Zulke woningen waren dat. Daar zaten drie slaapkamers in en een woonkamer ehm... een bijhok, daar had je een schuurtje bij. Een tuintje voor tuintje achter, er zat een douche in. Dat was voor ons heel erg luxe. Dat was echt luxe. Alleen ja oké, de omgeving... En voor ons was dat wel fijn, want je had daar een heel groot bos bij en een hele grote weide. Ja als kinderen om te spelen was dat helemaal je van het natuurlijk. Maar gewoon voor het idee van ja oké, wij horen hier niet thuis. Wij horen bij de Benedenstad. Ja nou ja oké, zodoende... onder dat aspies zijn we dan ook teruggegaan.

Gio: En toen bent u teruggegaan en in wat voor soort woning kwam u toen terecht?

Sjef: In de Begijnenstraat. Van de Priemstraat uit zijn we eruit gegaan en zijn we naar de Kopsse Hof toegegaan. En van de Kopsse Hof zijn we weer teruggegaan naar de Begijnenstraat. En daar heb ik toen ook voor de rest... als ja hoe oud was ik toen vijftien veertien... gewoon tot mijn éénnentwintigste, toen ik ging samenwonen met mijn huidige vrouw dan.

Gio: En in dat huis woont u nog steeds?

Sjef: Nee, dat was... toen heb ik eerst in de Parkdwarsstraat gewoond. Van daaruit ben ik toen naar de Parkdwarsstraat gegaan. En van de Parkdwarsstraat, die werd toen verkocht, en toen ben ik in de Observantenstraat komen te wonen op nummer vijftien en naderhand op nummer dertien. En toen

weer op nummer negen. Want daar zat... een renovatie zat daartussen. Toen was daar... op nummer dertien moesten wij eruit, want ze hebben toen van twee woningen één woning gemaakt. Ik heb nu, waar ik woon, heb ik... maar ja dit is trouwens... waar ik woon nu heb ik een tuin van twaalf bij twaalf midden in het centrum.

Gio: Ja dat is bizar eigenlijk.

Sjef: Ik heb eenenvijftig jaar op nummer negen gewoond in de Observantenstraat en van... Ja wij keken dan bij die... daar woonde een oudere dame... keken wij dan in de tuin. En die had daar een duiventil staan. En mijn vrouw zei altijd: als wij ooit de kans krijgen om... dan wil ik daar gaan wonen. Dus nu heb ik alles gelijkvloers en wij zijn allebei vijfenzeventig jaar. Echt ideaal en vandaar ook dat ik gewoon durf te zeggen van ik blijf hier altijd wonen. Hier moet ik tussen de planken eruit. Nou ja oké dus dat is helemaal je van het, in elk geval. Voor mij. Laat ik het zo maar zeggen.

Thema 4: Buurtcomité Benedenstad en andere vormen van verzet tegen de sloop

Gio: Oké, en dan wil ik het in het vierde thema eigenlijk ze gaan hebben over het Buurtcomité Benedenstad. Dat zegt u misschien nog wel eens in de jaren zeventig en jaren tachtig. Kunt u mij iets over dat Comité vertellen?

Sjef: Ja dat weet ik niet. Ehm... oké ik hoorde alles en ehm... daar had ik weinig mee te doen, laat ik het zo zeggen. Daar doe ik nooit zo... Maar ik weet wel dat dat Buurtcomité... met Van der Ing in de Vossengas of de Vossenstraat ofzo daar hangt volgens mij nog een gedenkteken van het Comité als het goed is. Ja oké mensen bij mij uit de buurt. Mijn buurman aan de overkant zijn vader, die zat daarin en ja ehm... weet je een beetje de prominente van ons die zaten daarin.

Gio: En kende u verder nog wat mensen die daarin zaten?

Sjef: Ja van ja ehm... Kennen, kennen? Ja er zaten er verscheidene in die ik vroeger hier... maar die waren naar het allemaal een stukje ouder als ik. En nou ja oké ik weet in elk geval wel zeer zeker dat die meneer Van der Ing gewoon erin zat. En ja er zaten er nog wel meer in. Wie zaten er allemaal in? Ja ik heb daar ook wel eens dat... bij die gedenksteen heb ik nog wel een gestaan te kijken en dan dacht ik: oh, dat was die en oh dat was die. Maar ik zou zo niet meer... nee.

Gio: Kreeg u daar wat van mee dat ehm... zij eigenlijk ja een soort van verzet pleegden tegen de sloop van de Benedenstad?

Sjef: Ja nou ja, ik kreeg daar iets van mee ja. Die hebben van alles gedaan om dat tegen te houden. Maar ja oké dat was toch niet tegen te houden, want ja het was ook gewoon allemaal sloop. En ja oké dat dat vandaag... diep van binnen kan ik me dat wel voorstellen. Want dat gevoel heb ik nu eigens ook natuurlijk ja.

Gio: Ja want u heeft dus nooit zelf meegedaan... deelgenomen aan een demonstratie, of wel?

Sjef: Ja, ja, ja. Toen ze dit... dit gebouw wilden sluiten... ik heb zelfs nog in het stadhuis dichtgeplakt

Gio: Oh, vertel!

Sjef: Ja, wij... protesteren dat... terwijl het allemaal duurder werd en met de tandem (?) had dat te maken, dat die eruit moesten. Nou we hadden hier in een groepje met een man of acht, negen waarvan Willy van Gemert dan altijd de leiding had. En ja we hebben... met een groepje hebben we daar het stadhuis dichtgeplakt 's nachts. En dan zijn we daar naartoe gegaan met spandoeken. En dat was feitelijk om dit [Sjef slaat op de tafel] tegen te houden, om dit te laten staan. Ja, dit wilden ze dus sluiten en misschien wel slopen ja.

Gio: En wanneer was dat ongeveer, weet u dat nog?

Sjef: Ehm... Pff... Ik denk in de jaren tachtig, negentig denk ik... Ja oké.

Gio: En weet u nog waarom ze dit wilde sluiten? En misschien zelfs wilden slopen?

Sjef: Ja, ik ehm... ik denk voor een... voor de verbouwing. Ja, dat denk ik hoor. En nou ja oké toen waren er... toen pleegden wij dus eigenlijk acties om dat tegen te houden. En ja...

Gio: En wat voor acties deed u nog meer dan?

Sjef: Ja, we hebben het stadhuis toen dichtgeplakt en ja oké iedereen uitgenodigd die dit maar wilde promoten. En acties bij... in het gemeentehuis.... met borden gezeten. “Sloop ons huis niet”, of “Onze huiskamer”, ja zulke leuzen.

Gio: En ehm... hadden jullie een soort naam? Was het een soort vaste groep die jullie hadden?

Sjef: Ja, de Benedenstad. Dat kwam gewoon de Benedenstad. En als je zei van de Benedenstad, dan wist iedereen dat dat van deze hoek kwam.

Gio: En was dat een soort vaste groep?

Sjef: Nou, dat was een groep wie hier... vroeger werd hier ja alles gedaan: carnaval gevierd, dansen, dat mag allemaal niet meer een. Nou ja. De horeca die is daarop tegen. Ja, hier werd alles gedaan, van klein tot groot. Als hier carnaval was, werd er door honderdtien, tweehonderdtwintig... Ehm in ieder geval over de honderdtwintig fusten bier werden hier getapt en weet ik veel wat allemaal. Waren ze met de benen buiten. Ja, dus dit is altijd een heel aantrekkelijk ding geweest. Hier werd gepingpong, een biljartvereniging zat hier. Een echte biljartvereniging. Tiny Wijnen die is hier nog... Die heeft heir nog gebiljart. Nou, die heeft het hier geleerd, laat ik het zo zeggen. Ja... en ja hier werd alles gedaan: ge-judooot, het kampioenschap... het Nederlands kampioenschap judo werd hier gedaan. De dansmarietjes, die Europees Kampioen werden. Hier zat een carnavalsvereniging met die dansmarietjes. Dat kwam allemaal van deze kant af.

Gio: Dus het was u er ook echt aan gelegen om dit te laten bestaan?

Sjef: Ja, ja! Dit was inderdaad net wat ik zei. Zoals wij ook protesteerden... dit was onze huiskamer, onze speelplaats. Die tuin is nu dus helemaal gelukkig mooi geworden, maar hier hangt ergens nog een foto, dat het gewoon als sloop lag. En... ehm... Ja er werd gespoten dat er een ijsbaan was. En er werd gevoetbald achter, en noem maar op. En en al die dingen meer.

Gio: En weet u of dat het Comité daar ook in betrokken was? In dit laten bestaan?

Sjef: Ja, dat geloof ik wel ja. Die zullen daar best bij gezeten hebben en die zullen ons ook daar wel in gesteund hebben denk ik. Ja ja.

Gio: En ehm... ik weet niet of het zo is, dus als het niet zo is, dan zeg het ook vooral. Ik weet dat er ook een aantal studenten destijds betrokken waren in de wijk hier, om proberen die sloop tegen te houden. Kunt u zich daar wat van herinneren?

Sjef: Nou, dat zegt me niet zo heel veel.

Gio: Nee, dat is niet erg. Ja, dan hebben we het denk ik wel hiervoor....

Sjef: Maar ook dat geloof ik best wel hoor. Op een gegeven moment woonden er hier ook verscheidene studenten die hier ja, via via terecht zijn gekomen. Want vroeger gingen deze huizen, waar ik nu in woon en waar wij nu over gesproken hebben, die gingen vroeger allemaal van moeder op dochter hè. En nu is dat... inmiddels is dat allemaal anders. Nu is er allemaal een deadline van zoveel jaar ingeschreven en ehm... weet ik veel wat allemaal.

Thema 5: Woonomstandigheden en sociale impact na sloop- en nieuwbouwpolitiek

Gio: Even kijken en dan gaan we eigenlijk naar het huis waar u nu nog steeds woont, samen met uw vrouw al heel lang.

Sjef: Ja ja, nou nee. In het huis waar ik nu woon, woon ik pas vanaf (tweeduizend, red.) -vijftien, hè. Dat is nummer negen. Nee nummer dertien. Ik woonde op nummer negen, daar heb ik eenenvijftig jaar gewoond en nu woon ik op nummer dertien.

Gio: Oké dan gaan we naar nummer negen toe even. Ehm... kunt u mij vertellen wat voor huis dat was?

Sjef: Ja, dat was een bovenwoning met één, twee, drie slaapkamers, een badkamer, een woonkamer en een open keuken. Zo was dat ja. Met een toilet en een badkamer, ja.

Gio: En was die qua luxe een beetje vergelijkbaar als wat u zei dat u had in de Parkdwarsstraat?

Sjef: Ja... ja nou ja het was ja wel... Nou de Parkdwarsstraat was in feite wel een langere woning. En ehm... in z'n lengte en er zat ook nog een souterrain onder en dat was hier dus niet ehm... maar toen was dit voor ons wel gewoon een luxere woning ja.

Gio: En ehm... kunt u misschien wat vertellen over de straat verder? Ja, wat voor straat was dat?

Sjef: ja ja hier in de straat waar ik nu woon bedoel je?

Gio: Ja.

Sjef: Ja nou ja oké daar wonen, ehm... even kijken... zeven. En aan de andere kant een stuk of acht/negen... Ja tegenwoordig, ehm... de helft ongeveer woont in een één persoon in een huis. En de andere helft met meerdere mensen, dus man vrouw of man vrouw kind. En ehm... maar het is wel een hele gezellige straat. Ik ehm... ja oké nogmaals ik zal daar ook altijd wel blijven wonen. En ehm... ja wel eens straat dat naar mijn zin is.

Gio: Ja maar dus eigenlijk wel een heel ander soort straat denk ik dan waar u bent opgegroeid, of niet?

Sjef: Ja dit is luxer natuurlijk allemaal, maar het hele leven is luxer!

Gio: Nee, natuurlijk maar qua buurtgevoel zeg maar. Hoe is uw contact met de burens?

Sjef: Ja, nou ja oké echt ehm... jawel ik heb nu dan een tuin, maar toen ik een bovenwoning had en het was lekker weer, het was goed weer, dan zette ik een stoeltje voor de deur en dan sloten de mensen aan en dan zaten we af en toe met tien/vijftien man zaten we. Dus gewoon een gezellig... een gezellige buurt. Ik kan niet anders zeggen.

Gio: En ehm... want dat zijn ook nieuwbouwwoningen? Of zijn dat ook nog oude woningen?

Sjef: Nee, die zijn van achtentwintig hè.

Gio: Oh, die zijn ook nog van achtentwintig?

Sjef: Ja die zijn van achtentwintig, hè. Vroeger... heel vroeger noemden ze dat de Kazerne geloof ik. Ja ehm... woonkazerne. En ehm... nou ja oké dat zijn geloof ik nog iets van vijftachtig woningen. Hier dit stukje en...

Gio: Ja want zijn er bepaalde plekken die belangrijk voor u waren in de oude Benedenstad die door nu niet meer zijn? Ja want u vertelde over dat café, ehm...

Sjef: Anitabar?

Gio: Ja, dat is er niet meer, toch?

Sjef: Nee is nu sinds ehm... Ja dat was een café ook echt van Nijmegen en die was eerst van haar vader en toen heeft Anita dat overgenomen en die heeft daar een jaar of veertig/vijftig ingezet en die woont nou ook hier nog in de buurt. Die woont nu... hoe heet dat plein nou... op Plein 44. En nou ja dat is ook gewoon een bekende Nijmegenaar, laat ik het zo zeggen. Dus ja nou ja oké ja zulke dingen die zijn er nu niet meer. Maar ja zoals heel veel meer cafés er niet meer zijn, want in deze straat zaten er geloof ik wel vijf of zes. En dan zitten er nu nog maar eentje denk ik. Dat zijn allemaal eetgelegenheden geworden. En nou ja oké zoals dat eigenlijk bijna door de hele stad gaat. Een donkerbruin café, dat vind je bijna niet meer.

Gio: Nee en vindt u dat jammer dat dat allemaal zo veranderd is?

Sjef: Ja maar ik denk toch wel... ik, ik kan dat best wel jammer vinden, maar ik kan m'n eigen goed voorstellen dat ehm... dat met de tijd mee gaat, hè.

Gio: Ehm... zijn er bepaalde mensen met wie u omging ging van waar u vertelde dat ze naar buitebn de Benedenstad verhuisden... Ehm... heeft u daar nog steeds contact mee?

Sjef: Nou ik heb met mensen van mijn leeftijd, heb ik ja... Even kijken... Ik ehm... hoe moet ik dat zeggen? Ja ik ben hier als kind in huis, dus hier komen heel veel mensen, dus ik heb zelfs een koninklijke onderscheiding hier gekregen. En nou ja vind ik best wel... daar ben ik best wel trots op was en ben. En ja ik ken hier bijna de hele buurt. Ja ik ben een kind van de buurt laat ik het zo zeggen, zoals er meerdere zijn natuurlijk.

Gio: Dus de benedenstad heeft u echt getekend, zeg maar?

Sjef: Ja, ja dit is mijn buurt...

Gio: Echt uw buurt ja... mooi!

Bijlage III: Transcript interview Theo van den Ing

Thema 1: Persoonlijke informatie en achtergrond bewoner

Gio: Ja, u bent Theo. Kunt u wat over uzelf kort vertellen?

Theo: Nou ik ben Theo van den Ing. Ik ben geboren hier in de Waalkazerne zoals deze wijk officieel heet. En ik ehm... ja ik woon hier hier eigenlijk mijn hele leven al. Ik ben geboren in de Kloosterstraat, wat hier vijftig meter verderop. In 1976 zijn we tijdelijk gehuisvest geweest op de Nieuwe Markt in noodwoningen, omdat hier alles gerenoveerd werd. En toen zijn we... wat zei ik nou? In 1976 ja. In 1977 zijn we hier komen te wonen: in de Observantenstraat, ik en m'n ouders. Nou na het overlijden van mijn vader in 1987 is mijn moeder naar een klein huisje gegaan en ben ik hier samen gaan wonen met mijn vrouw.

Gio: Ehm... in hetzelfde huis?

Theo: In dit huis ja. Ik heb hier altijd gewoond en ben hier nooit weggeweest.

Gio: En ehm... kunt u wat vertellen over uw beroepen wat u allemaal heeft gedaan.

Theo: Ik ben timmerman... geweest altijd. Ik ben twee jaar geleden met de zwaarwerkregeling thuisgekomen. Alleen jammer, want toen werd mijn vrouw ziek. En die is afgelopen mei is ze overleden. Ja, mijn hobby is altijd geweest om vogels te houden. Ik heb veertig jaar van allerlei soorten kanaries, tropische vogels en noem maar op gehad. Maar op enig moment ben ik ermee gestopt. En ja dat is het zo'n beetje in het kort.

Gio: En ehm... kunt u eens wat vertellen over de omgeving waar u bent opgegroeid? In de Kloosterstraat...

Theo: Ik ben hier in de onderstad opgegroeid. Ja wij noemen het altijd de onderstad en dat is... voor ons is dat een geuzennaam, hè. Vroeger werd onderstad... dat was not done. Door de gegoede bevolking van Nijmegen werd dat zo bestempelt: de onderstad. Maar voor ons is dat altijd de geuzennaam gebleven. In de jaren zeventig is dat veranderd naar de benedenstad, omdat toendertijd ook die onderhandelingen liepen met het buurtcomité en dat staat... dat klonk wat netter. Maar ja bij ons is het nog altijd onderstad. Ja ik ben hier geboren en getogen. Mijn ouders zijn hier geboren en getogen. Mijn grootouders van vaderskant die zijn hier in de onderstad geboren en getogen. Mijn grootmoeder van moederskant is hier geboren en getogen. Alleen mijn grootvader van moederskant die is in Ooij geboren. Maar daar de vader weer van is ook weer in de onderstad geboren. Dus de onderstad zit in m'n bloed hè.

Gio: Ja, dus een echte onderstadter! En ging je ook naar school hier in de Benedenstad?

Theo: Ehm... ja we hadden hier geen school, ten minste in die tijd niet meer. Ik ben op school geweest in de Stieltjesstraat, op de Broederschool en daarna op de Kronenburgersingel, de Carmelschool en vanuit de Carmelschool ben ik naar de Ambachtschool gegaan op de Kronenburgersingel. Dus dat is allemaal in het buurtje gebleven, hè.

Gio: En ehm... uw werk was ook hier?

Theo: Nee, ik ben 1976 in de bouw begonnen in Duitsland, een jaar of zes in Duitsland gewerkt. En ja eigenlijk door heel Nederland gezworven met het werken.

Gio: En als kind. Hoe zag uw huishouden eruit? U woonde samen met uw ouders.

Theo: Wij waren samen met vijf kinderen. Ehm... vader moeder en vijf kinderen dan. Ik had nog drie broers en een zus. Ja dat was een grandioze pa. Die zorgde wel dat alles, overal voor... Mijn moeder was altijd thuis. En ja wij hebben een zorgeloze jeugd gehad hier in de onderstad. Het was eigenlijk wel... zo kort na de oorlog was het overal een puinsoep, ja. Of het was kapotgeschoten of het was afgebroken. En ja het was echt een verpauperde wijk. Dat was voor de oorlog al ontstaan, maar door die oorlog en na de oorlog nog wel een zetje gehad. Hoewel deze wijk, de Waalkazerne, dus die heeft heel beschermd gelegen achter... hier stond vroeger een hele grote centrale. Dus die heeft qua granaatvuur heeft deze wijk niet zo heel veel te lijden gehad. Dus die is er redelijk ongeschonden uit gekomen. Maar voor de rest dat was... de onderstad en die genoemde... wat is net al noemde die centrale. Ja dat was... dat noemen wij ons kasteel. We konden hier alles. We konden spelen en voetballen en noem maar op allemaal.

Gio: En ehm... speelden jullie hier ook overal in de buurt?

Theo: Ja, in die oude huizen. Het ene slopen en van de andere... daarvan weer een hut bouwen. Ja verzin het maar. Voetballen in het Waalveldje. Voetballen in de straat. En kattenkwaad uithalen in de Hezelstraat, in de stad. Ja de onderstad was ons speelterrein, hè. Dat is ehm...

Gio: Ja, ehm... en wat voor vrienden had u? Kunt u daar wat over vertellen?

Theo: Wat?

Gio: Wat voor vrienden had u hier in de Benedenstad?

Theo: Ja, de jongens die hier allemaal woonden, hè. Klasgenootjes en ehm... Maar ik zeg nogmaals, toen wij op school zaten, dan had je echt een scheiding van jongens en meisjes die van de winkeliers waren en dan wij uit de onderstad. Ja, daar speelden niet... ja sommigen wel, maar een groot deel speelde toch niet met elkaar. Die hadden hun eigen speelterreinen in de stad, waar wij natuurlijk weleens kattenkwaad gingen uitgallen. En dan wel Kronenburgerpark. Ja dat was ook zo'n ontmoetingsplaatsen hè... Allemaal kameraadjes hier in de buurt. Grote gezinnen.

Gio: Want wat voor werk deden uw ouders?

Theo: Mijn vader was vrachtwagenchauffeur en daarnaast deed hij kelneren 's avonds. Die werkte in cafés. Ja die had verschillende van die dancings. Ja daar kelnerde die dan. En ehm op op kermissen. Maar hij was in principe vrachtwagenchauffeur.

Gio: En uw moeder was gewoon thuis?

Theo: Mijn moeder was huisvrouw. Die is eigenlijk pas gaan werken toen mijn vader in in ehm... invaliditeit kwam. Want toen was het allemaal wat krapjes. Toen is mijn moeder gaan werken, maar ja toen was m'n vader weer altijd thuis. Dus toen was ik al een jaar of acht/negen zo'n beetje. En ik was de jongste thuis, hè.

Gio: En u vertelde dat u Sjef dus ook al uw hele leven kent.

Theo: Sjef, ja die ken ik... Sjef was al opgroeiende en toen was ik nog maar een klein mannetje, hè. Ja een een jaar of tien verschil maakt in de jeugd een hele hoop uit natuurlijk.

Gio: En ehm... ja wat... kent u hem goed? Zien jullie elkaar veel?

Beide tegelijk: Ja hij woont hier aan de overkant, hahaha.

Gio: Maar hij heeft hier niet altijd gewoond. Wel al lang.

Theo: Nou, heel lang. Heel lang. Nee Sjef heeft oorspronkelijk in de Begijnenstraat gewoond. Daar is hij ook geboren? Nee Sjef is op de Kopse Hof geboren.

Gio: Nee, op de Grote Straat is hij geboren.

Theo: Zij hebben dan... zij hebben dan een beetje, omdat dat hele oude huizen waren, op het ene moment woonden ze hier en toen moesten die afgebroken worden en toen werden ze weer naar een ander huis getransporteerd. Maar daar hadden wij hier in de buurt niet zoveel last van.

Gio: Nee dus hier was het iets rustiger op dat moment.

Theo: Iets stabiel ja.

Thema 2: Woonomstandigheden en leven in de Oude Benedenstad

Gio: Gaan we nu naar het tweede thema. Naar de oude Benedenstad. Kunt u wat vertellen hoe uw huis in de Kloosterstraat eruitzag?

Theo: Nou, de Kloosterstraat en dit is in hetzelfde complex. Dit zijn woningen die zijn in 1922 gebouwd. Hier stonden aanvankelijk, voor heel vroeger, een ehm... klooster wat later diende als kazerne van de koloniale reserve. Daarom noemen ze dit ook de Waalkazerne. Daar is gesloopt en heel veel meer dan hier gesloopt: de Kloosterhof, allemaal ouwe barrels van woningen. En ehm... daar zijn deze complexen voor in de plaats gekomen. Die zijn eigenlijk gebouwd in opdracht van Nijmegen door woningstichting Nijmegen om de mensen die elders in de onderstad, noem maar op ehm... echt het oude gedeelte. Om die hier te huisvesten, zodat ehm... zodat ze daar verder konden met slopen, want dat is het enige waar Nijmegen goed... altijd goed in is geweest, hè slopen. De sanering van de oude stad is eigenlijk al heel lang geleden begonnen. Dat is nog voor... de ver voor de oorlog. En Nijmegen, ja die kreeg vanuit Den Haag subsidie om te saneren, hè. Ehm... er zijn nog hele mooie brieven van, daar kan ik je straks nog van laten lezen, over hoe ze dachten over de asociale in het oude gedeelte van de onderstad. En die moesten dan opnieuw gehuisvest worden. Zodoende zijn deze huizen dan gebouwd. En ja mijn moeder, die was twee jaar toen hier met haar ouders op Kloosterstraat 2 kwam wonen. En daar is zij nooit meer vertrokken. Ja, dan tot 1976 dan, toen we hier zijn komen wonen.

Gio: Ja, en kunt u vertellen hoe die woning eruitzag?

Theo: Dat was een hoekwoning hierachter. Een bovenwoning. Dat was een kamertje van 3,5 bij 4 meter. Er zaten twee slaapkamertjes bij, een heel klein keukentje, toilet en dan een grote zolder. Wij sliepen met z'n allen op zolder. Ja dat was ehm... de ene in de ene hoek en de ander in de andere hoek. En we hadden vijf kinderen... En er zat tussen mij en mijn oudste broer zat achttien jaar verschil in, dus die ja die was eigenlijk al min of meer volwassen toen ik geboren werd. En kort daarna ging mijn tweede broer, die is ehm... die zat in militaire dienst in ehm... Curaçao en die is voor de handschoen toen getrouwd. Dus toen woonde mijn schoonzuster er ook nog bij in. Dan werd er een schotje op zolder tussen gebouwd en dat was hun slaapkamer en wij sliepen in de andere hoek. Ja, dat was 's winters berekoud, want dan ja maar een pak dekens op bed, of een kruik mee naar boven. En zo ging dat. Ik heb tot mijn... ja hoe oud was ik? Ik was al achttien jaar, nog samen met mijn zus op één slaapkamer, tenminste op die grote zolder geslapen.

Gio: En ehm... geen badkamer?

Theo: Badkamer hebben wij niet. Wij kregen voor het eerst een douche toen wij in 1976 naar die noodwoning aan de Nieuwe Markt moesten, de Veemarkt dan. Daar hebben we een douche. Voor de rest hebben wij nooit... gingen we altijd met een bakje water. Of ja toen we klein waren in de teil. Eerst mijn zus in de teil en dan ik in de teil en dan werd het sop gebruikt om de werkkleren van die

grote jongens en van mijn vader in te douwen. Ja en dan... later ging dat gewoon met een bakje water naar de zolder toe en dan deed je je eigen daar wassen. En ehm... één keer in de week naar het badhuis dan op de Daalseweg.

Gio: En ehm... die woning was er dus denk ik ook niet heel goed aan toe of wel?

Theo: Deze woning... die woningen waren... ja die waren naar de normen van 1922 gebouwd en moet je nagaan. Ja, ze zijn nu nog niet geweldig qua tocht en vocht en kou, maar dat was toen helemaal niks. En kijk, wij sliepen onder de dakpannen bij wijze van spreken. Je keek op sommige plekken, keek je zo naar buiten toe. Dus daar hebben we... daar werden wel wat dingen in gestopt. En ja om dat maar toch dicht te houden, maar... Daar waren... Voor die tijd waren dit hele goede woningen.

Gio: En kunt u vertellen over hoe de straat er verder een beetje uit zag? Wat voor soort mensen woonden er?

Theo: Toen ik... zeg maar toen ik opgroeide toen kwamen... ehm kwamen... moet je zeggen in de jaren zestig, begin jaren zestig, toen kwam ook net de vooruitgang op gang. Ja voor die tijd ja was iedereen... alles en iedereen herstellende van die oorlog. Maar toen ik opgroeide kwam er vooruitgang. Mijn vader was één van de eersten die een auto had voor de deur. En met nog een paar mensen van Cornelissen en Pieter de Haan, enzo. Ja hier woonden eigenlijk allemaal arbeidersgezinnen. Vrij grote gezinnen vaak. Dus minimaal wel vier/vijf kinderen. Dat was heel gewoon. Ja dit was een hele amicale wijk. Hier ehm... was nooit een deur op slot. Er hingen overal touwtjes in de brievenbus om de deur los te kunnen trekken. Er zat hier op de hoek van de Kloosterstraat en de Observantenstraat zat een winkeltje, kruidenierswinkel van Walraven. Voor die tijd zat daar een ander in, maar vanaf dat ik het weet zat Walraven erin. En ja dat waren allemaal... 't Oude Weeshuis, één van onze grote ontmoetingsplaatsen natuurlijk. Dat was toen ook allemaal net aan het rollen in die beginjaren zestig. Toen Stichting Buurthuis/Jeugdwerk 't Oude Weeshuis opgestart is. En Vermeegen, Kelbling. Die mensen dat waren die eigenlijk die sociaal cultureel werk hier in de buurt een beetje opgezet hebben. Ehm... ja... ik ken er... Ik probeer Hollands te praten, maar meestal... maar ik kan eigenlijk veel beter plat praten, maar dan kan jij het weer niet verstaan. Maar dat was echt een enorme samenhang in die buurt. Dat is... als er ergens een huis leegkwam, dan werd eigenlijk zo'n beetje overlegd met de baas van het ehm... hoe heet het... de woningstichting. Mijn vader was daar heel goed in. Die kende die mensen van binnen naar buiten. En dan ja de buurt bepaalde eigenlijk zelf wie daar dan in dat leegkomende huis kwam wonen. Zo werkte dat vroeger. En dus het was allemaal familie van elkaar, of kennissen van elkaar. Ja dat was een hele grote samenhang. Dus ja er is hier nooit iemand van de honger doodgegaan, want dan werd er altijd wel weer wat geritseld en geregeld natuurlijk... Ja, binnen alle perken was het was echt ja... waar moet je het mee vergelijken? Met de Jordaan van vroeger in Amsterdam. Zulk soort buurten, ja. Dat was net als in het Willemskwartier, het Waterkwartier. Allemaal echte volkswijken.

Gio: En ehm... u vertelde over de winkeltjes. Zaten er ook cafétjes en zo hier in de buurt?

Theo: Er zaten verschillende cafés zitten... ja... hier niet, maar als je zeg maar op de Priemstraat hebben altijd twee cafés gezeten: de Appiebar en die heette later de Anitabar, en de Ritabar. Die zaten naast elkaar. Heske op de Lage Markt van de familie Kosman. Ja, dan had je café de Beurs op de hoek van de Bottelstraat. Hier op de hoek van de Papengas zat Hentje Klomp, dat noemde ze in... zo. Daar zaten later doucheluiken in. Maar dat heette eigenlijk de Prins van Friesland, dat café. En dan had je nog hier op de hoek De Gouden Leeuw. Dat was ook een bekend café. Ja en dan zat er nog café de Heks, wat later de Trosbar werd, van Frans Crouwers. Kroegen zat in de buurt.

Gio: En kunt u iets vertellen over de plekken waar u veel kwam hier in de buurt? Waren dat ook die barretjes?

Theo: Nou, later wel, maar ja... Daar ben je mee opgegroeid, hè. Kijk, mijn vader en moeder die kwamen daar en later kwamen wij ook in die kroegen natuurlijk, dat is logisch. Maar toen ik eigenlijk op die leeftijd kwam toen was het al de discotijd, hè. Dus dan... toen kwam je heel sporadisch nog in die kroegen, maar toen gingen we naar de disco op de Molenstraat. Naar Tuf Tuf, Taboe, de Vlaamse gas, en heel bekend straatje. Daar ehm... daar heb ik wel heel wat voetstappen liggen, ja. Dat was... dat was eigenlijk ons uitgaansleven.

Gio: Ja en hier in de buurt? Waar kwam u hier veel verder nog?

Theo: In 't Oude Weeshuis! Ja dat was de ontmoetingsplaats, geloof van de hele buurt eigenlijk. Daar werd van alles en nog wat georganiseerd: feestjes, carnaval, ja verzin het maar. En dan... en dan café de Beurs toentertijd. Dat was het clubhuis van voetbalvereniging Nijmeegse Boys. En daar kwam ook iedereen. Iedereen hier in de buurt die voetbalde bij Nijmeegse Boys of die had een link met de Nijmeegse Boys. Dus die kwamen dan allemaal bij de Sep of bij de Beurs, zo heette dat café eigenlijk. Dat bestaat trouwens nou nog onder die naam, alleen een andere eigenaar. Maar het Weeshuis daar was wel de ontmoetingsplaats van de buurt. Dat is het altijd geweest en daar is het altijd gebleven ook.

Gio: Ja en die staat er ook nog steeds hè.

Theo: Ja, dat staat er nog. Die zijn ze nu net weer aan het renoveren voor de tweede keer. Het is... ja beginjaren tachtig al een keer gerenoveerd geweest. En nu beginnen ze voor de tweede keer eraan. Dat werd ook wel tijd hoor, daar gaat het niet om.

Gio: Ja, want u sprak net ook nog over dat café van de Nijmeegse Boys. Dat staat er ook nog steeds?

Theo: Café de Beurs bestaat nog steeds. Ook onder die naam.

Gio: En ook nog in hetzelfde pand?

Theo: In hetzelfde pand ja. Onder dezelfde naam. Alleen er zitten andere eigenaren in. Toentertijd zat Piet Cornelissen erin. De Sep noemden ze die. Dat was gewoon zijn scheldnaam. En toen was het ook het clubhuis van Nijmeegse Boys. En later is Nijmeegse Boys is verhuisd naar de Rivierstraat en hebben ze zelf een clubhuis gebouwd. Ja dat was alweer in een later stadium. Maar alles wat maar gebeurde, gebeurde vanuit dat het café, wat het voetbal betreft.

Gio: En die andere barretjes en zo allemaal, die zijn bijna allemaal weg, hè, hier in de Benedenstad?

Theo: Ja daar is... Ja ho! Zeg maar de Ritabar, dat heet nu café Paleis op de Priemstraat, dat bestaat nog. En de Anitabar daarnaast, dat is ook nog iets van een cafeetje. Maar ja, dat is niet meer wat het toen was. Want ja, dat was van familie Rengers, allebei die cafeetjes. Dat waren ook echt van die volkskroegen. Daar kwam... daar kwam echt... in die kroegen kwam van alles op af. Van een schipper tot een directeur van een grote meubelzaak bijvoorbeeld, noem maar op.

Gio: Ja. Ehm... wilde u nog wat zeggen?

Theo: Nee maar dat schiet me dan te binnen. Wat natuurlijk voor ons in de jeugd... dat was ook. Je had hier de Nieuwe Markt: de rosse buurt. Ja dat... ehm dat was voor ons altijd interessant natuurlijk. Dat was vooral in die tijd toen wij... ehm hebben we daar ook nog gewoon precies daar tegenover op de Veemarkt in die noodwoningen. Maar toen wij jong waren... ja wij liepen daar altijd rond te schuimen. Dat is ehm... dat was voor ons... daar liepen grote kerels en daar zaten vrouwen achter de ramen. Allemaal lichtjes, ik heb daar nog een mooie foto van trouwens. En ja, dat was voor ons ook zoets van... je mocht daar niet komen van je ouders, maar ja dat was juist de dingen om daar wel heen te gaan, hè.

Gio: Ja, dat snap ik ja. En ehm... kunt u nog wat vertellen over de burenen? Over uw burenen? Niet die van nu maar toen?

Theo: Toentertijd? Naast ons woonde de familie Span. Dat was... die hadden ook vijf jongens thuis. Nou je praat tegenwoordig wel eens over... een kind is tegenwoordig al gauw hyperactief. Nou dat was... die hele familie was hyperactief, maar daar waren wij in onze jeugd allemaal hoor. Net zo goed, alleen ja daar werd... die termen kenden we toen natuurlijk nog niet, hè. Ja dat was ehm... ja dat was ook echt zo'n familie van vader, moeder en vijf jongens. Dus dat ja... dat had het ook niet altijd allemaal even breed, maar ja dat is allemaal goed gekomen. En dat waren kameraadjes, hè buurtgenoten, en ja. En onder ons woonden twee oudjes. Twee hele oude mensjes. Die noemden ze allemaal Han en de Mop, maar die heetten eigenlijk Terlinden. Ik weet nog dat was een oude sigarenmaker, die die oude baas. Dat was een hele fervente Quick supporter. En eigenlijk de hele buurt was voor Nijmeegse Boys, maar die oude man van Terlinden... vanuit ook dat hij eigenlijk een toch gerespecteerd beroep had vroeger... die was echt een Quick man. Iedere zondagmorgen kwamen ze hem van Quick halen, zo oud dat hij was. En dan ging hij mee naar het voetballen toe. Nou soms woonde dan de familie Walraven, die dat winkeltje hier op de hoek bestierde. Nou ja, dat waren zo'n beetje de burenen.

Thema 3: Reactie op de sloop- en nieuwbouwpolitiek van de Gemeente Nijmegen

Gio: Ja, ehm... in het derde deel gaan we dus beetje richting de sloop van de Benedenstad, van de onderstad. Ehm... weet u nog wanneer u voor het eerst hoorde dat uw deel hier ook werd gesloopt?

Theo: Nou en ik was toen nog maar een jochie eigenlijk, want ik ben van 1958 en in 1968/1969 toen werd eigenlijk het balletje opgegooid, want toen was die sanering van de oude stad al heel heftig. Die was voor het grootste gedeelte was het eigenlijk al gesloopt. Maar toen kwam er ehm... zouden ze... was er sprake van dat ze eigenlijk de hele wijk, vanaf Valkhof tot aan de Spoorbrug, dat die met de grond gelijk zou gemaakt worden. Dan zou er een ideale verbinding komen tussen het Trajanusplein en Nijmegen West. Want toen was al sprake van dat Dukenburg gebouwd ging worden. Dus dan zouden ze... dan zou er één grote weg hier komen. En daaroverheen zou dan een hele nieuwe... die weg zou dan onder dat nieuwe... wat er gebouwd werd. Dat werd wel eens vergeleken met de Hoog Catharijne in Utrecht. Daar had M.P.O., dat was een onderdeel van bouwmaatschappij Bredero. M.P.O. was een projectontwikkelaar, die had daar al vergaande plannen voor. Om dat hele gebied te gaan ontwikkelen en dat zou zelfs, het bekende Groene Balkon zou daarin meegenomen worden. Want dat was... het Groene Balkon was eigenlijk al een... een aanzetje om bovenop te gaan bouwen. Daar is nooit niks van terechtgekomen, daar gaat het niet om, maar het is dus een ziellose trieste muur geworden. Maar dat zou eigenlijk in meegenomen worden dat hier vanaf het Valkhof tot aan de Spoordijk zou één grote nieuwe... één groot nieuw complex komen. Daar is toen... ja toen mijn vader en de Kluut Van Rossum, ehm... ja ... Henk Jansen, Piet Mais... Maar er woonden hier ook al heel veel krakers in die tijd, hè. Wim Weijers met zijn zus en z'n zwager. En ja die hebben toch min of meer dan aanzet gegeven om eens bij elkaar te gaan zitten van: 'Moeten we daar geen tegengas aan gaan geven'. En daar is... daar is in die jaren... is het zo snel gegaan. Bij ons boven op ehm... de Kloosterstraat, op dat kleine kamertje, is daar de eerste aanzet aan gegeven. En dat is toen opgepikt door zowel ook pastoor Koks, ehm... Gijs Kelbling die zeg maar 't Oude Weeshuis bestierde. Ja die mensen hadden toch wel wat meer contacten met de gemeente en noem maar op. Maar er kwamen al snel ook een paar jonge architecten bij. En ehm... dat kan ik me nu... een Jopie en Gerrit Thuis. Dat waren twee architecten, jonge architecten, ja en die dachten... en toen kwam dat allemaal in een stroomversnelling. Ja daar werden gigantische protesten tegen aangetekend. Ja ik kan het me nou niet allemaal zo uit de kop herinneren, maar ik weet wel dat toen ging de hele buurt die werd eigenlijk geactiveerd om... We hebben wat spandoeken gemaakt. Op die zolder van 't Weeshuis, dat was eigenlijk één groot bedrijf van spandoeken maken. Dan naar het stadhuis, dan naar dit, dan naar dat. Jan Schaefer was toentertijd de... minister van... hoe ze het noemden dat weet ik niet. Maar die ging eigenlijk over de woningbouw dan.

Gio: Ja, van Ruimtelijke Ordening.

Theo: Ja die is toen nog hier in de Benedenstad, in 't Weeshuis op bezoek geweest. Maar dat was een kerel als een boom. Dat kan ik me nog goed herinneren in spijkerpak. Dat was echt zo'n hele linkse Partij van de Arbeid man. En ja toen kregen ze op het stadhuis toch allemaal tegengas, hè. Je moet zien, daar zat toen bijvoorbeeld een wethouder Bergamin, Lansink. Dat waren ja min of meer toch hele rechtse... ten opzichte van nu. Nu hebben we een hele linkse politiek. Maar toentertijd was er echt een rechtse meerderheid in de raad. En die kregen toen echt wel tegengas. Er werd ehm... burgemeester de Graaf die werd ehm... ja die werd dan een beetje daarin betrokken. Allemaal onder druk gezet om maar in ieder geval niet over te gaan tot die vergaande sanering en die hele nieuwbouw. Maar toen kwamen er ook plannen. Die jonge architecten gingen plannen voor herbouw volgens bestaande stratenpatroon... de oude... of de oud bewoners die moesten terug kunnen keren. Ja dat zijn echt... vergadering in de Vereeniging geweest, in de gemeenteraad. Daar is jaren... heeft zich dat wel voortgesleept. Maar uiteindelijk heeft het toch geresulteerd in een nagenoeg volledige herbouw. Er mocht niks meer gesloopt worden. Dat was vooraf... dat was... dat ging... dat was het uitgangspunt. Daar mocht verder niks meer gesloopt worden. Dat is toen ook niet meer gebeurd. En nou ja... her en der is er nog wel een pandje gesloopt, omdat dat dat echt de (ver-)nieuwbouw in de weg stond. Maar grote dingen zijn niet meer gesloopt en ja zodoende is eigenlijk die hele herbouwplannen opgestart. Ja je moet je eigen eigenlijk indenen: toen waren hier... er was zoveel sloop... je kon zo ver... je kon van hier bijvoorbeeld naar de Grotestraat uitkijken. Daar waren allemaal parkeerterreinen. En daar... Ja dat was eigenlijk een hele trieste aanblik. Voor ons in ieder geval wel, want ja wij waren die oude keten allemaal, waar je inkon, dat werd allemaal... één voor één werden ze platgegooid, want mijn vader die had altijd vertelt dat de gemeente Nijmegen kreeg geld vanuit Den Haag voor iedere woning die ze saneerden. En daaruit... uit het hoofde van dat oude saneringsplan. Dus ja dat was voor de gemeente makkelijker of financieel beter om te slopen dan te restaureren. Daar moet ik wel bij zeggen: een deel van de panden was natuurlijk niet meer te restaureren, want ja die waren zo vervallen. En je moet zien dat is van... ver voor de oorlog werd er... werd er al niks meer aan die huizen gedaan en dat waren ook echt barrels. Maar er zijn ook heel veel mooie panden... echt mooie panden, die hadden nooit gesloopt mogen worden. Maar ja, daar werd wel maar de bulldozer tegen opgezet.

Gio: En toen hoorde u dus ook dat uw eigen huis werd gesloopt.

Theo: Ja. Daar was toen sprake van dat hier alles weg zou gaan. Dus zelfs deze woningen die pas in 1922 gebouwd werden, wat ja... toch nog niet zulke hele oude huizen waren, die zouden dan ook... er zou hier een kaalslag van ehm... jewelste worden. En dan die doorgaande weg naar het westen, waar gelukkig nooit niks van terecht is gekomen. Ja dat... ehm... werd hier in de buurt natuurlijk... ja niemand wilde dat.

Gio: En ehm... en toen moest u dus naar een tijdelijke noodwoning...

Theo: Ja, dat was pas in 1976 geweest. Maar toen was die afbraak... dat was al helemaal van de baan.

Gio: Oh, dat was toen al.

Theo: Dat was van de baan, wan toen... toen werd er al gedeeltelijk plannen gemaakt voor die nieuwbouw. Maar, deze woningen moesten ook gerenoveerd worden, want ja die voldeden niet meer aan alle eisen. Er zat nergens een douche in. Ehm... hele... dit waar ik woon nu... waren eigenlijk... moet je zien waar we nu zitten was eigenlijk maar één woning. En dat was ook weer een woning. Aan die kant van de deur. Dus dit waren hele kleine huisjes. Die hebben er verschillende bij elkaar getrokken. En ja die zijn toentertijd... voor die tijd, in de jaren zeventig, compleet gerenoveerd. En ja toen zijn wij weer allemaal teruggekomen.

Gio: En ehm... hoe was dat om te zien dat er dus ook plekken waar u dus veel kwam, bijvoorbeeld dus zo'n Anita bar of andere plekjes... hoe was het dan om ook te zien dat dus ook die plekken weggingen of in ieder geval platgegooid werd?

Theo: Nou nee, die werden niet platgegooid. Die kroegen die zijn allemaal... die panden staan er allemaal nog. Die kroegen ja die zijn door andere redenen weggegaan. Maar die twee dingen op de Priemstraat zijn altijd nog cafés. Maar ja je hebt geen kroegen meer. Dat zijn... ehm... het uitgaansleven is ook veranderd. Ja je heb geen bruine kroegen... ja café de Beurs. Dat is nog min of meer de enigste... nog een van de weinige bruine kroegen in Nederland... of in Nijmegen bedoel ik. Maar voor de rest ja... dat zijn allemaal eetgelegenheden geworden. Er zit allemaal nog wel horeca in hoor, dat moet ik wel zeggen.

Gio: En ehm... had u heet idee dat het snel ging hoe u de wijk zag veranderen? Of voelde dat lang?

Theo: Ja, nee! Zeg maar toen eenmaal die... de aanzet was tot herbouw, toen... nou toen is het best snel gegaan. Ik moet zeggen misschien soms wel eens te snel, want nogmaals er werden toen... er werden tekeningen gemaakt volgens bestaand stratenpatroon... wat allemaal bestond. Wat vroeger was moesten woningen gebouwd worden. Er zijn ten koste van nieuwbouwwoningen zijn daar ook nog mooie panden gesloopt. Maar ja dat was dan kiezen tussen de... tussen twee kwaden, hè. Dus daar werd... daar is nog wel eens geprotesteerd. Van moet dat nou weggehaald worden? Vooral dat pand waaronder... waar nu de school op de Smidstraat staat. Daar stond een geweldig mooi pand. Maar ja, dat heeft ook het loodje moeten leggen... maar ja... nogmaals daar is... dat werd gewoon gedaan omdat er woningen voor terug zouden komen. En dat is ook gebeurd. Dus de afspraak was, er komen woningwetwoningen en de bewoners en oud bewoners en kinderen van oud bewoners, die hadden voorgang bij die huizen. Nou woningwetwoningen waren het allemaal dus tot een bepaalde huurgrens. Nou daar is niks meer van overgebleven hoor, want je schrikt je dood wat ze tegenwoordig voor huur vragen voor die woningen. Dat is echt gigantisch. Er worden er zelfs verkocht van die van wat toen onder de woningwet gebouwd is, dus op de Korenmarkt en de Kannenmarkt, daar worden al... voor heel veel geld woningen verkocht door de woningstichting onder de noemer van: 'dan kunnen we elders weer nieuwbouwwoningen bouwen'. Ja...

Gio: En ehm... even kijken. Toen u verhuisde ehm... voor die noodwoningen... dat was op de Lage Markt zei u, toch?

Theo: Dat was op de Nieuwe Markt. Nieuwe Markt-Veemarkt op die hoek. Dat was eigenlijk... ja dat kan ik je dadelijk ook nog laten zien... dat was waar vroeger de veemarkt was. Een heel groot terrein omheind. En daarbinnen werden allemaal noodwoningen neergezet. En daar moesten wij dan naartoe, blok voor blok. Wij woonden in de Kloosterstraat. Wij hebben daar [in de noodwoning, red.] vrij lang gezeten omdat wij hier naartoe [de Observantenstraat, red.] gingen. Mijn vader was toen al kwakkelend en die wilde toen naar benedenwoning. Want wij hadden samen ook nog een hobby: achter vogels houden. En ehm... dus we moesten wat langer blijven zitten, maar zo werd blok voor blok aangepakt. Mensen verhuisden daar naartoe. Mensen kwamen weer terug en dan ging het volgende blok weer daar naartoe. Ja dat was een heel spektakel geweest. Daar kun je overal... zeker in het gemeentearchief... kun daar van alles van terugvinden. Want ik weet dat het hele archief toen van het buurtcomité is toen naar het gemeentearchief gegaan. En dat is... ik heb laatst zelf nog een hele partij... want ik had nog heel veel papieren foto's en alles, maar dat lag, omdat mijn vrouw ziek werd, dat lag allemaal te vervochten en te verstoffen daarachter in dat hok. Dat is laatst ook nog allemaal naar het gemeentearchief gegaan. En Willy van Gemert die had heel veel fotomateriaal. Ja, wij hadden vroeger een buurtarchief gehad, hè, in het weeshuis. Maar die archivaris is er toen mee gestopt en toen is dat allemaal een beetje in de knoefel geraakt. Maar iedereen had daar wat van meegenomen. Ik had er ook nog een hele partij gerei van, maar dat is inmiddels ook allemaal naar het gemeentearchief gegaan. Anneke Asbach die heeft er... die heeft dat allemaal uitgezocht. Over dat hele gebeuren... als je foto's en dergelijke zoekt... die zijn er heel veel te vinden. Dan moet je in het archief...

Gio: Want je kunt u wat vertellen over die noodwoning? Hoe zag dat eruit? Hoe deden jullie het daar een tijdje?

Theo: Ja... Het was ja... dat moet je je eigenlijk... dat was voor ons een soort camping, weet je wel. je kreeg daar het camping-... we hebben vroeger met de tent op de camping gestaan, maar je kreeg daar een beetje het campinggevoel hè. Dat was... zo mensen in de woonwagens wonen, dat was daar ook... zo allemaal van die vierkante blokken naast elkaar. Dat was een huisje met... daar waren drie slaapkamertjes erin. Een kamertje en een heel klein keukentje. Maar er zat een badkamer in. Ja dat was voor ons... een douche, joh. Ik werkte in de bouw en ik... Nu kon ik iedere avond als ik thuiskwam, lekker onder de douche staan. Dat was... dat was voor ons wel een verademing natuurlijk.

Gio: Luxe, eigenlijk?

Theo: Een luxe ja. Alleen ja, ik had een slaapkamertje. Ik kon er maar net op liggen, want het bed paste er precies in... een eenpersoonsbed. En dan had je nog een groter kamertje en een klein hokje. Het was nood, hè. Het was maar tijdelijk. En die dingen waren gehorig als de pest, maar voor de rest waren ze goed geïsoleerd. Verward. Dat ging allemaal perfect joh. Jawel, dat was ehm... avontuurlijk... als je daar dan achteraf over nadenkt, dan krijg ik... het was net een campinggevoel daar. Een auto voor de deur en ehm... die had een bromfiets en ehm... er zaten... mensen zaten er in de zomer buiten. En het was één grote camping binnen het omheinde terrein. Ja, dat was... dat was op zich een mooie belevenis.

Thema 4: Buurtcomité Benedenstad en andere vormen van verzet tegen de sloop

In de pauze spreken we over brieven die in het gemeentearchief liggen. Deze brieven zijn van de gemeente Nijmegen en verstuurd naar het Buurtcomité Benedenstad. Deze brieven vormen het startpunt van ons gesprek in thema 4.

Theo: Nou dat gaat dan over dat ze die ‘asocialen’ uit de oude onderstad. Die moesten dan weg en dan werd daar een nieuwe wijk voor gecreëerd. En dat staat let-ter-lijk in die brieven!

Gio: Oh wat grappig!

Theo: Ja, echt. Dat is niet te geloven.

Gio: Ik ben nou ook namelijk bezig met het buurtblad. Die benedenstad nieuws daar ben ik nou ook bezig met het helemaal doorspitten.

Theo: Oh, ja! Daar staat...

Gio: Ja daar staat ook een hele hoop in, dat is ook mooi.

Theo: Dat is toen ook allemaal naar het gemeentearchief gegaan.

Gio: Ja dat klopt. Ja dus daar ben ik nu ook mee bezig...

Theo: Ja, dat is opgestart door het buurtcomité hè. Dat werd allemaal gestencild in het Weeshuis. Met zo'n oud stencilapparaat, met de hand draaien. Daar heb ik ook nog wel eens bij meegeholpen. Ja, je moet dat... tegenwoordig gaat dat allemaal zo makkelijk, maar toen moesten de ja... een foto daar moest je een hele heisa van maken, voordat je die op een stencil gebrand kreeg, weet je wel. En dan moet dat stencil weer op dat apparaat doen. En dan jongen... dat wil je niet weten van een werk dat allemaal was. Dan liep dat ding weer in het honderd... zat alles weer onder de inkt. En tegenwoordig is het allemaal maar kopiëren en knippen en plakken. Dat was in die tijd niet.

Gio: En doorsturen.

Theo: Ja.

Gio: En ja, want ehm... kunt u mij wat vertellen over dat buurtcomité?

Theo: Zogezegd, er werd daar toen zeg maar... omdat de protesten in de hele buurt., die mensen wilden hier niet weg, en wat gaan we daarmee doen? En ja... toen heeft m'n vader eigenlijk het voortouw genomen om een buurtcomité op te richten. En ja daar is te pastoor Koks bij betrokken van het clubhuis... ehm van het weeshuis bij betrokken allemaal. Ja... en die mensen zijn toen gaan overleggen van hoe kunnen wij dat tegengaan. En daar vonden ze heel veel steunen in die studenten die in die kraakwoningen zaten... in die oude barrels van een woningen zaten. Er was toen zo'n slogan van: 'red een pandje, bezet een pandje'. Nou dat hing over die spandoeken... die spandoeken hingen hier overal. Dus daar woonden allemaal krakers... die waren eigenlijk helemaal niet... want die kwamen van buiten... dat waren allemaal studenten. Die waren eigenlijk helemaal niet zo geliefd hier in de buurt. Dat waren vreemden voor ons, zeg maar. Maar toch, die gingen meedoen en die hadden de knowhow. Die wisten op de universiteit de weg. Die wisten andere mensen te mobiliseren. Ja toen kwam Gerrit Thuis, die jonge architect, en Jopie Huppelepup, ik weet de achternaam niet meer... maar die kwamen erbij en zo kreeg dat buurtcomité gestalte en kreeg ook body, hè. En ja om tegen een gemeente te gaan vechten, moet je wel body hebben, zodat je weet waarover je praat en nog heel veel dingen meer. Maar het is eigenlijk wel ontstaan puur uit bewoners. De eerste dingen... daar is het uit ontstaan.

Gio: Ja, en wat voor rol speelde uw vader daarin? Was hij de eerste voorzitter?

Theo: Ja, mijn vader was de eerste voorzitter van het buurtcomité benedenstad. Later heeft hij dat af moeten geven, want toen moest hij in Londen aan z'n hart geopereerd worden. Mijn oom, Henk Houthuis, die heeft dat overgenomen. Henk Jansen was de penningmeester, ehm... secretaris. Maar ja dat deed hij heel nauw samen met Wim Weijers, want ook Henk Janssen... ja dat was een magazijnbediende. Die wist wel een beetje. Die kon wel leuk schrijven en doen, maar ja al die diepgaande stukken van het stadhuis, daar had hij natuurlijk ook geen kaas van gevreten. En dat Wim Weijers... ja die man die leeft trouwens nog hoor die Wim Weijers. Ja, die woont nog op de Oranjesingel.

Gio: Oh, dat schrijf ik even op.

Theo: Ja die is... die is echt wel... volgens mij staat die ook nog in het gewone telefoonboek. Probeer maar op te zoeken. Wim Weijers. Die woont op de Oranjesingel. Maar ja... die mannen. Ja die hebben dat eigenlijk vlotgetrokken en toen kreeg het nog meer weerstand. Uit andere wijken werden er mensen bij betrokken. En daar werd eigenlijk heel veel weerstand opgebouwd. Toen kregen ze op een gegeven moment ook nog toegang tot de tv, via Van Gewest tot Gewest. Daar moet nog ergens beeldmateriaal van zijn, maar ja dat is... Nijmegen Blijft in Beeld, zegt jou dat je iets? Dat is een stichting: Nijmegen Blijft in Beeld en die beheren allemaal oude filmfragmenten van... die over Nijmegen gaan. Daar is toen Van Gewest tot Gewest... en die hebben hier dan ook gefilmd. En ja toen kreeg het ook een beetje landelijke aandacht. En vanaf die tijd ging het eigenlijk vrij snel hoor. Toen hebben ze... hebben ze echt spijkers met koppen kunnen... ze zijn zelfs verschillende keren tot naar Den Haag toe geweest... en overal gedemonstreerd en gedaan. En ook vanuit de buurt hier. We zijn een keer naar... zelfs naar het stadhuis geweest. Daar hadden ze... iemand uit Wolfskuil die had een pony meegenomen. Dat is een heel bekend iets: een pony in de raadszaal. Dat maak je nu nooit meer mee.

Gio: En bent u zelf ook echt betrokken geweest bij dat comité? Of...?

Theo: Nou, daar was ik eigenlijk een beetje te jong voor. Kijk toen het... ik groeide... toen mijn vader dat oprichtte, was ik elf jaar denk ik. Tien of elf jaar, dus ja. Dat wat wij deden was meehuppelen en spandoeken maken. En ja dat is... maar actief niet. Daar was ik te jong voor.

Gio: En is uw vader er echt tot het einde bij betrokken geweest?

Theo: Nee, hij is toen in ehm... toen het eigenlijk min of meer op de rit was. Toen... ja toen... het toch wel een heel eind op de rit was. Dat het landelijke bekendheid had... en toen was het wel al bekend dat het wel hier niet meer afgebroken zou worden. Maar... dat was in 1978 is mijn vader ermee gestopt. Toen moest hij aan zijn hart geopereerd worden in Londen. Dan kon hij niet meer. Toen was hij op. Toen heeft mijn oom het overgenomen.

Gio: Oh oké. Ja en ehm... hoe verliep dat contact tussen bewoners en het comité? Want zij organiseerden bijeenkomst. Was dat elke week?

Theo: Ja, dat was eigenlijk iedere week wel een bijeenkomst in het weeshuis. En zelfs in de Vereniging. Daar heb ik ook nog ergens een foto van. Daar was... er zijn ook nog bijeenkomsten geweest, hele grote bijeenkomsten in het weeshuis... ehm in de Vereniging. Ja om ja maar tegengas te geven, hè. En ja echt... dat liep als een treintje jongen. Die hele buurt die was daar echt faliekant op tegen dat er hier gesloopt zou worden. Daar hadden ze ook allemaal belang bij. En ja... dat kon niet anders.

Gio: En ehm... kwamen er dan bewoners op zo'n bijeenkomst?

Theo: Ja, wat ik zeg. Het was die buurt toentertijd, dat was één kliek. Het was allemaal familie, het waren allemaal kennissen en vrienden. En ja dat was een enorme samenhang, dus ja... die kwamen allemaal. Echt dat is ehm... dat is ongekend. Dus ik denk niet dat je dat heden ten dage nog makkelijk bij elkaar zou kunnen krijgen. Nee nee dat geloof ik niet. Ehm... dat ja dat is een andere tijd geworden. Probeert nu maar eens... toen was ook... waren ook de vakbonden machtig. Ehm... toen kon je ook demonstraties organiseren waar het hele Malieveld volstaat. Dat is nu ook niet meer. De tijd is wat dat betreft wel heel erg veranderd. Maar dat was het enige gereedschap wat Jan met de pet... wat de gewone mensen hier in de buurt hadden. Het enige gereedschap was massaal naar het stadhuis, protest en krant erbij, de Gelderlander. Ook daar hadden ze een ingang bij een fotograaf van zeg maar toentertijd bij de Gelderlander. En ehm... Willy van Gemert... dat is een hele bekende hier in de onderstad. Die was voorzitter van de carnavalsvereniging. Ja die werkte op de Gelderlander. En ja Willy die had een hele goede babbel. Die was daar ook nauw bij betrokken. Hoewel hij niet echt in het buurtcomité zat, maar hij was er wel heel nauw bij betrokken. Ja dus die Gelderlander die schreef maar. En ehm... dat was spektakel natuurlijk. Dat snap je wel. Dat is... dat was verkopen voor de Gelderlander. En zodoende kwam ook de landelijke dingen erbij. En vanaf die tijd toen ging het echt... ja toen liep het als een treintje.

Gio: Ja... en ehm... Want u heeft ook wel eens zelf meegedaan aan zo'n actie, toch? Bij het stadhuis?

Theo: Ja joh, want daar ging iedereen. En dan moest je mee, anders kreeg je van pa op je donder.

Gio: En toen? Kunt u eens vertellen hoe dat ging?

Theo: Ja... Daar moest... er moesten mensen met spandoeken lopen. Dan moest je met een bord lopen. Ik heb ook met zo'n bord voor het stadhuis gestaan. En ehm... van allerlei dingen joh. Dat is ehm... massaliteit, hè. En kijk dat wisten... daar had ik maling aan. Dat wisten die studenten enzo... dat mobiliseren van mensen enzo... als je dan... als je dan meet z'n drieën aan het roepen bent, dan ben je aan het roepen in de woestijn. Maar als daar honderd of tweehonderd mensen op zo'n raadsvergadering daar op die publieke tribune zitten te blèren en te schreeuwen. Ja, dan komt... dat is aandacht, hè. En dat hadden ze nodig.

Gio: Ehm... want u vertelde ook over die studenten. Daar had ik inderdaad ook het één en ander over gelezen. Ehm... had u... wat voor... nee, laat ik het anders stellen. Had u het idee dat die studenten ook het beste met jullie voor hadden?

Theo: Ja! Zeker ja, ja... zeker! Tuurlijk ook een deel die eigenbelang, want hun konden later ook in die woningen blijven wonen. Wonen die... maar die woonden hier op de hoek. Dat huis staat er ook nog steeds. Toen dat... dat werd ook gerestaureerd en dan konden hun daar ook blijven wonen. En ja... daar... en ze hadden natuurlijk ook eigenbelang, maar dat was toen al de kraakbeweging zeg maar. En die vonden in het buurtcomité benedenstad een idea... dat schoof in elkaar. Ja dat waren partners van elkaar en dat versterkte elkaar enorm. Die klik... die oude klik hier... die echt traditionele bewoners en dan die jongens die uit Rotterdam en weet ik waar ze allemaal vandaan kwamen die hier studeerden. En die... ja dat schoof op dat moment in elkaar... perfect in elkaar. Dat werd ook goed aangestuurd door zal ik maar... door de leider hier van het Weeshuis. En die faciliteerde van alles. Dat... dat... echt waar. Als je dat niet... ja wij hebben het allemaal zien gebeuren. En ik... nu zou je dat niet meer voor elkaar krijgen denk ik. Ik denk niet meer dat je zoiets... dat je zoiets nog laat gebeuren krijgt. Toen kon dat wel. Maar ook het gemeentebestuur werd met de rug tegen de muur gezet van 'Hé waar zijn we mee bezig? Wat zijn we aan het doen?' En toen kwam... ja dat was eigenlijk wel... misschien wel de druppel die de emmer deed overlopen. Jan Schaefer kregen ze in de rug, het buurtcomité. Ja toen was het een gelopen race, hè. Toen kon eigenlijk het gemeentebestuur niet meer anders als ja, we moeten andere plannen gaan maken.

Gio: Ja, en dat is toen ook gebeurd.

Theo: Dat is gebeurd.

Gio: En ehm... op een gegeven moment, vertelde Sjef, is er ook het plan geweest om het Weeshuis ehm... in ieder geval te gaan slopen wellicht. En daar... daar heeft Sjef verteld dat hij ook zelf heel actief tegen heeft geprotesteerd. Kunt u zich daar ook nog wat van herinneren? Heeft u daar ook...

Theo: Ja, dat speelde allemaal mee in die plannen die ze toentertijd hadden. Ze wilden vanaf de dingen de bulldozer ertegen zetten. En ja, dan zou alles sneuvelen hier. Ja, ook hun... Sjef woonde dan weliswaar aan die kant van de... in het oude gedeelte, maar die hadden daar ook belang bij. Eigenlijk de hele buurt hier: vanaf de Lindenberg tot aan de Veemarkt. Die mensen allemaal... Ja ehm... die krachtenbundeling was er toen. Maar de... kijk als je iets wilt bereiken... nu weer speelt er heel actueel dat parkeerprobleem wat ze willen doen. Ze willen het oostelijke deel van de benedenstad... willen ze straks hebben dat die mensen daar straks niet meer mogen parkeren. En nu... ik weet niet waar ik het ding heb... hebben we een oproep gekregen. Voor veertien dagen terug was er een vergadering hier. Nou het hele Weeshuis vol. Volgende vergadering wordt al elders georganiseerd. Ze weten... er komt gewoon... iedereen komt. En dat is de enige manier wat je kunt. Elkaar rugdekking geven. Want die ene vrouw zei dat heel tactisch: want de volgende week plaatsen ze op de Nieuwe Markt een paaltje en dan mag je hier ook niet maar parkeren. En daar heeft ze ook helemaal gelijk in. En dat was toentertijd eigenlijk precies hetzelfde, want het slopen begon daar en het zou hier eindigen. Dus ja... gezamenlijk optrekken, want dan kun je... want dan kun je wat bereiken. Dat is altijd al geweest.

Gio: Oké. En dan ehm... nog het laatste dingetje voor dit thema. We hadden het net ook nog heel even over dat buurtblad Benedenstad Nieuws, wat dus ook door het comité is opgestart...

Theo: Het eerste benedenstad nieuws was één A4'tje. Het was één A4'tje. En ook nog maar aan één kant bedrukt, want dat kon vroeger niet anders met dat stencilapparaat. Dat ging eigenlijk als een nieuwsbrief, hè. Van 'we hebben dit gedaan, met die...', 'we hebben die afspraak gemaakt'. En dat ging van hup... want je had de hele buurt erbij betrokken en dan moest je ook die mensen op de hoogte houden natuurlijk. En ja... daar is benedenstad nieuws eigenlijk door ontstaan. En langzamerhand toen werden het drie A4'tjes en toen werden het dichtgeklapte... ja dat was een... alweer later. Toen was het alweer een boekje. En zo is benedenstad nieuws ontstaan, eigenlijk.

Gio: En ehm... weet u... werd dat veel in de buurt gelezen? Las iedereen dat?

Theo: Ja, dat werd gelezen. En ook van daaruit werd gezegd van 'volgende week gaan we dat doen'. En dat was eigenlijk een nieuwsbrief van mensen inlichten over wat het buurtcomité ging

ondernemen, wat ze gedaan hadden, en wat er allemaal op de rol stond. Dus ja dan hou je mensen op de hoogte. Dat was echt een heel belangrijk blaadje hoor, voor dat hele gebeuren. Ja, je had nog niet allemaal een mobiele telefoon. En er waren een hele hoop mensen die hadden nog geen gewone telefoon. Ja, ja.

Thema 5: Woonomstandigheden en sociale impact na sloop- en nieuwbouwpolitiek

Gio: Ja, even kijken. Ja want toen bent u daarna hier komen wonen op de Observantenstraat.

Theo: Dat was in 1977.

Gio: En toen was er eigenlijk al best wel een deel van herbouw was al...

Theo: Ja, dat was toen al gestart. Ze zijn eigenlijk op dat stukje Priemstraat en hier tussen de Papengas en de Priemstraat zijn ze eigenlijk begonnen toen. Daar zijn de eerste nieuwbouwwoningen gekomen. Welke stukken dat weet ik nou niet meer precies uit de kop. Maar... en toen naar de Grotestraat, Smidstraat. Dat spreidde zich als een olievlek uit natuurlijk hè. Want ehm... het is... er wordt nu wel eens gemopperd over dat het allemaal hele goedkope... en ja het ziet er niet uit, weet je wel. Mensen willen allemaal luxe... en ze hadden het volgens oude stijl moeten bouwen. Maar dat was toen helemaal niet van belang. Van belang was er moet volgens de oude straatpatronen, betaalbare woningen komen. Nou het is heel lastig bouwen tegen die bulten op. Dus wat zijn het geworden? Hè ik noem het altijd trappenhuisen, want het zijn beneden keukentje, trap op daar heb je de woonkamer, trap op daar heb je de slaapkamer en weer een trap op daar heb je nog een ehm... zoldertje zeg maar. Ja dat zijn nou niet... en ook naar de buitenkant toe: het is een vrij simpele bouw. Maar het moest wel betaalbaar zijn. En een hele... op een hele lastige plaats bouwen. Dus van een andere kant zeg ik: de bewoners die daar wonen, zijn nog allemaal hartstikke blij mee. Er is niet voor niks een wachtlijst bij de woningstichting om daar terecht te kunnen.

Gio: Ja en ehm... waren er veel van mensen met wie u omging die uiteindelijk niet terugkeren naar de benedenstad? Die ehm...

Theo: Nee ehm... integendeel. Er kwamen zelfs mensen die in het Waterkwartier woonden, die in... hoe moet ik dat zeggen... die in Wolfskuil woonden. Die hadden het recht om in die nieuwbouw als eerste te komen wonen. En die zijn ook teruggekomen. Daar is een deel later ook wel weer vertrokken. Maar er wonen nog altijd heel veel mensen die ik ken, die eigenlijk weer van buiten de buurt gekomen zijn. Ook wel weer mensen die van hier uit de buurt naar de nieuwbouw vertrokken zijn. Wij noemen dat altijd nieuwbouw hè. Dat klinkt heel gek, want ze staan er inmiddels al wel ik weet niet hoeveel jaar, maar wij noemen dat nog altijd nieuwbouw.

Gio: Oude nieuwbouw eigenlijk. En ehm... ja want is dat... want we hebben het al een paar keer gehad over het gevoel dat er heerste in de benedenstad. Dat samen... dat wij gevoel. Hoe is dat nu, is dat veranderd?

Theo: Ja, kijk als je hier bij ons in het straatje... wij wonen hier toevallig nog met wat ehm... mensen die uit die tijd al hier wonen. En dan heb je die samenhangen nog wel een beetje. Maar ja, er wonen hier ook mensen, die ken ik helemaal niet. Die wonen hemelsbreed vijftwintig, dertig meter van je ad. Maar ik ken die mensen niet eens. Maar dat is gekomen door dat toewijzingsbeleid, hè. Ik zeg nogmaals... vroeger ook organiseerde mijn vader voor een deel, maar ook de mensen zelf als hun dochter of zoon op zichzelf wilde wonen, dan werd er gebeld naar van Goettem, zo heette die man bij de woningstichting. Dat heette toentertijd nog woningstichting Nijmegen. En dan werd er gebeld van ja er komt een huisje leeg en mijn dochter moet een huisje hebben en dan was dat geregeld. Zo ging dat. Ja daar is een toewijzingsplan met die punten en weet ik het allemaal ja. Dus er komen... er wonen hier allemaal wildvreemde mensen. Er komen hier zelfs mensen... ook hierboven een man, die heeft altijd in Den Haag gewoond. Hoe die in vredesnaam aan die punten komt om in Nijmegen te

wonen, weet ik niet, maar zo werkt dat allemaal. Maar van die samenhang is niks meer over, maar ik denk dat dat nergens is.

Gio: Nee en als u nu zeg maar terugkijkt naar die sloop en naar de nieuwbouw.

Ehm... ja hoe kijkt u daarop terug, zeg maar? Ik kan me wel voorstellen dat in die tijd dat daar heel veel emoties misschien ook wel bij zijn komen kijken.

Theo: Ja, zeker wel. Zeker in die tijd van dat wij hier weg moesten. Toen was de hele buurt hier in rep en roer. Niemand wilde hier weg en ehm... dat liep ook echt heel hoog op. Ook in het gemeentehuis... daar liepen die emoties ook heel hoog op. Maar ik zeg altijd zo... en ze kunnen daarvan zeggen wat ze willen zeggen, maar toen waren het kale vlaktes en parkeerterreinen. Nu wonen en leven er heel veel mensen. Ja? En dat is het belangrijkste. Want het buurtcomité had dat ook voor ogen. En dat is ook bereikt. Want er wonen mensen hier. En die wonen hier met veel plezier wonen die er. En dat is een prachtig iets. Nog altijd... en ik loop nog heel vaak door die buurten heen. En soms denk ik ook wel eens van god kon dan nou niet anders? Of hoe hebben ze dat nou kunnen bedenken ooit? Maar ja, dat is nou eenmaal gewoon zo. Dat moet je ook voor lief nemen. Kijk, het is nu niet zo dat als je geld hebt voor een lelijke eend, dan kan je geen Mercedes kopen. Zo simpel is het. En dat was hier ook. Het moesten betaalbare woningen worden, dus ja dan lever je in op de luxe... ja het is niet anders. Er zit alles op en aan, aan die woning. Alleen de uitstraling is niet helemaal 100%. Als je vanaf de Waalbrug komt en je kijkt naar de Waalkade, dan zie je toch wel een beetje... dat hebben ze wel handig bedacht met verf... witte gevels maken. Maar dan lijkt het net alsof je trapgevels ziet. Maar dat is niet... dat is gewoon beeld dat je krijgt van hoe ze het gemaakt hebben. Want het is allemaal recht toe recht aan. Maar zoals de Grotestraat, die had volgens een hoop mensen meer grandeur moeten hebben. Maar ik zeg, er wonen honderden mensen, die in een prachtig en goed huis wonen. En dat is het belangrijkste.

Gio: Ja en u zegt van ehm... voor dat budget ga je er qua luxer misschien wel wat op achteruit, maar jullie gingen er eigenlijk heel erg op vooruit juist.

Theo: Ja nee ik zeg qua bouwstijl. Mensen mopperen nog... nu nog als toeristen... en mensen van buitenaf... Vaak nog lees ik het op Facebook nog. Ah het ziet er toch niet uit en ze hadden het veel luxer moeten bouwen. Ja, maar daar was toen geen geld voor. En daar was ook... er moesten woningen komen. Dat was het belangrijkste. Kijk nu zitten we ook in een tijd, we hebben een enorm woningtekort. Maar het is gigantisch duur om te bouwen. Ja wat moet je dan? Moet je dan hele luxe woningen gaan bouwen die niemand kan betalen? En dat was toen ook. Het was woningwetwoningen. En ja, dan zit er een bepaalde mindere luxe aan de buitenkant. Binnenkant... ja die mensen die daarin kwamen wonen die uit een oude hut... van Onder de Bogen of van het Nachtegaalplein kwamen, ja die kwamen hier weer in een luxe nieuwe woning terecht joh. Dat hadden ze nog nooit gehad. Dus nee, bewoners hebben daar nooit over geklaagd. Altijd mensen van buiten. Die vinden het dan niet mooi. Nou ja, so what?

Gio: Maar dat doet er niet toe?

Theo: Nee, dat doet er niet toe.

Bijlage IV: Transcript interview Gerrit Pijman

Thema 1: Persoonlijke informatie en achtergrond bewoner

Gio: Kunt u zich, om de opname te testen, even voorstellen?

Gerrit: Ik ben Gerrit Pijman en ik woon in de Benedenstad. Al 75 jaar.

Gio: Al 75 jaar? Vertel! U bent hier geboren ook?

Gerrit: Op de Lindenberg. Bij het casino bij die trappen, daar stond vroeger ons huis. En daar ben ik geboren.

Gio: En ja, was dat in het huis van uw opa ook? [verwijzend naar een artikel in de Mariken over de opa van Gerrit].

Gerrit: Nee, daar woonde... die woonde daarachter.

Gio: Oh, daarachter. Want ik heb gelezen in een artikeltje dat uw opa een kaaisjouwer was, klopt dat?

Gerrit: Ja een kaaischouwer... kaaischouwer van ehm... een echte kaaisjouwer. Die man heeft hard gewerkt hoor.

Gio: En u bent geboren dus op de Lindenberg? Is dat op dezelfde plek als waar de Lindenberg nu ook nog zit? Dat cultuurcentrum.

Gerrit: Ja, daaronder stond dat cultuur... En daaronder stond ons huis, hè. Mijn opa woonde net ertegenaan en... heb je dat wel eens gezien die foto?

Gio: Ja...

Gerrit: Dan moet je even dat boek pakken Marie, pak dat boek maar eens.

Marie-Louise: Welke?

Gerrit: Die daar... dat...

Gio: Is dat ehm... wat ook in de Mariken stond?

Gerrit: Ja, wat in de Mariken stond. Dan kun je precies zien wat...

Marie-Louise: Ja maar in de Mariken... hier staat volgens mij meer in [ze pakt een boek van Ed Nieuwenhuis met verhalen over de Lange Hezelstraat]. Ken je dit boek?

Gio: Jazeker, van Ed Nieuwenhuis, ja.

[We kijken nu naar een aantal foto's van de familie van Gerrit. En kijken ook naar de foto's van zijn huis. Tijdens het bekijken van het boek, stel ik nog een aantal vragen over waar Gerrit nog meer heeft gewoond.]

Gerrit: Hier zeg maar woonde mijn opa. Ja, en hier woonden wij op de Lindenberg dan... hier had je de Lindenberg hierachter en hier woonden wij.

Gio: En waar heeft u nog meer allemaal gewoond in de Benedenstad?

Gerrit: Aan de Waalkade, moet ik je ook nog even laten zien waar ik gewoond heb vroeger?

Gio: Ja, dat kan.

Gerrit: Ja, dan ga ik een ander boek...

Marie-Louise: Ja, als je daar over begint, dan ben je hier het eerste uur nog niet weg hoor.

Gio: Oh dat maakt niet uit hoor, helemaal niet.

Gerrit: Ik heb ook nog oude foto's gekregen van iemand. Dat wilde ik je ook nog laten zien allemaal.

Marie-Louise: Maar gaat het echt over vroeger dan?

Gio: Ja, dat mag, dat... ehm... oh dat boek heb ik ook. Van ehm... hoe heet hij nou? Ehm... hoogleraar. Oud hoogleraar.

Marie-Louise: Professor van der Grinten.

Gerrit: Moet je eens kijken wat het vroeger mooi was, al die auto's zo naar de pond toe. En moet je kijken zo was de Waalkade vroeger. Maar ik zie het... ik zie ons huis niet meer. Oh hier!

Marie-Louise: Ja, het is er toch niet meer.

Gerrit: Dit is aan de Waalkade, dit huis. Daar woonden wij vroeger. Ehm... dan moesten wij... voor het casino zeg maar gingen ze die muur bouwen en toen moesten wij weg zeg maar.

Gio: Met het Groene Balkon?

Gerrit: Ja. En de Lindenberg. En toen zijn we naar de Waal verhuisd in dit huis hier. Je kunt ehm... dit hier woonden wij. Ja en daar moesten wij weer weg en toen zijn we naar de Oude Haven gegaan. Oude Haven-Nieuwe Markt. En daar hebben we ook een tijdje gewoond. En zo... en toen zijn we getrouwd en toen zijn we weer... hebben we daar eerst in de Kloosterstaat gewoond, hè? Daarboven,

Marie-Louise: In de Kloosterstraat en toen naar de Oude Haven en toen naar... toen moesten we naar... op de hoek Oude Haven-Nieuwe Markt. En toen werd dat gerenoveerd en moesten we er weer uit.

Gerrit: En toen werd de huurprijs in een keer ehm... duizend gulden, hè. Maar we zaten daar al voor 54 gulden. En ehm...

Marie-Louise: Ja, nee serieus. Toen zijn we naar de Bottelstraat gegaan.

Gerrit: Ja, toen zijn we hier naar de Bottelstraat verhuisd. Maar omdat we alle twee werkten, kregen we geen ander huis, want we verdienden teveel weet je niet. En ik kreeg een tip van een iemand die bij de gemeente werkte. Die zei tegen mij: je moet net doen alsof je gaat scheiden. En dat geef je dan op en dan krijgt je vrouw wel het huis en dan naderhand zeg je de scheiding gaat niet door. Nou zo...

Marie-Louise: En toen zijn we op de Bottelstraat...

Gerrit: En zo hebben we het gedaan.

Marie-Louise: En nou negen jaar geleden zijn we hier gekomen. Ja.

Gio: Maar dan wonen jullie hier nog niet heel lang in dit huis?

Gerrit: Nee negen jaar pas. We hebben daar 32 jaar lang gewoond. Daarboven in de Bottelstraat.

Gio: En ehm... kunt u wat vertellen over uw beroepen, wat u allemaal heeft gedaan?

Gerrit: Nou, ehm... wij hadden bij mijn vader in het bedrijf gezeten dan. Wij hadden een autosloperij. Bandenhandel. We deden in oud ijzer, noem maar op. Wij deden overal waar je geld mee kon verdienen, deden wij. Dat ehm... en ik heb nog zeg maar ehm... bij Maatis (?) twintig jaar gewerkt. Die deden ook in oud ijzer en noem maar op allemaal. En dat ehm... dat was de laatste baas die ik gehad heb. Nee, st. Maartenskliniek ben ik ook nog geweest, elf jaar. St. Maartenskliniek heb ik ook nog elf jaar gewerkt.

Gio: Oké, en ehm... als we dan heel even gaan... want u heeft dan... tot wanneer heeft u in dat allereerste huis gewoond? In dat oudste huis?

Gerrit: Ik geloof 4/5 jaar. En toen zijn we naar de Waalkade gegaan.

Gio: Ja oké en op de Waalkade: kunt u eens wat vertellen over die omgeving? Hoe was het om daar te wonen?

Gerrit: Prachtig! Het ehm, was een mooie omgeving. En ja, we kenden iedereen die in de buurt woonde en toen hadden we nog Te Winkel & Oomes, die loods aan de Waal, en die die schepen dan laden en lossen deden. Dat was... ja echt een hele mooie omgeving hoor. En ehm... m'n tantes die woonden daar ook allemaal, aan de Waalkade allemaal. En dus ehm... we hadden het wel naar ons zin hoor. Maar we moesten wel elke keer verhuizen, hè. Voor die nieuwbouw zeg maar. En als ze die oude huizen opgeknapt hadden, dan hadden we er nou nog kunnen wonen, bijvoorbeeld.

Gio: En ehm... want op dat moment had de Benedenstad geen school toch? Of wel? Had de Benedenstad toen nog een eigen basisschool?

Gerrit: Nee, jawel... op de Klokkenberg. Op het Groene Balkon. Daar stond een klokkenberg en daar was wel een school.

Gio: En ging u daar ook naar school?

Gerrit: Nee, ik heb op de Hertogstraat op school gezeten. Toen zat daar nog het Broeders... ehm... die je nog met het stokje sloeg op de vingers als je iets verkeerd deed, ja. En toen was er ook een keer... mijn broer dan die kreeg dan ook... die zat dan ook op de Hertogstraat. Die kreeg dan ook patsen met die stok. En dan kwam hij 's avonds pas thuis en dan vertelde hij dat tegen mijn vader. En mijn vader ging naar die broeder toe en hij zei: als je nog één keer slaat met die stok, dan krijg je nog een paar klappen van mij hoor. Maar hij heeft nooit meer geslagen.

[Extra informatie uit de Mariken: Op de school aan de Hertogstraat was er een aparte speelplaats voor jongens uit de benedenstad. Ook op school was er dus een boven en beneden. Boven zaten de kinderen van de welgestelden uit de bovenstad. Gerrit: 'En wij beneden.' Letterlijk en figuurlijk werd dus neergekeken op de Benedenstadters. Uit: Mariken 2023:1, p. 5]

Gio: Oké en ging u dan gewoon te voet naar school?

Gerrit: Ja, van de Lindenberg en van de Waalkade zo naar boven toe en dan was je in 5 minuten was je op school. En die school hebben ze ook allemaal afgebroken, hè. Daar staat allemaal nieuwbouw. Allemaal nieuwbouw.

Gio: Ja, want ehm... even kijken. Want bent u daarna naar de middelbare school gegaan ook nog?

Gerrit: Nee, want toen moesten wij ook thuis werken, hè. We moesten zeg maar... met acht jaar waren wij thuis al aan het sjouwen en het doen allemaal. Dus ik heb niet doorgestudeerd, hè. Nee, nee. En daar was ook geen geld voor, hè. Want mijn vader had negen kinderen, dus we moesten allemaal ehm... eten hè. Dus moesten wij toen we klein waren ook allemaal werken hè. Dus ehm... we konden niet veel leren.

Gio: Ja, want kunt u wat vertellen over dat huishouden? Want jullie waren met negen kinderen?

Gerrit: Negen kinderen ja.

Gio: En was u meer richting de oudsten of richting de jongsten?

Gerrit: Nee! Ik zat ehm... laat die foto eens even zien van mijn zusters? Ik had ehm... vier zusters die waren ouder als ehm... eentje was jonger als ik dan. Daar hangt ie... daar, daar!

Marie-Louise: Ja, weet je hoe groot ik ben?

Gerrit: Kan je erbij?

Marie-Louise: Ja, hij had gewoon vier zusters, vier broers. En eentje was er overleden.

Gerrit: Ja, eentje was er overleden ja.

Marie-Louise: Kijk, dit zijn zijn zusters.

Gerrit: Dat waren mijn zusters.

Marie-Louise: Deze...

Gerrit: Die is er nog.

Marie-Louise: Dat is de jongste. En daar kwam een... ehm.... broer nog van hem boven en toen kwam hij.

Gio: Oké, en ehm... ja dus ehm... dan woonden jullie dus met elf man in huis, denk ik?

Gerrit: Met elf man ja.

Gio: Dat is best wel veel, toch?

Gerrit: [lachend:] Ja! Dat is zeker wel veel ja. Maar het was wel altijd gezellig. Dat wel. Ook met bijvoorbeeld het wassen. Wij hadden geen douche. Dan moest je weer in een teil. Maar mijn broer was de kleinste en die moest altijd als laatste. Die had dan het smerigste water. [Weer moet Gerrit lachen] Ja dat was ook wel leuk hoor.

Gio: En ehm... verder zeg maar. Hoe zat het met uw vrienden enzo? Woonden die ook allemaal in de buurt?

Gerrit: Allemaal in de buurt ja. Allemaal ehm... zeg maar in de Nonnenstraat een vriend. En de meeste waren gewoon aan de Waalkade allemaal. En de Steenstraat en noem maar op allemaal. Dat waren onze vrienden in die buurt lang het water.

Gio: En dan speelden jullie veel buiten?

Gerrit: Ja, wij waren altijd buiten aan het spelen, altijd. Er was ehm... we hadden niks anders hè.

Gio: Kattenkwaad uithalen?

Gerrit: Ja, dat deden we wel vaak zat ja. [Gerrit moet lachen].

Gio: Oh ja, vertel eens?

Gerrit: Nou, zo eens bij Piet ehm... hij staat ook ergens op een foto in het boekje. En die deden we altijd plagen. Hij had een groentewinkel, maar hij kon een beetje slecht zien. En dan pakten wij van dat plastic geld en daar deden we zilverpapier om. En dan leek het net een kwartje, weet je niet. En dan kregen we voor een kwartje snoep. [We lachen samen]. Zo moesten we toen toch eraan komen. En we deden ook toen we klein waren oud ijzer... die... vroeger gooiden die schepen de kabels, ze hadden ijzeren kabels, en die gooiden ze weg. En dan raapten we die op en dan gingen we naar die jood (?) en dan kregen we geld. En ehm... toen hadden we ook zeg maar die oude huisjes. En dan gingen we op het dak het lood eraf halen allemaal. En dan gingen we naar de Nonnenstraat en dan gingen we bij de jood inleveren en dan kregen we ook weer geld. Maar wat deden wij nou? We... die stonden altijd te helpen, die man dan, die jood. En ehm... dan hielden wij er eentje helemaal aan de praat en dan gooiden we dat lood naar beneden toe, de raam uit. En de volgende dag brachten we hetzelfde lood er weer naartoe en hadden we weer geld.

Marie-Louise: Wat een schande, hè?

Gio: Dat zou nu niet meer...

Gerrit: Nee dat zou nu nier meer lukken nee.

Marie-Louise: Nee, maar dat zijn ten minste nog leuke dingen. Maar dat... ehm wat nou niet meer.

Gerrit: Nee met ehm... bij Trui Kampschuur dan, daar kwam één keer in de week ook zo'n platte wagen met groenten erop en druiven en noem maar op allemaal. Maar ja, wij... hij had kistjes met druiven erop staan. Ja, wij hadden niks. En dan huppakee kistje druiven weg. Maar dan kwam zij achter ons aan, maar zij kon ons nooit krijgen. Wij kenden alle hoekjes en steegjes. Want bij ons huis bijvoorbeeld daar kon je voor in en achter uit. Maar dat wisten de meesten niet, hé. Dus ze konden ons nooit pakken. Nee.

Gio: Wat slim!

Gerrit: Ja, we waren wel slim ja. Je moest ook slim zijn in die tijd, want we hadden niks. Helemaal niks.

Gio: Dus jullie hadden het niet heel breed?

Gerrit: Nee niet breed. We hadden wel altijd goed te eten, want daar zorgde m'n vader altijd goed voor. Noem maar op allemaal. Maar voor de rest ehm... weinig geld, hè.

Gio: En uw vader werkte ook bij uw opa?

Gerrit: Nee, vroeger had hij wel bij mijn opa... met paard en wagen. En daar zat mijn vader ook op. En ehm... die werkte ook met de turf met mijn opa. En dan gingen ze van het schip af naar de wal toe en toen gingen ze overal in handelen: oud ijzer, noem het maar op allemaal. Overal waar geld in te verdienen was, dat deden we.

Gio: En uw moeder was altijd thuis?

Gerrit: Mijn moeder was altijd thuis... zij was altijd de huisvrouw.

Gio: Nou ja, met negen kinderen...

Gerrit: Ja met negen kinderen moet je wel thuisblijven hè.

Gio: Ja, want ik denk zo dat Sjef Leestemaker ook van uw leeftijd is...

Gerrit: Die heeft dezelfde leeftijd als ik ja.

Gio: ...kennen jullie elkaar al lang?

Gerrit: Nou hoe lang? Ehm...

Marie-Louise: Ja ik weet dat niet. Ik weet niet of jij al van tevoren hem al kon?

Gerrit: Ja, ik denk toch al een jaar of vijftig denk ik. Ja ik denk wel dat ik hem zo lang ken in de buurt.

Marie-Louise: Ja misschien wel meer als vijftig jaar.

Gio: Want kunt u vertellen hoe u hem heeft leren kennen?

Gerrit: Ja hier in de buurt hè. En...

Marie-Louise: En bij het Weeshuis!

Gerrit: ...en bij het Weeshuis, ja. Met ehm... met de carnaval en noem maar op allemaal. We deden van alles ehm... in het Weeshuis, hè. Dat was echt een gezellige buurt vroeger. Echt. Toen was alles mooi om te doen allemaal. Maar ja, de gemeente die pakte ons alles af. En nu zijn ze het Weeshuis weer aan het verbouwen.

Gio: Ja, ik had het gezien, ja.

Gerrit: Maar dan willen ze weer één biljard eruit gooien en dan willen ze die aan die kant zetten. En dan willen ze het andere gedeelte weer verhuren. En andere... maar dat klopt niet, hè. Want het Weeshuis is van de mensen, zeg maar voor de buurtmensen. Nee, ik vind dat niet kloppen wat de gemeente doet allemaal.

Gio: Nee, ik zag dat u ook hier voor in het huis allemaal flyers heeft hangen.

Gerrit: Ja, dat is voor het parkeren, hè. De mensen op de Eiermarkt mogen sommigen niet meer met de auto bij het huis staan. Dat moet weg voor groen. Maar loop maar eens even daartussen die huizen door daarboven. Ben je daar wel eens geweest?

Gio: Ja, ik ben er wel eens geweest. Daarboven de parkeergarage bedoelt u?

Gerrit: Ja daar ja. Ik ben er vorige week gevallen met een demonstratie. Een rib gebroken.

Gio: Oh jee, dat is niet fijn!

Gerrit: Nee. De gemeente wilde iedereen maar dwingen, dwingen, dwingen. En maan... dinsdag hebben wij de vergadering weer.

Marie-Louise: De 19° is dat.

Gerrit: Vergadering ja. En dan gaan we er weer tegenaan hè, want dat moeten we niet pikken hè. Want ze willen ons maar dwingen om...

Marie-Louise: Ja, maar hij kan ook wel voor groen wezen [Marie-Louise wijst naar mij].

Gerrit: Ja maar al is hij voor blauw. Nee maar hè ik vind het niet kloppen. Want ze dwingen je maar iets op en de mensen zijn 80 jaar en die moeten dan in de parkeergarage... en als die dan vol is moeten ze naar de Singel bij Keizer Karelplein daar in de parkeergarage. Nou, loop 's avonds daar maar eens naar beneden. Als je bijvoorbeeld naar beneden loopt langs het park. Je weet... 's Avonds... wat daar wel niet allemaal zit in het park allemaal. Nou, dat is voor oude mensen helemaal niet leuk, hè. Nee.\

Thema 2: Woonomstandigheden en leven in de Oude Benedenstad

Gio: Ehm... want als we dan even teruggaan naar dat... dat oude huis waar u het grootste deel van uw jeugd denk ik heeft doorgebracht ook. Kunt u wat vertellen hoe die woning eruit zag?

Gerrit: Ehm... aan de Lindenberg zeg maar, dat was trap op naar boven en dan ehm... een kamer en nog een klein kamertje. Maar mijn moeder... die woonde daar zeg maar ... (?). Die hadden dan boven om nog een verdieping. En dan woonde daar ook nog de familie van Neijhuizen. En die zeg maar... die vrouw is in de oorlog doodgeschoten door een Duitser. Want die zoon die deed... want ze moesten allemaal doeken voor de ramen... en deed hij een keer... was het in de oorlog dan... deed hij dat gordijn open. En dan dachten de Duitsers dat dat soldaten waren... zeg maar de Engelsen en de Amerikanen. En die schoot. En toen schoot die die moeder zo achter in het hoofd en die was dood. Ja dat was ook daar gebeurd in dat huis. Maar het huis ehm... zal ik je nog een verhaaltje vertellen? Ik was dan boven in het huis. Hoe ik daar gekomen ben, dat weet ik nou nog niet hoor. Maar daar stond ik in de dakgoot. En daartegenover was het klooster van de nonnen: bad en bethlehem zeg maar. En die klaptten dan om mij stil te houden, want ik zat in de dakgoot. En toen liep één non naar mijn moeder toe en mijn moeder gauw naar boven. En mijn moeder pakte mij. Anders was ik zeg maar... schijnbaar van het dak gevallen.

Gio: Dan had u hier zo waarschijnlijk niet gezeten nu.

Gerrit: Dan had ik hier niet meer gezeten nee. Kijk hier [Gerrit wijst foto's aan in een boek]: daar heb je Piet en Trui. Kijk hier was Piet en Trui. En die hadden ook die ehm... Groentewinkel, maar ze deden ook vis verkopen. En daar hebben die... en hier hadden wij ons bedrijf hier: de bandenhandel en de sloperij.

Gio: En dat bent u dan? [ik wijs naar een jongen op één van de foto's].

Gerrit: Dat ben ik ja.

Gio: En ehm... die kar kwam dan gewoon elke week of elke... langs?

Gerrit: Ja elke week en dan ging die naar de Hezelstraat en dan duwde ik hem... ging ik meehelpen. Ze waren niet zo sterk, wij wel dan. En dan duwden we die kar naar de Hezelstraat. Dat was ook wel leuk om te doen allemaal. En ehm... ja mijn broer speelde accordeon. En zij hielden daar wel van, van accordeonmuziek, Trui. Die deed bij haar wel eens spelen, weet je een beetje ouwehoeren allemaal. Maar ze had wel een leuk winkeltje. Ja en Piet die kon een beetje slecht zien. En die nepten we dan met dat nep geld. En dan gaf hij ons snoep.

Gio: En dat huis aan de ehm... Waalkade. Wat voor huis was dat?

Gerrit: Dat was een heel groot huis. Zeg maar, daar woonde eerst... de eerste verdieping waren kantoren. En wij woonden daar dan boven, maar de kantoren gingen weg. En dan ging mijn zuster, de oudste dan, die ging daar wonen. Die had daar gewoond. En wij woonden erboven. En daar had je zeg maar ook een grote kamer en een gang. En daar had je dan de keuken. En dan had je één, twee... twee slaapkamers hadden we dan... drie slaapkamers dan. En daar sliepen we met z'n allen. En daar in dat huis was het altijd een beetje koud. Het waaide en het waaide daar als het zeg maar slecht weer was. Nou dan deden we de jassen op het bed voor de kou. Van die leren jassen zo en dan jassen erop douwen. En dan kregen we... hadden we er een kachel instaan. Ja en dan warme stenen, handdoek erom en dan konden we de voeten in bed... de voeten warm maken, weet je. Ja en toen ging mijn zuster verhuizen naar Hatert en toen gingen mijn vader en moeder weer naar beneden. Die woonden dan beneden. En daar hadden zij een veel grotere kamer. Mijn andere zuster heeft daar ook nog gewoond en toen gingen mijn vader en moeder naar beneden. En daar hadden ze een heel grote ruimte. Maar wij konden zeg maar van de voorkant van de Steenstraat achter eruit hè. Maar op een keer was er eentje van Crouwers en de politie zat hem achterna. En de... toevallig was mijn zuster niet thuis en kon hij niet achter eruit, weet je. Maar dan liep hij naar boven toe, naar ons toe, naar de zolder. En dan klom hij op het dak... klom hij op. En dan kwam de politie en dan gooide hij de dakpannen van ons zo naar de politie toe. Ja, maar ze hebben hem toen wel gepakt. Hij heette Crouwers. Ja dat was ook een mooie ja. Maar dat was wel leuk wonen aan de Waal.

Gio: En was het een ehm... oude woning?

Gerrit: Ja, dat was een oud huis ja. Een oud huis ja.

Gio: En u vertelde wat over de staat van de woning. Het was dus tochtig?

Gerrit: Ja het werd heel tochtig. Vooral toen zeg maar, wat ik net liet zien, die andere huizen werden weg gesloopt weet je niet. Toen was ons huis helemaal tochtig, want ehm... alle gaten in de muren... die kwamen allemaal open te liggen daarom moesten we ook weer weg daar, voor die nieuwbouw. Toen moesten we weer naar de Oude Haven toe.

Gio: En ehm... want u vertelde dat u geen douche had en geen bad. Wel een keukentje?

Gerrit: Een keuken. We hadden wel een grote keuken. Dat hadden we dan weer wel, ja. En in de teil moest je gewassen worden, met zoveel kinderen. Noem maar op.

Gio: En ging u ook wel eens naar het badhuis?

Gerrit: Vroeger mijn moeder wel, maar ik ben nog nooit in het badhuis geweest. Nee, dat vond ik niks. Op de Daalseweg had je er geloof ik eentje.

Gio: Ja, en in het Waterkwartier.

Gerrit: In het Waterkwartier ja. Maar dan ben ik nooit geweest, nee.

Gio: Oké, en ehm... even kijken ehm... kunt u nog vertellen, we hadden het al over de Waalkade, wat voor gebouwen stonden daar nog meer?

Gerrit: Ja je had zeg maar grote loodsen staan van Te Winkel & Van Oomes. Die hadden daar vaten in en noem maar op allemaal. En mijn oom die ehm... die had een transportbedrijf. Die woonde een paar huizen terug bij ons. Dat huis staat er nog. Dat is het enige oude huis aan de Waalkade dat er nog staat. Daar woonden mijn oom en tante. Hij deed dan kisten rijden, zeg maar. Lege kisten en volle kisten, een transportbedrijf had hij. En die zat daar ook aan de Waal. En daar had je Post zitten. Post die deed zeil maken, touw vlechten en noem maar op allemaal. En dan had je nog ehm... ja hoe heet dat nou... een café hadden we er nog zitten. Ja noem maar op. En we hadden ehm... ja en mijn opa woonde er ook... die had ook nog aan de Waalkade gewoond. En... ehm hoe heette die nou... nu kan

ik niet op de naam komen... Kolweb (?) aan de Waal. Die hadden een grote loods en die deden schepen maken en motors maken voor die schepen allemaal. En we hadden op de hoek van de Grotestraat en de Waalkade hadden we een mooi restaurant zitten... een café. Dat was het café Van Mulder. Dat was ehm... ja dat was toch wel... en beneden van ons hadden we ook nog een gebouw zitten. Een oud gebouw en nou daar woonden mensen in, zeg maar.

Gio: En ehm... op wat voor plekken kwam u veel, zeg maar? Veel thuis kan ik me voorstellen, maar wat voor plekken waren nog meer belangrijk voor u in de Benedenstad?

Gerrit: Valkhof. Daar deden we... mochten we niet... vroeger mochten we niet op het gras lopen. Daar hebben we vaak de parkwachter achter ons aangehad. En het Valkhof was het mooiste. De Grotestraat hadden we een cafetaria zitten. 's Avonds dan kon je daar mooi zitten en een frietje eten. Ja, noem het maar op allemaal. Maar we bleven wel gewoon in de buurt en zo. We gingen nooit ehm... weg uit de buurt.

Gio: Nee dus u zat wel het meeste in het oostelijke deel van de Benedenstad?

Gerrit: Ja, aan die kant wel het meeste.

Gio: En ehm... qua cafés en zo, waar kwam u veel?

Gerrit: Nou ehm... in die kleine cafétjes vroeger. Maar op de Grotestraat had je een beetje oude cafétjes bovenaan. Nijmeegs Jopie en andere oude cafés noem maar op... en Baalbar had je daar. Nou daar kwamen we wel eens in. En we hadden ook weer andere vrienden... in de Bottelstraat kregen we ook weer andere vrienden erbij. En toen waren we ook een keer op de Grotestraat en toen stond er een hele grote portier stond daarbinnen... voor de deur dan. En die zei tegen ons: 'je mag er niet in'. Nou en die kameraad die sloeg die portier knock-out. En dan gingen we zo naar binnen toe. Ja, vroeger was dat heel anders hè. Die sloeg je gelijk op als er bonje was in de buurt. Dan sloeg je er gelijk op. En ja naderhand was je dat alles weer vergeten en dan ging je weer een pilsje drinken of weet ik het. Zo was het vroeger.

Gio: En ehm... hoe herinnert u zich de burens bij de Waalkade? Want u zei op een gegeven moment gingen die panden naast u weg... maar toen die er wel nog stonden, wat voor soort burens had u?

Gerrit: Ja ehm... mijn oom en tante zijn ook tot het laatst gebleven zeg maar. En die mensen die neven ons woonden die gingen ook allemaal weg, hè. Die moesten allemaal weg, dus daar bleven maar heel weinig mensen over in die tijd.

Gio: En toen gingen jullie naar de Oude Haven?

Gerrit: Toen gingen we naar de Oude Haven, ja.

Gio: En weet u nog hoe oud u toen ongeveer was?

Gerrit: Nou ik denk rond een jaar of 18... ja, 18 jaar zo toen we daar terecht kwamen.

Gio: En was dat toen in een nieuwbouwwoning?

Gerrit: Nee een oud huis. Dat staat er ook nog steeds. De gemeente had dat nou... het onderste dat wij wilden voor 4 ton verkocht. En mijn vader kon het toen kopen voor 15 duizend gulden. Ja, maar ja hij had geen geld, dus kon hij het niet kopen. Maar wij ehm... leenden dan geld...

Marie-Louise: Dan had hij heel veel centjes gehad.

Gerrit: Dan hadden we nou binnengezeten. Maar ja hij kon het toen kopen. Maar ja, ergens had hij toen ook wel gelijk, want hij dacht met zoveel kinderen... en ja het zal maar tegenzitten. Maar ja hij had het toen moeten kopen vind ik. Maar ja... dat is allemaal achteraf. En ehm... we hebben ook nog met de bandenhandel, met die autobanden verkopen op de Nieuwe Markt gezeten. Dat was ook nog.

Gio: Want daar heeft u daarna nog gewoond?

Gerrit: Nee ja, onze werkplaats was daar. Daar was zeg maar een grote garage. En daar deden we dan... mijn broer die zat daar ook neven. En die kocht dan meubels op en dan maakte hij die klaar en dan deed hij die ook verkopen en allemaal hè. Ja daar hebben we ook wel leuk gewoond. En daar bij ons had je een winkel voor de vrouwtjes zitten. Nou en die deden we wel eens helpen. En als we er dan een lamp in draaiden, kregen we zo 10 euro van die dames... of gulden dan. En de auto wassen, die hadden toentertijd al van die sportwagens... die lui. En dan kregen we 50 gulden voor de auto te wassen. Dat was een goede business.

Gio: Dat was voor toen denk ik een hele goede business.

Gerrit: Ja, heel veel geld. Maar ja, die verdienden ook heel veel geld die vrouwen daar. Dat was ook wel een mooie tijd geweest.

Gio: En dan betaalde u de huur denk ik per week?

Gerrit: De huur kwamen ze per week ophalen thuis ja.

Gio: Waren dat dan allemaal woningen van de gemeente...

Gerrit: Ja van de gemeente.

Gio: ... of van de woningbouw?

Gerrit: Allemaal van de gemeente.

Thema 3: Reactie op de sloop en nieuwbouwpolitiek van de Gemeente Nijmegen

Gio: Ja dan gaan we nu eigenlijk naar die sloop, renovatie en nieuwbouwpolitiek van de gemeente. Weet u nog wanneer u voor het eerst hoorde dat ze hier zeg maar plat gingen leggen en opnieuw opbouwen?

Gerrit: Dat was vroeger al toen we klein waren. Toen gingen ze de buurt al helemaal ehm... slopen. En toen werden wij groter en toen werd er steeds meer gesloopt. We moesten overal steeds weer weg van de gemeente, weet je niet. En dan van de Lindenberg naar de Waalkade, en van de Waalkade naar de Oude Haven.

Gio: En had u toen ook al door zeg maar wat de gemeente precies wilde met de benedenstad?

Gerrit: Ja, zeg maar met die grote muur bouwen. Dan deden ze dat balkon bouwen. Ehm... omdat alles naar beneden zakte, die grond die zakte naar beneden. Daarom moest die muur en komen. En daarom moesten wij weg. Maar ja, dat is allemaal kletsboek feitelijk geweest allemaal. Als ze die huizen netjes opgeknapt hadden vroeger allemaal, dan was Nijmegen nog mooier geweest met die oude gebouwen allemaal. Maar ja, je had elke keer verschillende burgemeesters en die maakten er ook elke keer weer een rotzooitje van. Dat moest weg, dat moest weg, dat moest weg... En zo was de politiek ook wel. Die dwongen je vroeger al dat je weg moest.

Gio: Ja, want toen moest u op een gegeven moment weg van de Waalkade. En weet u nog hoe dat ging? Hoe hoorde u daarvan?

Gerrit: Ja van mijn vader en moeder hè. Er kwamen dan twee van de gemeente die dan kwamen praten. En ehm... waar je ongeveer wilde wonen van de gemeente uit. En dan zei mijn vader in die omgeving wil ik wel wonen. En toen kwam toevallig dat huis op de hoek vrij en toen zijn we daarnaartoe gegaan. Maar ze wilden ons eerst helemaal ehm... wegdouwen. We hadden ook een huis gekregen... kon mijn moeder ook krijgen en mijn vader... op de Mussenstraat. Weet je waar de Mussenstraat is? Dat is zeg maar bij het Groene Balkon en daar heb je zo'n klein straatje naar het Casino toe. En ehm... daar heb je die grote muren. En toen zei mijn moeder van daar wil ik niet de hele dag naar zitten te kijken. Ik ben dat gewend van de Waal, waar de schepen allemaal langs komen, en dan wil je me hier zetten. En zeg maar daar aan de ehm... Oude Haven had je de Remise. Daar zetten ze vroeger de trein erin... de spoerdings erin. Dat was ook mooi, wel een mooi gezicht altijd.

Gio: En wat vond u daarvan dat u moest verhuizen toen?

Gerrit: Ja ik ging altijd mee. Je had niks te vertellen hè.

Gio: Nee, maar ik kan me voorstellen dat u misschien het wel jammer vond dat u...

Gerrit: Ja, ik had liever aan de Waal blijven wonen. Daar had je mooi uitzicht. Daar kon je mooi naar de schepen kijken en doen allemaal. Dat was een prachtige... ik vond het altijd prachtig om te wonen daar aan de Waalkade.

Gio: En ehm... u vertelde er kwamen dan twee mensen van de gemeente langs om dat mede te delen...

Gerrit: Ja die kwamen dan met mijn vader praten zeg maar: waar wil je ongeveer wonen, weet je niet. En ehm... zo zijn we daar terecht gekomen weer.

Gio: En deed de gemeente dat vaker? Dat ze mensen langs stuurden?

Gerrit: Ja de gemeente die deed... de praatte... toen we zeg maar in de Nonnenstraat zaten met de bandenhandel, dan moesten we daar weer weg en toen zijn we weer naar de Nieuwe Markt gegaan. En daar deed de gemeente ook ehm... gingen we weer naar een loods van de gemeente en konden we daar weer naartoe.

Gio: En ehm... u heeft dus niet in een woning gewoond van de woningbouwvereniging, of wel?

Gerrit: Nee, alleen toen wij hier... toen wij getrouwd waren. Van Portaal nu. Ik weet niet beter dan de woningvereniging Nijmegen.

Gio: Ja want dus uw werk die verhuisde dus ook. En dat pand werd ook gesloopt op de Nonnenstraat?

Gerrit: Ja ehm... bij de synagoge zeg maar. Daarvoor hadden wij ook een groot... kijk dit stuk hier. Daar zaten wij dan met de bandenhandel. Toen kwam ook de gemeente weer. Moesten we weer weg voor de nieuwbouw. En toen moesten we weer naar de Nieuwe Markt.

Gio: En ehm... had u het idee dat de veranderingen in de wijk... ging dat snel zeg maar? Ging dat allemaal snel aan u voorbij?

Gerrit: Nee, dat ging niet snel voorbij, want je moest eerst weer wennen om aan die kant te wonen zeg maar. En ehm... ik had toch het liefste wel aan de Waal willen blijven wonen.

Marie-Louise: Ja, maar hij bedoelt het geloof ik anders. Of de tijd snel voorbij is... was gegaan?

Gerrit: Och, de tijd gaat nu nog steeds sneller voorbij vind ik wel.

Gio: Nee want het heeft uiteindelijk een goede 30 jaar denk ik wel geduurd... twintig, dertig jaar voordat ze hier alles ehm... weer hebben opgebouwd...

Gerrit: Die nieuwbouw ja. Nou wel veertig jaar onder andere weer.

Marie-Louise: Ja, want hier die nieuwbouw hierachter... die bewoner woont er ook pas veertig jaar. En deze huizen zijn van 1918.

Gerrit: Mijn broer woont ook veertig jaar in de nieuwbouw.

Gio: 1918 ja. Maar dat zijn dus een beetje van dezelfde tijd als die huizen in de Observantenstraat toch?

Marie-Louise: Ja, Sjef en Theo die wonen allemaal in dezelfde soort... in een oud huis laten we maar zeggen.

Gio: Ja want deze woningen hebben ze dus allemaal laten staan.

Gerrit: Ja, die mochten ze toen niet afbreken, deze. Maar er komt wel weer een tijd dat deze ook allemaal weggaan.

Gio: Ja, denkt u dat?

Marie-Louise: Nou, ze doen dat niet meer zo. Maar ze doen tegenwoordig zo dat ze een gedeelte willen laten staan, hè.

Gerrit: Een paar huizen laten staan, maar er komen allemaal flats hier. Let maar eens op. Dat zal ik misschien niet meer meemaken, maar er komen allemaal flats. Zeg maar vanuit de woningbouw uit zijn ze nu ook... komen daar ook weer flats. Dat trekken ze zo helemaal door naar deze kant toe.

Gio: En ehm... ja want toen kwam u dan uiteindelijk daar in de Oude Haven? Hadden jullie daar wel een douche?

Gerrit: Daar hadden we wel een douche ja.

Gio: Dus daar waren de voorzieningen weer beter dan aan de Waalkade?

Gerrit: Ja beter dan aan de Waalkade, ja.

Gio: Want hoe was dat om te krijgen? Ofja krijgen? Om daar dan te wonen? Ik kan me voorstellen dat dat best wel een verandering is.

Gerrit: Dat was wel een verandering ja, maar je went er al gauw aan allemaal vind ik dan weer hè...

Marie-Louise: Ja, want je bent dan ook nog een stuk jonger.

Gerrit: 18 jaar zeg maar... 18. En ehm... we vonden dat wel heel fijn een douche. Makkelijk zat en we waren het niet gewend hè.

Gio: En was de rest van het huis ook luxer dan dat u gewend was?

Gerrit: Ja dat was wel heel anders dan toen we aan de Waal woonden. Want daar tochtte het niet zo vond ik. Aan de Waal wel. Daar tochtte.... Nee het was wel een heel mooi huis vond ik [de Oude Haven]. Een hele grote zolder hadden we erop.

Gio: Want u heeft daar ook nog gewoond [vraag ik aan Marie-Louise]?

Marie-Louise: Zijn vader en moeder woonden eronder en wij hebben met zijn tweeën ook nog erboven gewoond. Het waren twee woningen. Het was eerst vroeger... nee je moet me niet vragen wanneer, maar het was een woning. En daar heeft de gemeente toen twee woningen van gemaakt.

Gerrit: Want toen die meneer zeg maar dood ging, die boven ons woonde, kregen wij het hele huis.

Gio: Oh ja, oké. Ehm... ja en dan kwam u toen ook in actie? Want natuurlijk er werd een hele hoop gesloopt en zo, ook uw eigen woning. Accepteerde u dat zomaar, of ehm... wat deed u?

Gerrit: Ehm... ja vroeger had je niet veel te vertellen. Ehm... we hebben wel een actie gevoerd vroeger. Hier in de Bottelstraat hebben we volgens mij wel ehm... de vloer er wel eens uit... zeg maar de stenen ervan op een berg gegooid en toen was er ook iets loos, maar ik weet niet meer wat.

Marie-Louise: Dat was voor mijn tijd.

Gerrit: Voor jouw tijd geloof ik ja. Dan voerde wij ook actie. En hebben we de straat losgegooid. Je weet wel alle stenen op elkaar gegooid zo. Wat ze in de Piersonstraat deden, waren wij in het klein dan.

Gio: Ja, ja, ja. Maar ook minder bekend denk ik, want er gaat bij mij niet zo direct een belletje rinkelen.

Gerrit: Nee, nee ik weet ook niet meer precies wat er loos was.

Gio: Maar dat was alweer een stukje later?

Gerrit: Ja dat was...

Marie-Louise: Nou dat was al voordat de Piersondingen er waren!

Gio: Daarvoor al?

Marie-Louise: Ja joh!

Gio: Ja want eigenlijk is dat nog helemaal niet zo heel lang geleden hè, van de Pierson.

Thema 4: Buurtcomité Benedenstad en andere vormen van verzet tegen de sloop

Gio: Ja want er was natuurlijk één grote instantie die zeker wel heel veel actievoerde en dat was het Buurtcomité.

Gerrit: Het Buurtcomité ja, die waren wel actief ja. Als er wat te doen was dan deden we wel... dan deed het Buurtcomité... ja dan deden we wel mee ja. We gingen wel mee ja. Toen ze zeg maar hier in de buurt ook allemaal aan het doen waren... dan waren we met het hele muziekcorps naar het stadhuis en dan hebben we daar de boel op stelten gezet. Nee daar waren we wel ehm... scherp mee. Ja, en dan deed de buurt... was de buurt één, hè. Vroeger. Maar als jenuu iets... tegenwoordig, dan zie je nog maar weinig mensen die iets willen doen of iets... Maar nu zijn we weer bezig met iets... met die

parkeergeregule. En er zijn ook een hoop mensen, die willen niet mee doen. Dat vind ik zo zonde, hè. Dat ze het dan niet eens zijn met de buurt. Ehm...

Gio: Want heeft u enig idee hoe dat komt?

Gerrit: ja, ehm.. die komen hier niet meer vandaan, zoals vroeger, hè. Wij waren vroeger... kregen we dan. We konden hier wonen. Onze kinderen kregen toen ook geen huis meer hier hè. Die moesten allemaal de buurt uit. Dan zie je, dat klopt ergens niet van de gemeente. Nee maar je wordt te eigen... te hecht. En dat wil de gemeente niet hebben. Het wordt één buurt en dan moet de gemeente daartegen gaan optreden. Maar ze willen meer verschillende, niet zo veel eigen mensen hebben, want dan kunnen ze er makkelijker tegen optreden. Dat is precies hetzelfde als met het woonwagenkamp vroeger. Je had grote woonwagenkampen, en wat doet de gemeente? Die maken er allemaal kleine woonwagenkampjes van. En als er dan iets loos is kunnen ze het gelijk afzetten en gelijk allemaal doen.

Gio: We gaan heel even terug naar dat Buurtcomité hoor. Ehm... want wat kunt u mij daar allemaal over vertellen zeg maar over dat Buurtcomité?

Gerrit: Volgens mij dat Buurtcomité was dat die vader van Theo van den Ing. Die was ehm... hoorde erbij geloof ik ja. En dan had je nog een paar mensen uit de buurt allemaal.

Gio: Wim Weijers.

Gerrit: Ja, noem maar op allemaal. Ja af en toe vergeet ik de namen. En Willy van Gemert. Die was zeg maar de burgemeester van de onderstad.

Gio: Die was van de carnavalsvereniging toch?

Gerrit: Ja, Carnavalsvereniging de Nijmeegse Jokers.

Marie-Louise: Ja, die heeft veel gedaan.

Gerrit: Die heeft veel gedaan ja. Als we die nu ook nog hadden... ja hij kan nu niet meer. Als we die nu erbij gehad hadden dan ehm... die trommelde de mensen bij elkaar.

Gio: Die had een hele goede babbel hoorde ik.

Gerrit: Ja! Oh ja. Jongen, die kon praten als brugman. Echt, die kon... dan zal ik je nu een ander verhaaltje vertellen. We gingen van het Weeshuis... dan deden we dan voor de kinderen sparen en dan deden we bingo organiseren. En dan spaarden we om naar Walt Disney te gaan. En dan waren we in Walt Disney. In Parijs hè, niet in Amerika. Maar dan had hij volgens mij niet genoeg kaarten voor iedereen. En toen waren we daar. En toen zij hij: jullie moeten allemaal maar doorlopen hè. Doorlopen doorlopen doorlopen. En zo waren we toch met 50 man. We waren wel met meer mensen. Met drie bussen gingen we in die tijd. Zegt hij doorlopen, doorlopen en zo liepen we naar binnen toe dan.

Marie-Louise: Ja maar hij wist...

Gerrit: Ja hij kon mensen zo ompraten toen. Dat was... als er eentje en pluim verdiende, dan was hij het wel hoor.

Gio: Maar hij leeft niet meer?

Gerrit: Jawel, maar hij kan niets meer. Hij woont nu hier op de Kloosterhof. Maar hij kan niks meer. Hij zit in de rolstoel en dan valt hij vaak uit bed. En dan komen ze ons roepen dat we hem weer in bed krijgen. Heel triest ja.

Gio: Maar u was dus wel een beetje betrokken bij dat Comité?

Gerrit: Ja, als er wat te doen was dan gingen we altijd mee ja.

Gio: En weet u nog hoe vaak er ongeveer wat te doen was?

Gerrit: Ja, ehm... pfoe... we zijn wel vaak in het stadhuis geweest hoor.

Gio: En was dat 1x in de week of 1x in de maand ofzo?

Marie-Louise: Nee niet elke week nee.

Gerrit: Ja, om het half jaar ofzo was er wel wat te doen denk ik. Als er wat loos was, dan gingen we de gemeenteraad op stellen zetten.

Gio: Want dat comité dat organiseerde ook een heleboel bijeenkomsten en zo in het Weeshuis. Ging u daar ook wel eens heen?

Gerrit: Ja praten... daar deden ze vertellen wat er gebeuren moest.

Gio: Ja, want hoe ervaarde u hun aanwezigheid in de buurt? Was dat fijn om zo'n comité te hebben?

Gerrit: Ja tuurlijk als je zo'n comité hebt dan is dat wel handig. Want die kunnen toch goed praten en zo met de mensen. En dan ehm... tegenwoordig hebben we niks meer.

Gio: Ja, maar er is nog een bewonerscomité toch hier in de Benedenstad? Of ja, een soort bewonersvereniging?

Gerrit: Nou ehm... Ik denk een beetje op de Grotestraat die kant op. Daar is dat geloof ik nog wel. Maar hier hoor je daar niks van. Nee hier bijna niks mee nee. Vroeger was dat wel zo, maar nu niet meer, hè?

Marie-Louise: Nee, ik vind van niet.

Gerrit: Nee ik vind ook van niet. En de meeste mensen die komen zeg maar... die wonen hier wel, maar die komen hier... van de bovenstad komen ze hier wonen en die zitten er maar op hun eigen vind ik altijd. En ehm... we deden ook nog wel eens bingo, of dan deden we blaadjes rondbrengen bij de mensen zo in de brievenbussen. In de grote straat en dan die kan op en die kant, dat trok die mensen niet nee.

Gio: En ehm... met zo'n actie in het stadhuis vertelde u dat u daar wel eens heen ging.

Gerrit: Jawel en dan deed Van Gemert de muziek met 'al moet je kruipen' en weet ik het niet. De muziek zo door het stadhuis heen. Ja dat was prachtig vond ik altijd.

Gio: Ja, want kunt u eens vertellen hoe dat ging, zo'n demonstratie?

Gerrit: Nou, wij gingen dan van hier het Weeshuis uit zeg maar liepen we via de Papengas zo de Stikke Hezelstraat op. De Stikke Hezelstraat op naar boven toe en daar vanaf de Grote Markt gingen we schreeuwen en muziek maken. En dat was wel... dan gingen we naar binnen toe. We mochten wel niet naar binnen, maar dan liepen we gewoon door.

Gio: En dan?

Gerrit: En dan gingen we praten met de gemeente of de raad. En dan zei de gemeente weer van och dat zullen we wel doen en maken. Maar ze deden niks. Ja ze hadden echt schijt aan jan met de pet. Dat hebben ze nou nog hè. Want als je dan ziet met die dingies dan. Ze doen maar alles wat ze willen. Ja de meeste mensen denken niet na bij de gemeente.

Gio: Maar denkt u ook... want ik kan me wel voorstellen zeker nu die buurt, wat u vertelde, misschien nu wat minder cohesie voelt nu tegenwoordig. Dat het nu misschien wel wat makkelijker is voor de gemeente om zulke dingen erdoor te duwen.

Gerrit: Ja juist, juist.

Marie-Louise: Ja, dat is hetzelfde als nu met die parkeeringen hè. Zeg maar die mensen die daar wonen. Ze wisten dit al jaren bij de gemeente dat dat zou gaan gebeuren. Maar dan moeten ze de mensen daarover inlichten, maar dat hebben ze niet gedaan. Dat vind ik dan ook niet kloppen.

Gio: Ja en ik denk dat er nu veel mensen zijn die daar een aantal jaar wonen en nu denken ja wat zal mij het toch boeien. Dan zet ik mijn auto toch daar neer en dan krijg je natuurlijk niet meer dat echte oude buurtgevoel van de Benedenstad, denkt u wel?

Gerrit: Ja, ik vond het ook de laatste keer weinig mensen van de omgeving daar... van de Grote Straat en de Eiermarkt. Er komen wel een paar mensen die daar de auto hebben staan, maar er komen toch wel weinig mensen. Ik had er meer van verwacht ja.

Gio: Want ja kende u die bewoners die in het Comité zaten?

Gerrit: Ja, die kende ik wel, maar nu zo de namen dat ben ik een beetje vergeten. Dat is ook wel al dertig of veertig jaar geleden allemaal. Ja ik denk zoiets wel ja.

Gio: Ja het buurtcomité is in 1986 opgeheven.

Gerrit: Ja, daarom.

Gio: En ik weet niet of u het misschien weet, maar er waren ook een aantal studenten betrokken bij het comité. Maar ook hier in de buurt om te proberen om de Benedenstad te behouden. Kunt u zich daar iets van herinneren?

Gerrit: Nee ook niet veel meer. Daar... ik wist wel dat er studenten bij zaten, maar wat die deden dat weet ik niet meer.

Gio: En kwamen leden van het Comité ook wel eens bij u thuis langs om ehm... proberen u...

Gerrit: Nee, dat deden we altijd in het Weeshuis hè. Als er iets was dan kregen we bericht om in het Weeshuis te praten.

Gio: En kreeg u ook veel van die berichten via het Buurtblad Benedenstadnieuws?

Gerrit: Benedenstadnieuws dat hebben we ook wel eens gehad ja.

Gio: En las u dat veel?

Gerrit: Ja, we keken wel wat erin stond ja. Maar ja.

Thema 5: Woonomstandigheden en sociale impact na de sloop- en nieuwbouwpolitiek

[Gerrit laat me een aantal foto's zien, waaronder een foto van de moeder van Sjef en een foto van zijn huis op de Lindenberg.]

Gio: Maar er was natuurlijk ook een heleboel dat zo verkrot was dat het niet meer opgeknapt kon worden, of niet?

Gerrit: Ja, maar dat lieten ze speciaal verkrotten hè.

Gio: Heeft u ook nog in die noodwoningen gezeten hier op de Veemarkt?

Gerrit: Nee, nee. Mijn zuster wel. Die heeft wel daar gezeten. Wij woonden toen nog op de Oude Haven. We keken er wel op.

Gio: En was de Oude Haven al een beetje gerenoveerd in die tijd?

Gerrit: Nee, toen we erin zaten moesten we er weer uit. Toen zijn we naar de Papengas gegaan en hebben we daar een tijdje gewoond en toen werd die huur zo duur. En toen hebben we die.... Hahaha [Gerrit lacht om de inkomstentruc die hij en Marie-Louise deden om op de Bottelstraat te kunnen wonen.] Ja, maar je moest toch wat.

Gio: En ehm... want... hoe kijkt u nu terug op die sloop zeg maar? Ik kan me voorstellen dat het in die tijd veel emoties met zich meebracht, maar nu?

Gerrit: Ja, ik vind ehm... het wel zonde dat ze het gesloopt hebben allemaal. Moet je eens kijken, dat is toch prachtig. Als ze dat eens opgeknapt hadden, dan was Nijmegen de mooiste stad geweest van Nederland. De burgemeesters vroeger ook allemaal... het moest allemaal weg, weg. Ze wilden er zelfs nog een snelweg langs maken naar Duitsland... langs de Waal naar Duitsland toe.

Gio: Ja, vanuit Dukenburg.

Gerrit: Nee, ik vind het allemaal niks wat ze gedaan hebben. Ja ergens kan je ook zeggen, het ging met de tijd mee, maar... Als ze dat toch opgeknapt hadden, dan was het toch veel mooier geweest. Hoe vaak is de Waalkade niet verbouwd ook intussen? Dan weer beetje hoger, beetje dit, beetje dat. Dat hadden ze in 1 keer goed moeten maken allemaal.

Gio: Maar ja, er was natuurlijk weinig geld...

Gerrit: Ach, ze hadden geld zat.

Gio: Maar ze wilden het allemaal met zo min mogelijk doen.

Gerrit: Je ziet nu wel. Nu de gemeente... ze kopen fabrieken op. Zeg maar het slachthuis hier, waar ze nu weer die nieuwbouw aan het doen zijn. Nou, dat heeft miljoenen gekost. En ehm... zeg maar die wethouder die dat gedaan heeft... die neemt ontslag en die is overal vanaf. Dat hadden wij eens moeten dan. Als je een baantje had, dan had je op straat gestaan. In het kabinet precies hetzelfde. Ze nemen ontslag en je hoort er niks meer van.

Gio: Ja, dat is nu eenmaal hoe het gaat.

[Gerrit dwaalt hier een beetje af en praat over zijn onvrede over de politiek in Den Haag tegenwoordig. O.a. over de wachtgeldregeling.]

Gerrit: Maar hier bij de gemeente ook bijvoorbeeld. Tijdens het verbouwen [van hun huis een aantal jaar ervoor]. Je ziet niemand van de gemeente. Ze komen niet vragen van is het goed gegaan?

Gio: Nee? Heb je nooit iemand van de gemeente gezien?

Gerrit: Er is nooit iemand van de gemeente komen kijken.

Marie-Louise: Maar waarnaar kijken?

Gerrit: Of dat alles goed gegaan is.

Marie-Louise: Maar dat is niet van de gemeente. Dat is van Portaal.

Gerrit: Ja, dat weet ik, maar dan moeten zij toch ook komen kijken of alles goed is en hoe het gaat enzo. Als er iets niet klopt, dan kunnen ze de woningvereniging toch ook op de vingers tikken. Ja, maar zal ik je dan nog een ander verhaal vertellen? De eerste twee huisjes zeg maar, met de renovatie. Die kregen allemaal nieuwe pannen, alles nieuw erop. Het derde huis werd het al minder. Er kwamen lui aan, nou zulke mensen. Alles netjes. En bij het derde huis komt er een Engelsman, een Schot een Pool, allemaal vreemden. Geen werkpakken aan niks. En nou die hebben er een zootje van gemaakt, eerlijk waar.

Gio: En wanneer was dat?

Marie-Louise: Dat is denk ik een jaar of vier/vijf geleden.

[Gerrit en Marie-Louise vertellen over de renovatie van hun huis een aantal jaar terug en hoe ze de dakpannen kregen van de Papengas. Dit is echter niet heel relevant voor het onderzoek, dus heb ik besloten om niet uit te werken.]

Gio: Maar was dat in die tijd ook al zo? Dat er iets werd gerenoveerd en dat jullie dachten, waar zijn ze nu weer mee bezig?

Gerrit: Ja hierboven ook.

Marie-Louise: Maar ze doen er niks mee.

Gio: Ja en er zijn in die tijd best wel veel mensen verhuisd naar buiten de Benedenstad...

Gerrit: Ja... de kinderen van ons allemaal. Alle jonge jongens die hier opgroeiden, die moesten allemaal weg.

Marie-Louise: Nee, dat is niet waar, want ze konden hier geen huis krijgen.

Gerrit: Nee, ze kregen hier geen huis.

Gio: Ja want jullie kennen dus wel veel mensen die niet meer terug zijn gekeerd?

Gerrit: Nee er zijn een hoop mensen niet meer terug gekeerd.

Marie-Louise: En wat er nu allemaal uitgaat. Ja daar komen mensen en die ken je allemaal niet.

Gerrit: Nee die doen ook nergens mee mee.

Marie-Louise: Nee we hebben dan zo'n prachtig clubhuis, het Weeshuis. Maar wat hier een beetje woont op de Kloosterstraat, die nieuweren allemaal. Die zie je echt niet op de club.

Gio: Ja, want komen er nog veel mensen wel?

Gerrit: Ja ik ga nog wel eens... gisterenmiddag soep eten. Daar zit altijd wel een man of 20 soep te eten. En als er wat te doen is zijn we altijd... maar vroeger hadden we ook altijd mensen met de jeugd. Die bij Anneke die hebben twee kindjes of drie kindjes...

Marie-Louise: Maar de rest zit niet veel jeugd. Nee hier zit geen jeugd meer.

Gerrit: Nee, die zijn allemaal opgegroeid. Vroeger hadden we biljard voor de jeugd en noem maar op allemaal.

Gio: En judo hadden ze ook toch?

Gerrit: Ja. Daar heb ik nog wel leuke foto's van.

Marie-Louise: Ja, hij heeft heel lang gejudood. Maar ja, de mensen zoeken dat niet mee zo denk ik. Ten minste niet meer op zo'n clubhuis.

Gerrit: Ja dat was wel leuk.

Marie-Louise: En vroeger had je met de kerst, op Tweede Kerstdag zaalvoetbal met de buurt. Daar kon je jezelf voor opgeven.

Gerrit: In de sporthal deden we voetballen. En biljarten in het Weeshuis en de nachtmis met kerst ook.

Gio: En nu wordt het weer verbouwd. En die is toen ook verbouwd. Toen heeft het nog een tijdje op de Oude Haven gezeten.

Gerrit: Ja...

Gio: En toen zaten er nog krakers in en die moesten er eerst uit en toen kon het Weeshuis daarheen.

Gerrit: Ja, ja, daar heb je gelijk in. En met de carnaval was het ook altijd druk.

Marie-Louise: Ja daar hebben we ook altijd gewerkt.

Gio: Met de Jokers?

Gerrit: Ja, met de Nijmeegse Jokers. Daar hebben we ook wel eens gevochten hoor, daar niet van. Lastige klanten.

Gio: Is die vereniging nog steeds actief hier?

Gerrit: Nee, de Jokers hebben we opgegeven. Zeg maar Willy... dat deed van Gemert ook allemaal. En je had geen mensen die dat overnamen. Maar dat is met de meeste carnavalsverenigingen.

[We kletsen nog wat na over waar ik vandaan kom etc. en sluiten dan af.]

Bijlage V: Transcript interview Frits Robeerst

Thema 1: persoonlijke informatie en achtergrond bewoner

Gio: Zou u zich kort willen voorstellen?

Frits: Het is maandag 18 november negentien... ehm 2024. Mijn naam is Frits Robeerst. Ik zette net de radio uit op npo 5, waar op dit moment de Week van de Evergreens wordt afgedraaid. Dus ik hoor allemaal oude nummers uit de jaren zestig, zeventig, tachtig. En dat komt een beetje mooi uit met dit interview. Tot zover?

Gio: Ja, nee helemaal goed en ik zie aan de streepjes [op mijn opnameapparatuur] dat het qua volume in ieder geval helemaal goed zit. Dus dan kunnen we gaan beginnen. Ja kunt u allereerst wat over uzelf vertellen?

Frits: Zeker, ik zei al ik ben inmiddels 83. Ik ben van 1941. Ik ben oorlogskind. Ik ben geboren in Zuid-Limburg, in Heerlen. Mijn vader en moeder ehm... hebben mij als eerste gekregen van een zestal kinderen. En ik ben na de middelbare... na de lagere en middelbare school in Heerlen ben ik in Nijmegen gaan studeren in 1960. Eerst een jaartje Sociale Geografie en daarna toch maar Nederlands. Dat leek me toch iets leuker. Omdat ik al vrij vroeg ehm... op een middelbare school terecht kwam, ging het met de studie wat langzamer en kwam ik eigenlijk niet zo heel veel verder. En toen ben ik overgeschakeld naar MO Nederlands. En toen ging het allemaal wat makkelijker, want dan had ik het wel heel druk op school, maar dat vond ik heel erg leuk. Ik woonde toen ik studeerde in Nijmegen op verschillende adressen, onder andere op de Ridderstraat. Dat is een straat vlakbij Cultureel Centrum de Lindenberg, zeg maar ook al een beetje in de Benedenstad. Ehm... ik heb gewoond boven... in de Stellakelder. Dat was een horecabedrijf in zeg maar 1961 tot 63 of 64, weet ik eigenlijk ook niet meer zo precies. En daarna heb ik nog een keer in de Benedenstad gewoond, ehm... tot... van zeg maar 65 tot en met 1970 op de Platenmakersstraat. Dat is ook nog min of meer in de Benedenstad. Ehm... toen hebben we, mijn eerste vrouw en onze zoon en ik, een jaar of tien in de Betuwe gewoond, waar ik werkte op de middelbare school het Heldringcollege. En waar ik op een gegeven moment ook de bibliotheek moest gaan inrichten. En toen kreeg ik het zo druk, dat ik dus vanuit Nijmegen een jaar of tien in Zetten heb gewoond. En toen ben ik weer teruggekomen. We kregen tot ons groot genoegen een woning toegewezen weer in de Benedenstad, waar mijn hart toch wel altijd heeft gelegen. Waarvoor en waarom, dat vertel ik zo nog wel. Daar moet je me maar naar vragen. Maar ehm... in die jaren dat we dus weer terug waren hier in de Benedenstad, ehm... gevestigd zeg maar vanaf 81, net na de Piersonrellen als je dat ook bekend is. Toen kwam ik hier terug in de stad, en wel in de Priemstraat, met z'n drietjes. In deze woning waar je nu ook bent. En ehm... dus ik woon al zeg maar bijna 45 jaar weer hier. En ik voel me ook echt zo goed en zo kwaad als dat kan... grosso modo een Benedenstadter, dus ja. Nou tot zo ver, ja?

Gio: En toen u weer terugverhuisde naar de Benedenstad, bleef u toen wel in de Betuwe werken, of ehm?

Frits: Zeker, want ik heb nog gewerkt op school tot 2001, 2002. Dus ik ben al verschrikkelijk lang met pensioen, maar ik heb nog wel altijd contacten met die school, ook nog met oud-leerlingen en zo. En dat is gewoon gebleven. Dat heb ik altijd heel leuk gevonden. En nou ja, ehm...

Gio: En ehm... hoe deed u dat dan? Ging u dan elke dag op en neer?

Frits: Ja! Zeker. Meestal... [de deurbel gaat]. Kijk, daar heb je weer zoiets.

Gio: Ik zal het even op pauze zetten. [Na een korte pauze:] Ik vroeg u hoe u dat elke dag deed. Of u dan op en neer ging, met de auto of met de trein?

Frits: Ik ehm... ik heb zelf nooit, nooit een rijbewijs gehaald of gehad. Want ik had een hele... te veel dodelijke ongelukken aan mijn straat zien gebeuren, dus ik was helemaal niet geschikt om in een auto te gaan rijden. Ik heb dus vaak met de trein vanuit Nijmegen naar Zetten. Daar is een lijntje. Of met een auto meegereden van een collega. Ik had een hele reeks collega's uit Nijmegen bij wie ik om de beurt mee mocht rijden. En de laatste twaalf jaar heb ik heel veel ehm... op m'n eentje, heerlijk, gefietst over de dijk bij Oosterhout, hier achter jouw rug. Daar is de Waal hè. En ehm... dat was een uur fietsen ongeveer. En ook weer een uur terug. En dat was heerlijk altijd. Dat gaf me altijd krachten en inspiratie.

Gio: En ehm ja... Wat hield u hier in de wijk nog meer allemaal bezig, als student bijvoorbeeld? U kwam hier wonen in de Benedenstad. Wat trok u hier?

Frits: Nou ja, eigenlijk allereerst de mensen, en de mensen en hun geschiedenis. En ehm... ja ik kwam altijd hier op kamers bij Nimwegenaars, die ik op de een of andere manier altijd wel ehm... aardig vond, of leerzaam wat ze allemaal te vertellen hadden. Ehm... een van mijn eerste adressen was bij een ehm... echtpaar met een hele lieve hospita was daarbij. En dat was een heel braaf mens. Dat was voor de eerste keer in mijn leven dat ik echt een ehm... een... hoe heet zo iets eigenlijk... een mevrouw die bijna overdreven bezig is met religie, met devotie. Ik wil niet zeggen godsdienstwaaninnige, maar die was heel erg godsdienstig. En dat was voor mij iets heel apart. Dat ehm... ja. En dat in die Stellakelder, daar kwam ik terecht bij een zakenman. En ehm... die had een dakpannenbedrijf. Dat was Pa van Boxtel. En dat was een hele aardige, voor mij althans, heel aardige man, van wie ik veel heb geleerd en met wie ik veel heb gepraat. En verder was het een hele slimme zakenman en ehm... dat kende ik helemaal niet zo. Dus dat was heel leerzaam. En naderhand hiernaast zat een van de aardigste buurvrouwen van... die ik ooit heb meegemaakt en dat was ehm... de eigenaars van de Anitabar. Die is iets verderop in de Priemstraat. En dat was een roemruchte mevrouw met haar vriend, die iedereen in het café ontving en die het ook altijd lukte om daar de orde en de vrede te bewaren. Ook al liepen ze af en toe wel tollend rond daar, van de vreugdevolle alcoholconsumpties zeg maar. Maar ehm... ja, ik heb daar altijd heel aardige dingen gevonden zo met mensen. En nog steeds ehm... ik ken ook hier eigenlijk best veel mensen. Maar ik kom hier dus helemaal niet vandaan. Ik kwam dus uit een Limburgs gezin, waar het natuurlijk ook vaak wel een beetje vrolijk aan toe ging. Het was ook verder een nogal ja... harmonieus gezin ook. Mijn vader die was ook eigenlijk altijd heel maatschappelijk bezig. En ook hoe ouder die werd hoe roder die werd, zeiden ze altijd. Dus ik heb daar natuurlijk ook wel wat van meegekregen zo het een en ander. En dat heb ik hier altijd goed kunnen toepassen. Ik heb ook af en toe wel eens wat gedaan hiervoor. Dat ik wel eens iets vertelde bij oudere mensen over de jeugd van tegenwoordig, hè. En dat soort zaken. Ja ehm... ik ben altijd heel zorgvuldig ook bezig geweest met ehm... met het bijvoorbeeld voor mijn eerste vrouw, dat ze dus zich ook hier op haar gemak voelde. Net zoals Rikst [zijn huidige vrouw] nu ook ehm... gewoon om te zorgen dat ze ook ja met mensen en de dingen hier bezig zouden kunnen zijn. Zo heeft mijn eerste vrouw, die heeft... Miep heette ze. Die is in 2005 helaas overleden. Ehm... maar die is in de jaren zeventig, tachtig ehm... was ze dus een lid van een praatgroep. Zeg maar rustig een stoottroep bijna van mensen die dus geprobeerd hebben om ehm... de plannen van de gemeente te dwarsbomen die hier in plaats van sociale woningbouw ehm... van plan waren om hier bungalows en zo neer te zetten. Je hebt er ongetwijfeld over gehoord en gelezen. En Miep die heeft dus... ik ben nou even de naam van de voorzitter kwijt. Dat was hele aardige... Wi...

Gio: Willy van Gemert?

Frits: Nee maar die is... nee.

Gio: Wim Weijers?

Frits: Wim Weijers. Wim Weijers, ja. Daar heeft ze heel veel contact altijd mee gehad. En ik heb dat mede ondersteund altijd. En ehm... die heeft er samen met z'n club ook voor gezorgd dat er uiteindelijk dit is ontstaan. En ik denk voor een groot deel tot tevredenheid van de mensen. Alleen ja

de huren waren toch hoger dan in eerste instantie eigenlijk werd voorgespiegeld, of misschien werd gedacht door de voormalige bewoners. Ja dus ja. Je bent altijd met dingen bezig wat dat betreft.

Gio: Ja want kunt u vertellen hoe het was om als buitenstaander hier in deze wijk te komen wonen?

Frits: Ik zorgde gewoon dat ik met humor en respect tussen de mensen in kwam. En dat ze snel doorhadden dat ik geen hoogstaand figuur wilde zijn, of iets dergelijks: van zie mij eens te midden van allerlei andere mensen onderdanen... ehm onderduiken. Daar heb ik helemaal geen behoefte aan gehad om me te onderscheiden of zo. Maar ik vond het gewoon leuke mensen eigenlijk. Ja dat is moeilijk om dat onder woorden te brengen. Maar volgens mij die buurvrouw van mij, dat was een fantastische verhalenvertelster. En heel sociaal. En met een hele zware moeilijker achtergrond, waar ze me ook altijd over verteld heeft en zo. En nou dat ja... dat trof me altijd. Daar ben ik gewoon ook altijd mee bezig geweest met die dingen. Om daar begrip voor te hebben. Om misschien eens een keer... een enkele keer eens een brief heb ik ook voor mensen geschreven. Want ja als Neerlandicus kun je natuurlijk redelijk snel iets op papier zetten, dus heb ik weleens geholpen met klachten, of ik weet dat allemaal niet zo. Maar dat soort dingen ja. En ehm... dus ik wil hier ook voorlopig nog niet weg.

Gio: Nee, dus u had wel het gevoel dat u in een warm bad zeg maar werd ontvangen?

Frits: Ja eigenlijk best wel. En je had hier de leuke cafés. En ja er was hier altijd wel wat... er is hier ook altijd wel wat doen. Dus ehm... nu ook weer. Je hebt toch ongetwijfeld gehoord van de idiotie van GroenLinks, die willen hier 1100 parkeerplaatsen vergroenen. Ik ben redelijk PvdA'er/GroenLinks, maar dit vind ik een beetje erg stalinistisch, zeg maar. Ik ben het er niet mee eens. Maar goed even zo... af en toe schiet ik van hot naar haar. Dan moet je me maar remmen.

Gio: Dat maakt niet uit. En ehm... als student. Met wie had u zoal allemaal contact hier in de Benedenstad? Want u kwam hier natuurlijk wonen als buitenstaander. Hoe zag uw sociale netwerk er een beetje uit?

Frits: Ja ik kende natuurlijk wel veel ehm... studenten uiteraard... medestudenten uiteraard. Maar in de cafés kwam ik ook de gewone Nijmeegse jeugd tegen. Daar heb ik ook vriendschap met sommigen gehad. En vaak ook heel serieus. Ik weet nog van één goede vriend die ik toen kreeg. Dat was de zoon van een meubelhandelaar hier ergens in stad. En ehm... we hadden vaak heel... nog best wel zware gesprekken, nogal diepgaande gesprekken. Niet alleen in het café maar dat we ook bij elkaar aan huis kwamen. En ja toch van alles ook op politiek en sociaal gebied met elkaar bespraken en zo. Dat was niet alleen maar lang leve de lol. En ja ehm... ik kende ook... bijvoorbeeld een stel glazenwassers hier uit de Benedenstad. Die kwamen hier soms het raam wassen, maar ook vaak op bezoek. Dan praatten we een beetje bij, of ik hielp ze met reclame maken, met dat soort dingen. Zomaar, hè. Niet voor... niet financieel... niet uit financieel gewin of zo. Daar moet je bij ons niet voor zijn. Dat... Ja op het ogenblik ben ik ook nog zo af en toe mensen aan het helpen die hier wonen en die uit verre landen komen. Mensen... de asielzoekers. Ik heb hier vlakbij een mevrouw een tijdje met Nederlands geholpen. Uit Syrië een mevrouw. En dat doe ik wel vaker hoor, buitenlanders een beetje bijspijkeren. Dus ja ik heb het veel te druk man.

Gio: En u vertelde dat er hier ook een hele hoop meer studenten woonden. Woonden die hier zeg maar echt overal in de buurt, of zaten die meer gecentreerd ergens?

Frits: Ja eigenlijk best wel. Er zitten hier heel veel op kamers hè. Ja.

Gio: Ja nu, maar in die tijd ook al?

Frits: Ja in die tijd ook al. Ja ik ben even z'n naam kwijt, maar hij woonde hier vlakbij en dan sprak ik hem wel eens. Dat was ook een geschiedenisstudent. Die heeft ook een tijdje lang... hij schreef altijd stukjes in de Brug, en... de Brug, zegt je dat iets? En ook had hij en een heeft hij een tijdje het

redacteurschap gehad van een cultureel weekblad 'Quo vadis?' heette dat geloof ik: 'Waar gaat gij heen?'. Dat is een typische... maar ja dat was een beetje toch een studententerm, realiseer ik me nou. Maar dat weet ik nog heel goed. En hier vlakbij in de buurt woonden ook wel studenten. Achter jouw rug was het zelfs een heel huis. Daar heb je huize de Olifant. Ja? Nou daar wonen nu op dit moment wonen daar jongelui in, die zijn daar onder beschermd wonen. Maar daarvoor waren er een paar families die daar woonden in dat grote huis. En die hadden ook studenten op kamers. Dus een heel groot huis. Dat is een refugium hier, een vluchthuis. Waarschijnlijk, als ik het goed begrepen heb, van de jezuïeten, die daar in tijden van oorlog en belegering vanuit kloosters en zo, hier in de stad voor alle veiligheid gingen wonen. En dan hadden ze dat... dat was een vrij hoog pand... dan hadden ze dat als onderkomen.

Gio: Oké ja. En uw collega's, woonden die ook in de Benedenstad? Want u vertellen dat...

Frits: De meeste collega's woonden... ja niet in Zetten, wel een deel. Laten we zeggen een derde. En een derde woonde niet in Nijmegen. En een andere derde ongeveer wel in Nijmegen. En ja die andere derde, dat waren dus de Nijmegenaren. En onze rector... we hadden een fantastische rector. Die was zelf... zelf was die protestantschristelijk. De school was ook heel duidelijk gebaseerd op de christelijke, maar dan protestantschristelijke. Maar hij... deze rector die was ook een verstandig man. Die liet nieuwe collega's, en ik was er al voordat hij kwam trouwens hoor, die liet nieuwe collega's toe op zijn school, die een Rooms-katholieke, of in ieder geval een niet protestantschristelijke achtergrond hadden. Die kwamen eigenlijk allemaal uit Nijmegen. Hij noemde ons dan ook gekscherend altijd de Nijmeegse maffia. En ehm... dat we... dat is een goede inbreng geweest. Dat heeft ervoor gezorgd dat die school toen die uiteindelijk een algemene school werd met mavo, vmbo en dat soort andere opleidingen erbij, een algemene school werd. En toen hadden we dus echt een heel gemengde, oecumenisch, sociaal gezien was het een hele goede samenballing van allerlei krachten en inzichten en zo. En dat ging eigenlijk ook altijd heel goed. Zoals het hoort dan, hè.

Thema 2: Woonomstandigheden en leven in de Oude Benedenstad

Gio: Want we gaan nu... in het tweede thema hebben we het over de oude benedenstad. Dus echt voordat alle sloopwerkzaamheden en de nieuwbouw en zo begon. Want u kwam als eerste te wonen hier in de Benedenstad op de Ridderstraat? Klopt dat?

Frits: Op de Ridderstraat, ja!

Gio: Kunt u vertellen hoe die woning eruitzag?

Frits: Jazeker! Want het was een... het is nog steeds een bestaand huis. Het is het huis eigenlijk pal naast de Lindenberg, ridderstraat 15. En ehm... er was een ehm voorkamer, een zogenaamde nette kamer. En daarachter was de huiskamer. Ehm... linksachter was dan de keuken en voor de keuken liep de gang. En dan had je de eerste verdieping waar de familie woonde... of sliep, laat ik het zo zeggen. Ehm, dus... de vader en moeder en ze hadden één zoon. En daarboven was een vrij ruime zolder. En in die zolder waren twee kamers. En links en rechts woonden de studenten. En ik had daar een heel aardige medestudent. Die woonde aan de westelijke kant en ik aan de oostelijke kant. En wij hadden... ja het was daar altijd heel rustig. En ehm... dat was ja, even denken, ik mocht ook bezoek ontvangen. Ik kreeg bijvoorbeeld... ik was in een ehm... café Chez Jo. Dat is ergens op de Lange Hezelstraat. Dat werd door de meisjes die daar allemaal kwamen 'Sjesjo' genoemd allemaal. En die, ehm... daar kwamen ook Engelse en Amerikaanse militairen uit het... uit de vliegbasis Laarbroek in Duitsland, over de grens, zeg maar ter hoogte van ja... ter hoogte van Gennep, als het je wat zegt. Deze jongens die ehm... die mochten ook daarboven komen. Die hadden altijd plaatjes bij zich. En ik had een pick-up, want daar was... daar waren ze uit, weet je. Ze gingen ook naar de cafés en op zoek naar een meisje, maar ze gingen dus ook vaak... ja zo veel mogelijk met burgers ook nog aan de praat. En ik had soms een stuk of vijf zes van die jongens bij me zitten en dan draaiden ze dingen waar ik nog nooit van had gehoord. Weet je wel jazz of pop, ehm nee ik bedoel blues of zo weet je wel. Ray

Charles en dat soort muziek. En ja dat mocht daar allemaal wel, dus dat was een tamelijk vrije bedoeling. En die mevrouw was dus heel godvruchtig, wat ik je al verteld heb.

Gio: En zij woonde daar met haar gezin ook?

Frits: ja met haar man en haar zoon, ja, ja. Maar dus die waren gewoon... zij lieten ons altijd heel goed met rust. Ja, wij waren ook geen lastpakken ofzo, of herrie, of rommelmakers ofzo. Gelukkig allebei niet. En we hadden onderling goed contact, want op een gegeven moment hebben we zelfs nog een tijdje, valt me nou in, tussendoor, vlak voordat ik naar de Priemstraat kwam, hebben we nog een halfjaar in samen in Brakkenstein gewoond. Hij met zijn vrouw, die waar die toen mee was getrouwd, en ik was ook net getrouwd. Dus ja, dat klikte dus ook heel goed. Anders waren we niet nog eens een tweede maal ergens samen op kamers gaan wonen, ja.

Gio: En hoe was de staat van die woning?

Frits: Het zag er daar piekfijn uit. Het was allemaal netjes onderhouden. Ehm... wat ik me zo kan herinneren, was nogal wat marmer. Witte marmer. Je kent het waarschijnlijk wel, dat soort type huizen. Ik denk zelf dat het toch wel... ja... eigenlijk een huis was uit... nou... ik denk toch zeker wel de tweede helft van de 19^e eeuw, zo 1850-1870. Maar het was dus altijd wel bijgehouden. Het was altijd heel netjes daar. En dat is trouwens een hoekje wat er nog steeds vrij goed uitziet.

Gio: En ehm... was dat... was dat gezin dat daar woonde, was dat een welgesteld gezin? Of moet ik dat zo zien?

Frits: De meneer die werkte bij de apotheek als ehm... hoe heet het? Boodschapper. Die bracht medicijnen rond. Ehm... die mevrouw, ja die was... was volgens mij een hele intelligente vrouw eigenlijk. En de zoon, die had... die die was cultureel altijd heel erg bezig. Die heeft nog gewerkt bij radio Rataplan. Dat weet ik niet of je daar iets van gehoord hebt? En ehm... die zat ook in de muziek en die zat op de school... middelbare school en dan had hij af en toe... weet ik niet meer... wel eens wat... studieproblemen ofzo. En daar heb ik hem redelijk vaak ook bij geholpen en zo. En we hebben altijd nog heel lang contact gehad. Hij is nu zelf ook al denk ik minstens in de vijftig ofzo. Maar ja het is een hele tijd geleden. Ja.

Gio: En weet u nog hoeveel huur u betaalde daar?

Frits: Geen idee meer, Gio.

Gio: Dat is niet erg!

Frits: Nee maar ik zie ik zou ik je graag... volgens mij viel het wel mee maar... maar ik weet echt niet. Die vraag is me ook nooit gesteld. Ja dat vind ik eigenlijk best een goede vraag, hahaha.

Gio: Ja want het was natuurlijk na de verbouwing van de Benedenstad dat de huren flink omhooggingen.

Frits: Ja uiteraard. En ja eigenlijk toen de Benedenstad werd... werd ver... werd herbouwd, toen ben ik ook hier komen wonen dus, we waren eerste huurder. Ik ben... ik was met mijn eerste vrouw eerste huurder in dit nieuwe pand. En toen ja... wat was het? 400 500 euro denk ik toen.

Gio: Gulden?

Frits: Gulden ja. Nu is het wel, ja ik geloof 900 1000 euro ergens daartussenin ja. Ja eerlijk gezegd weet ik er niet zoveel van.

Gio: En ehm... op dat pand in de Ridderstraat, had u daar een badkamer?

Frits: Hmm nee, want ik ging naar het badhuis op de Daalseweg. Er was wel... ze hadden wel... hoe heet dat... een nette... een wastafel zeg maar, of twee. Ik weet niet precies hoe dat daar op die zolder eruitzag. Want daar was wel voor gezorgd, maar echt douchen of baden dat ehm... nee. Maar het was geen slecht huis hoor. Dat wil ik toch nog eens onderstrepen. En misschien dat die meneer wel af en toe ook wel wat dingetjes bijhield en zo. Ik weet ook niet of het hun eigendom was. Ja dan ben je... als je zo jong bent ben je daar bijna niet mee bezig. Maar het was geen slecht huis, absoluut niet. Op alle manieren heb ik me daar tevreden gevoeld.

Gio: En na de Ridderstraat was u verhuisd naar de Stellabar, toch?

Frits: Stellakelder. Dat heette zo vanwege de Stella Artois bier dat er werd geschonken. En daar was het heel gezellig, maar Pa van Bortel, de eigenaar, had dus boven de kelders... daar had hij dus een enorm pand. En ehm... daar had hij dus voor een gedeelte heringericht met... en dat is wel... dat was allemaal niet zo geweldig... met allemaal houten wanden. Met houten wanden had hij dus kamertjes gebouwd. Ik geloof vier. Als ik me nog goed herinner vier kamertjes. Allemaal hout, hout, hout, en schotten van hout. En het was heel gehorig. En er was ook een houten trap. Er was een ehm... met hout omkleedde toilet, waar ook vaak de lamp van kapot was. Dan moest je met een kaars naar het toilet, en dat soort dingen weer. Maar het was er reuze gezellig altijd. Dus ja ik trok me daar verder niks van aan. Maar het was toch wel een beetje gevaarlijk eigenlijk, laat ik zeggen. En ehm... ik heb het wel eens verteld... het staat geloof ik ook in dat boekje [hij wijst een boekje aan]. Ik woonde daar aan de voorkant. Dan keek ik uit van de tweede... ja van de tweede verdieping. Maar dat waren vrij hoge kamers allemaal... keek ik uit op de Grotestraat. En ik dacht ja als ze de boel hier nog eens in brand vliegt, dan wil ik niet dat ik daar dan nog zit. Dus ik had op de een of andere manier een heel dik touw weten te versieren, dat ik aan mijn bed heb vastgebonden en dat lang genoeg was om mij en mijn medestudenten en aanverwante... om die, als het erop aan zou kunnen... ehm komen, dat we via dat touw het brandende pand zouden kunnen verlaten. Dat is gelukkig nooit nodig geweest, maar ik was toch daar op de een of andere manier een beetje op voorbereid, omdat het allemaal hout was en we soms met kaarsen moesten werken en soms was de stroom ook... die deed het niet goed en zo. Dan zat ik wel eens te studeren en opeens was al het licht uit. En ik woedend naar beneden naar het café en dan zei ik: Pa, godverdomme de boel is weer uitgeslagen. En dan ging die daar wel weer gauw wat aan doen hoor. Maar het was wel heel leuk daar. Dus ook vlakbij in datzelfde pand waren dus optredens van bands en zo en alles van die... voor die tijd bekende bands. Ik had het toestraks geloof ik al over Herman Brood even, maar de Golden Earring zat daar ook nog wel eens. En in de jazzkelder zelf daar zat Pierre Courbois, dat was ook een zeer bekende jazzmuzikant. En een heleboel anderen. Dus toen was er ook altijd van alles te doen. En Pa vroeg op een gegeven ogenblik aan mij: wil je niet achter de bar? Toen heb ik geloof ik nog misschien een halfjaar of een jaar, dat weet ik niet meer, heb ik achter de bar staan te bedienen. Dat was heel leerzaam. Dan leer je de mensen wel kennen als je aan die kant van de bar staat en zo. Dat was heel leuk dus.

Gio: En wat voor soort mensen kwamen er allemaal in die Stellakelder?

Frits: Ja, eigenlijk iedereen, ja van de jeugd dan, hè. En wat ouderen die werden gedoogd. Er waren best wel mensen die dan bijvoorbeeld tegen de veertig waren of zo, maar dat vonden wij dan oude mensen. Maar goed dat heb je toch altijd. Dat is een normaal verschijnsel. Maar zeg maar wat ik me zo kan herinneren, uiteraard heel veel studenten, heel veel jongelui die in Nijmegen werkten of op een andere manier betrokken waren hier bij het leven in de stad. Ook van buiten kwamen mensen, ook jonge mensen enzo. Vaak... het had nogal een roemruchte naam. Het waren ook... af en toe werd er ook wel kwaad gesproken van je kunt daar een hoertje ophalen en dat soort gedoe. Ja dat zal wel eens wat zijn geweest, maar dat werd verschrikkelijk overdreven altijd. Ten minste ik heb het van heel nabij allemaal mee kunnen maken. Het was gezellig. Pa van Bortel had altijd goede muziek in de jukebox of live. En nou ja het was... en hij had een paar zonen die ook meehielpen in het bedrijf. Hij had dus eigenlijk... dat vertelde ik toe straks al... hij was eigenlijk een dakdekker. Hij had een groot dakdekkersbedrijf. En die dakpannen die lagen ook allemaal in dat pand opgeslagen en zo. Ehm... dus ja hij was zakenman, maar hij was ook een goede vader voor z'n... ten minste tot op zekere hoogte...

voor z'n huurders. En ja die houten... dat bedoel ik dus met die houten beschotten en dat allemaal, ja... ja dat is natuurlijk niet... dat zou niet mogen denk ik tegenwoordig. Heb ik je zo genoeg verteld?

Gio: Zeker, en wat voor gebouwen stonden er nog meer in die straat? Kunt u zich dat nog een beetje herinneren?

Frits: Zeker. Ik heb daar nog meegemaakt dat daar eigenlijk bijna alles nog stond aan oude woning. Ehm... Kees Moerbeek heeft daar heel veel foto's van ook. Misschien dat we dadelijk nog even kunnen kijken. Maar daar waren prachtige huizen. En bijvoorbeeld naast hen, naast het pand van Pa van Boxtel met onder de grote pan die grote Stellakelderruimtes, waren twee gewelven naast elkaar. Daarnaast was het... was ook een heel oude woning. Daar woonde de familie Masu. Masu was een zeer aardige man met een leren... dikke leren lange jas aan, heel stoer. En die was een jaar... zeker in die tijd dat ik daar was, was die portier van de Stellakelder. Dat was een heel aardige kerel. Dan kon je... dat was echt een goede portier. Niet eentje die discriminerend optrad of ehm... dat ja, dat was in die tijd natuurlijk al helemaal eigenlijk... daar was helemaal geen sprake van daar in de Stellakelder van discriminatie of ehm... Maar ehm... helemaal onderaan in de Grotestraat ben ik nog vaak naar een café geweest daar om op een terrasje te zitten. Ehm... ik ben nou even de naam kwijt, maar er stond nog heel veel eigenlijk.

Gio: Is dat Heske toevallig? Café Heske volgens mij heb je nog op de Lage Markt gehad. Misschien dat u dat bedoelde?

Frits: Ja, op de Lage Markt. Dat ken ik wel. Dat heb ik nog wel meegemaakt dat café denk ik. Dat was toch een... De Lage Markt... hier precies achter... achter jouw rug? Ja dat zou kunnen... en ja... Ja en de Porto Rico bar, meen ik ook nog. Die bestaat nog steeds, maar het is nu ook een ehm... hoe heet het... een studentenhuus geworden. En dat lag ehm... net voorbij het Gasje Achter de Vismarkt. Nou dan heb je... daarna heb je nog een heel mooi oud pand, maar dat is helemaal opgeknapt en dat was vroeger ook nog een... in de tijd dat ik in de Stellakelder woonde ofzo, was dat een café. En ja ik heb hier in deze... ehm wat er nu nog staat bijvoorbeeld... ehm dat... café Extase zegt dat je iets? Dat was natuurlijk in die tijd ook al. En aan de overkant dat waren allemaal nog die oude huizen. Ja, dus dat heb ik nog wel meegemaakt. En even... mag ik even kijken in dit boekje?

Gio: Zeker.

Frits: Dat was dus in... die heb ik dus opgenomen in '68 toen ik zelf al op de Platenmakersstraat woonde. Maar dan zie je dus, dat op de Grotestraat dat daar ehm... nog vrij veel huizen stonden.

Gio: Maar ook al heel veel braak...

Frits: En ook veel ja... nou jazeker... ja absoluut ja.

Gio: En ehm... u vertelde een heleboel over cafeetjes enzo, qua winkels en zo. Waar kwam u veel? Hier in de Benedenstad had natuurlijk ook allerlei kleine winkeltjes.

Frits: Waren er winkeltjes? Ja, Generaal Goedkoop, Nijmeegs Jopie. Dat bestaat nog steeds, daar kom ik nog altijd. Ja, daar kun je nog altijd goede sokken kopen of petten of zo. Dat zit daar wel goed. Ehm... maar verder had je nog maar weinig echte winkels daar. Ik weet nog wel helemaal in het begin toen ik ehm... daar wel eens rondliep. Ehm... het was daar... op de Grotestraat was nog wel een bakkerij, ofzo van de firma Franssen. Dat weet ik nog wel. En ik weet ook dat er bijvoorbeeld op de Ridderstraat, waar ik eerder woonde, daar was ook een bakkerij en er waren zo'n aardige mensen. Daar stond ik soms nog een half uur met een vrouw te ouwehoeren over van alles en nog wat. En dan was het... had ik een brood gekocht, weet je wel. Maar er was altijd van alles te vertellen en zo. Dat was op de hoek van de Ottengas en de Ridderstraat. Dat pand bestaat nog steeds. Ze hebben trouwens... het is heel mooi... ze hebben... in de muur hebben ze een middeleeuws raam ontdekt. Dat hebben ze nu blootgelegd. Dat is daar zo heel mooi te zien. Dat ehm... dan kun je dus zien dat zo'n pand ook heel

oud kan zijn. Ja. Dus ja, maar om nog even terug te komen op jouw vraag: echt veel winkeltjes in de Grotestraat zelf, dat heb ik niet meer gemaakt. Eens een enkele... ja ik zit me rot te denken of ik nog een interessante winkel kan aangeven... nee. De Malando bar was mijn stamcafé. Dat was achter... ken je café Biessels? En dan het pand daarna. Als je de Grotestraat... meteen daarna.

Gio: Oh ja, daar zit nu die cocktailbar. Die zit daar nu volgens mij. Zo'n hip tentje

Frits: Oh ja dat weet ik niet. Maar dat was vroeger de Malando bar, van Bert van Maassen, die had die bar. En die kreeg af en toe bezoek van mensen van het orkest van Malando. Dat was een zigeunerorkest. En die kwamen wel eens bij hem. En dat vond hij heel leuk altijd. En toen heeft hij die bar de Malando bar genoemd. Maar hoe die nu heet, weet ik niet meer. Maar dat is... dat was dus... daar heeft mijn zoon toen twee jaar leren pinbal spelen. Af en toe mocht je wel eens even een halfuurtje mee als vader en moeder op vrijdag, na gedane werk, even een biertje gingen drinken. En dan Brian heette hij... heet hij mocht mee. En dan mocht hij even op de... op de... hoe heet dat ding... een beetje met zo'n kogels die dan rondschieten?

Gio: Oh, zo'n flipperkast?

Frits: Ja, dat bedoel ik. Hoe heet dat? Flipperkast. Zie je weer zo'n woord wat ik opeens niet meer weet. Nou, dat heeft hij daar geleerd. En naderhand toen we hier al woonden, toen was hij in het... in ons wijkcentrum en daar heeft hij leren biljarten. Dus ehm... ja.

Gio: Ja want u vertelt over het wijkcentrum. Kwam u daar wel eens in het Oude Weeshuis?

Frits: Ja! Niet alleen kwam ik daar met ehm... met... als Brian moest biljarten, soms wedstrijden en zo. Dan gingen... mijn vrouw en ik gingen natuurlijk wel kijken. We kwamen daar ook wel gewoon eens een enkele keer even in het cafétje, want daar is ook een caféruimte is daar. Ik kom er nog altijd, want er is altijd van alles te doen. Al was het maar dat je de verkiezingen altijd daar kunt ehm... je plicht kunt doen. En andere zaken zo ook wel. Er was zelfs een hoek waar je oude boeken kunt meenemen, weet je wel, zoals je dat tegenwoordig vaak hebt. Dat heb je daar ook. Dat is heel leuk. Maar echt heel veel kom ik er niet, want ik ben altijd een beetje bang dat ik me ergens... te veel ergens in ga storten en ik heb het al zo druk. Dat is echt waar hoor.

Gio: Maar kwam u daar als student ook al, of echt pas later?

Frits: Ehm... nou ja ik denk dat ik toen toch wel al leraar was, ofzo. Toch? Ja, ja niet direct als student denk ik. Dat was de mooie tijd dat er ook nog, ehm... ja voor de jeugd van alles te doen was. Ook uitgaan en zo. Daar ben ik eigenlijk nooit zo direct naar toe geweest. Nee ik kwam eerder in O42, wat dat betreft als er iets was met iets algemeen van muziek, of een film, of een lezing.

Thema 3: Reactie op de sloop en nieuwbouwpolitiek van de Gemeente Nijmegen

Gio: Dan gaan we het in thema drie... gaan we het hebben over de sloop en nieuwbouw en de renovatie van de Benedenstad. Ehm... want weet u nog wanneer u voor het eerst over die sloop- en die nieuwbouwplannen hoorde?

Frits: Ik denk dat geweest is rond... ja rond 1965. Ehm... even denken hoor mijn vrouw, die werkte als administratrice bij een Nijmeegse architect. Een hele aardige vent. En die was ook... volgens mij was ook een soort architect van de vakbond van Nijmeegse architecten of zo. En via haar... via mijn vrouw hoorde ik dus van die plannen van de gemeente. Dat ze dus hier in de Benedenstad alles plat wilden hebben aan oudbouw, aan middeleeuwse prachtpanden en dat ze daar dus parallel aan de Waal lopende straten zouden maken, met daar hier en daar een, wat ik straks al vertelde, een bungalow of een tuin met een bungalow of andersom. Bungalow met een tuin. Ik weet allemaal niet wat ze van plan waren. En er zou ook een soort doorgaande weg komen. Niet meer aan de waal zelf, want die is er nou

ook hè: de Waalkade. Maar daar komt helemaal geen verkeer. Maar zo een beetje in het talud van de van de Benedenstad hè, want de altstadt heet het eigenlijk. Ehm... en dat is niet doorgedaan. Maar dat was dus eerst wel eens heel duidelijk de bedoeling. Ik geloof de firma Brederode, die zouden dat gaan doen, geloof ik.

Gio: Ja, dat klopt.

Frits: En ehm... ja... wij woonden toen op de Platenmakersstraat, denk ik. En we hebben dat wel een beetje gevolgd, want we zijn dus iets... een aantal jaren later zijn we dus voor een jaar of tien in Zetten gaan wonen dus. Maar ik kwam vaak natuurlijk toch wel in Nijmegen zo. Dus we zagen die opbouw wel plaatsvinden. En toen wij in ehm... begin tachtig, wat ik je al zei, tot onze grote verrassing en tevredenheid... we hadden daar een aanvraag voor ingediend, toch weer terug konden komen en ook hier in de Benedenstad. Want ik had als argument, ik heb hier heel vaak... al ben ik dan geen oorspronkelijke bewoner, toch altijd gewoond. Dus ik heb mijn interesse voor dat stadsdeel en de mensen getoond. Dus vandaar dat we dus toen inderdaad toch hier terecht konden komen. En dat was dus in begin tachtig. Wat ik zei, vlak na de Piersonrellen. Dat was geloof ik in '81. En toen zijn we hier weer komen wonen. Maar wat was de vraag nou precies?

Gio: Nee, nou ehm... u heeft de vraag in principe beantwoord, maar ik vroeg me af wat vond u van die plannen toen die daarvan hoorde?

Frits: Verschrikkelijk!

Gio: Ja?

Frits: Ja tuurlijk. Ik vond dat... ik vond dat nergens op lijken dat ze mensen zomaar eruit hebben gedreven en dan, zoals dat dan gaat hè, zonder ook maar enig overleg hè, eigenlijk met ehm... de gewone mensen hier. Net zoals dat nu weer doen met die parkeren toestanden. Ja nu komt er dus morgenavond een vergadering waar ik naartoe ga. Maar ehm... ja dat... naar mijn beste weten werd het zomaar over iedereen heen beslist door de gemeenteraad. Toch nog dadelijk eens even kijken als we de kans hebben... als je tijd hebt om dat ding wat die oud-wethouder daarvan zegt. Maar ehm... ja... Ik vond het heel jammer dat... dat waren prachtige huizen, waar ook leuke mensen woonden. het was bijvoorbeeld... op de Grotestraat had je iets verder omlaag... had je een prachtig huis. Daar woonde de familie Van de Hoop. En ik heb nog een week verkering gehad met één van de dochters. Maar afgezien daarvan, achter hun huis had je een... echt nog een oude stadstoren. Weet je wel zo'n prachtige... dat is potverdorie gewoon allemaal weggebroken. En daar woonden heel aardige mensen allemaal in de buurt. Dat weet ik gewoon. Nou daar ga ik nu maar verder niet op in, maar ja die zijn gewoon verdreven eigenlijk. En ja jullie kunnen terugkomen bij... toen dat met die bungalows, zal ik maar zeggen, was afgelopen. Maar dan werd het toch weer te duur.

Gio: En ehm...

Frits: Maar ik ehm... was het dus heel erg tegen. En dat bleek ook wel uit het feit dat ik mijn vrouw toen ondersteund heb, dat ze met Wim Weijers en die club... dat ze toen van alles hebben overlegd en ja. Weet jij toevallig of Wim Weijers nog leeft?

Gio: Als het goed is wel ja.

Frits: Heb je hem wel eens gesproken?

Gio: Ik heb hem niet gesproken, maar hij woont als het goed is op de Oranjesingel tegenwoordig.

Frits: Ja ja ja.

Gio: Maar dat weet ik dan weer via via.

Frits: Ah oké. Dat was... in die tijd was dat een heel toegankelijk persoon hoor. Dus ik weet niet of je daar nog tijd voor hebt, maar ja.

Gio: Ja, ik wilde hem heel graag spreken, maar ik kon hem niet bereiken zeg maar. Ik had niet... niemand wist precies waar hij woonde. Of zijn telefoonnummer of iets dergelijks. Dus ik kwam daar eigenlijk niet bij uit. En ik weet alleen dat hij op de Oranjesingel woont. Maar waar? Geen idee.

Frits: Nee ik weet dat ook niet, nee, nee.

Gio: Want hoe reageerden de mensen ehm... om u heen op die plannen? Waren die...

Frits: Ja ik heb alleen maar tussen mensen ingezeten die het helemaal daarmee eens waren, dat dat niet moest gebeuren die ehm... die zogenaamde mooie plannen van de gemeente. Ik ehm... en daar waren verschillende mensen dus ook... denk ik ook actief in die club. En op een gegeven moment kregen we in het Oude Weeshuis... dat ligt daar ergens. Dat werd gekraakt door de dokters en de tandarts. En hebben we zijn daar meteen patiënt geworden, bewust ook. Die mensen waren ook dus bang dat ze misschien er weer uit zouden worden gezet in het begin... tenminste dat staat me nog zo vaag bij. Maar ja, die waren natuurlijk ook liever gewoon tussen de mensen in. Niet tussen een beetje exclusieve bewoners, die ehm... eigenlijk geen echte band wilden hebben denk ik met de oude stad en zo. Ja dus nee ja, ik vind... wat ik me kan herinneren was ehm... Ik zou niet weten of ik iemand toen kende die dat wel... ja behalve de architect van waar ik je net over vertelde. Maar die ehm... die dat wilden... die dat goed zo vond. Dus dat dit soort exclusievere bewoning zou komen.

Gio: En ehm... want op een gegeven moment werden die plannen natuurlijk aangepast, ook onder ehm leiding van het buurtcomité, gaan we dadelijk ook nog allemaal over hebben, maar als u er dan nu op terugkijkt, op hoe de Benedenstad er nu uitziet. Wat vindt u er dan van?

Frits: Ja. Ja, ik vind de huizen voor die tijd, en dat was dus toch ook nog niet zo heel lang na de Tweede Wereldoorlog... dat ze er het beste van hebben gemaakt. Dat ze hebben kunnen doen... Het nu achteraf ziet het er allemaal een beetje saai en eentonig uit, maar gelukkig is het oude stratenplan bewaard gebleven, grotendeels denk ik toch wel. En als ik het over het voornaamste heb, over de mensen, ja het is veel meer gemengd geraakt, omdat heel veel oorspronkelijke bewoners het gewoon niet konden opbrengen om hier een huurhuis te krijgen. En laat staan koopwoning, want die zijn hier natuurlijk ook. Maar ehm... ja het is ehm... het is wat anoniemer geworden denk ik. Dat zeker wel. Maar van de andere kant zijn er heel veel goede initiatieven en groepjes en groepen bezig, bijvoorbeeld de Wezige Groetjes. Dat is een groep mannen en vrouwen van boven de zestig denk ik die in het centrum hier, in het wijkcentrum, zingen. Daar hebben ze een koor. En dat soort dingen is toch wel zo wel... maar dat gaat allemaal wat langzamer... is toch wel een beetje dat je zegt van nou het groeit wat naar elkaar toe. Ja maar laat ik zeggen ehm, ik ken in de Priemstraat lang niet iedereen toch eigenlijk. En dat is... maar ja dat komt toch ook een beetje vanwege mijn slechtheid moet ik zeggen. Ik herken... en dan moet ik tegen mensen zeggen van ik ben die en die. Oh ja ja. Ja ik zie jou wel, maar als ze op afstand langskomen, dan zal best wel eens gebeurd zijn dat ik niet in de gaten had, en dat het toch een bekende was. Maar dat anonieme dat heeft er toch eigenlijk wel steeds een beetje ingezet. Dat er heel veel nieuwe bewoners kwamen uit allerlei 's Herenlanden en windstreken en weet ik veel.

Gio: Ja en ehm...Hoe was het om te zien dat eigenlijk ja uw wijk, ook al woonde u er misschien toen niet meer helemaal, maar dat dat eigenlijk allemaal gesloopt werd. Niet alles, maar dat een groot deel dus neergehaald werd. Ik kan me voorstellen dat...

Frits: Ja weet je. Het was natuurlijk zeg maar sinds de jaren twintig, dertig was het natuurlijk allemaal heel slecht verzorgd en onderhouden. Dus het was een rommeltje aan het worden. Dat was ook echt zo hoor. Dat heb ik zelf ook kunnen constateren. Van de andere kant dacht je van ja dat is toch misschien wel goed dat dat pand weggaat en dat er een modern, fris en hygiënisch en gezond pand voor

terugkomt. Althans waar je dan kunt blijven hier zo. En ja van de andere kant mijn hart gaat net zoals dat... het jouwe altijd wel uit naar de historie. En dat vind ik ook jammer hoor, dat er dus heel veel dingen zijn verdwenen. Gelukkig hebben we Kees Moerbeek en nog een heleboel andere mensen die in ieder geval het vast hebben gelegd in boeken en in films en zo. Maar ehm... ja er is toch een hele hoop verloren gegaan denk ik. Want op de Lange Hezelstaat daar wonen nog heel veel oude families omdat die huizen altijd bewaard zijn gebleven. Die zijn nooit... daar is nooit iets aan veranderd. En daar wonen nog een heleboel oude, authentieke mensen... authentieke bewoners zeg maar. En ja, daar zal wel de band wat groter zijn dan bijvoorbeeld hier in de Priemstraat, waar toch een heleboel nieuwe mensen zijn komen wonen. Als ik naga... wij hebben hier met zijn vijven hebben we hier een wooneenheid hè, met z'n vijven. En mijn boven... onze bovenbuurvrouw die komt uit het Waterkwartier. Dus je zou kunnen zeggen toch tamelijk dicht bij de Benedenstad. Boven ehm... tegenover onze buurvrouw woont een andere buurvrouw, die net aan de deur was, en die... dat is een oorspronkelijke benedenstadbewoner en daar heb ik altijd een hele goeie verhouding mee gehad. Ook nog met haar vader en moeder zelfs ook nog. Ehm... en die woonden dan hier om de hoek op de Lage Markt. En... maar verder... dus achter jouw rug zit net zo'n flat als wij hebben. Of net zo'n appartement, want wij hebben beneden ook nog een verdieping. Daar wonen mensen uit Sicilië. Maar die meneer is al zo'n zestig jaar denk ik onderhand... vijftig, zestig jaar is die in Nijmegen werkzaam geweest. Dus die spreekt Nederlands en zo. En helemaal boven woont een beeldend kunstenaar en die heeft ook zeg maar elders in de stad gewoond. Maar die woont hier ook al heel lang met veel plezier. Maar dat is geen oorspronkelijke. Dus eigenlijk echt de enige echte oorspronkelijke bewoner is onze buurvrouw daar. En die dus zeg maar... niet deze buurvrouw maar die hiernaast. En dat... die is dus wel... die zal tegen de zestig inmiddels zijn. Die heeft nooit anders meegemaakt. Die heeft altijd hier gewoond. En dat is misschien wel een beetje overdreven, maar als we dus zouden zeggen van een vijfde is eigenlijk hier blijven wonen. Dan is misschien nog een andere vijfde deel teruggekomen. En misschien wel de andere drie vijfde, zeg de helft, is nooit meer teruggekomen, van de oorspronkelijke bewoners, denk ik. Ik weet niet precies hoe dat werkelijk zit, maar ik zit een beetje uit m'n hoofd te tellen. En als je vraagt... zou vragen van vind je dat jammer? Ik denk het wel ja. Dat het toch wel leuker was geweest als er nog meer mensen hadden gezeten. Ja het is een ehm... een heel aardig slag mensen vind ik. Ja er is hier natuurlijk van alles gebeurt vroeger ook maar ja.

Gio: Wat maakte die oorspronkelijke bewoners zo'n ehm... aardig slag mensen?

Frits: Ja, die saamhorigheid. Ja ze hadden het allemaal niet breed. Er was ook wel eens ruzie. Maar het was gewoon... ze kwamen ook voor elkaar op de mensen. En dat heeft me eigenlijk zelf altijd wel getroffen dat ik dacht ja, ze hebben het niet makkelijk, maar ze hebben toch een min of meer een goed voorbeeld gegeven van hoe de mensheid samen zou kunnen wonen en leven, ja. Misschien moet je... kun je dat maar in een heel klein stukje van een land of een stad doen. Dat het een beetje klopt. Maar ik vond en ik vind dat nog steeds eigenlijk. Dat dat ja. Maar ik ben een optimist. Dat moet ik er wel meteen bij zeggen hoor.

Gio: Maar dat is goed!

Frits: Ja, ik ehm... zit niet bij de pakken neer wat dat betreft. Af en toe erger ik me wel eens over de politiek heel erg, maar... Maar zo over de mensen zelf, ook al zijn ze misschien dan ehm... lang niet altijd met je eens, je kunt toch werken met ze... of leven met ze. Heb ik altijd het gevoel gehad. Ik heb me hier nooit opgejaagd gevoeld, of bevreesd of wat dan ook... van nee. En als je wel eens bij mensen kwam die nog niet kende, dan wist je van ja je moet ergens doorheen, weet je wel. Maar dat vond ik altijd wel een leuke uitdaging, maar goed.

Gio: En ehm... denkt u dat die herbouw van de Benedenstad ook positieve dingen heeft meegebracht? We hebben het nou veel gehad over verlies van historische panden en zo... zaten er positieve dingen aan?

Frits: Ja, ik denk toch dat de mensen er sociaal gezien allemaal wat beter op zijn geworden. Ehm... misschien ook wel een beetje mee omhooggetrokken door de nieuwe bewoners, dat weet ik niet

precies maar dat zou heel goed kunnen. En verder, ja er is hier van alles toch wel ook te doen. En de leuke dingen... We hebben tentoonstellingen. We hebben af en toe concerten in het wijkcentrum. We hebben nog steeds zeg maar ehm... dat ze hier ook rondlopen met Sinterklaas of met de, hoe heet het, met de Zevenheuvelenloop, nee hoe heet dat ook alweer, de Marieke loop, of zo, en dat soort dingen meer. En met de Vierdaagse is het hier ook altijd heel leuk en gezellig. Je bent dan helemaal geen baas meer een eigen wijk hoor. Maar ja ik vind het ehm... ja best wel goed. Wat ik ook nog even wil zeggen is de Waalkade is afgesloten, ik weet niet of je dat weet, voor het normale verkeer vanwege overlast. En nou is dat een heel lastig begrip, overlast. Maar het schijnt dat er zo af en toe drugs werden verkocht en dat is dus allemaal nu afgelopen, omdat die auto's van die handelaren die mogen hier niet meer staan of zo. Maar hoe dat nou... of dat nou ja een verworvenheid is, dat ehm... die Waalkade niet meer gebruikt kan worden voor normaal menselijk verkeer... ja. Ja, voorlopig, heeft de Burgemeester gezegd, blijft het nog afgesloten voor verkeer. Maar van andere kant, ik weet niet of je het wel gezien hebt? Een klein stukje voorbij de Priemstraat in oostelijke richting, bij die cafés zeg maar, daar hebben ze allemaal ehm... grasvelden, bomen en bankjes gemaakt. En daar is een mogelijkheid voor een amfitheater zelfs. En ehm... een paar leuke schepen heb je daar. En niet te vergeten de Kaaij. Dat is een best wel een... dat was ook wel leuk eigenlijk, de mensen die daar kwamen. Daar kwamen ook mensen uit de Benedenstad, maar ook de boomers en zo, die kwamen daar. [Op dit moment lachen we allebei door Frits' gebruik van het woord 'boomers']. Ehm... ja dus eigenlijk ja... iedere tijd heeft zo zijn rijkdom zeg maar. Maar ook natuurlijk zijn er wat minder leuke dingen. Wat ik je net vertelde van die Waalkade. Ik heb er verder nooit problemen mee gehad, maar mensen die wat dichterbij wonen, die ja... die hebben misschien daar last van gehad. Want tot mijn grote verbazing was er ook twee jaar geleden bij de viering van de Vierdaagsefeesten... was er nogal wat kritiek van de bewoners... van sommige bewoners van ja ze pissen overal in onze portieken en dat soort dingen... ja en herrie en zo, maar ja goed dat... dat is dan natuurlijk weer een minder punt, maar van de andere kant, ehm... ik ben een paar keer wel zo eens even gaan kijken. Het is mij veel te druk tegenwoordig, maar ik kom allemaal maar vriendelijke en vrolijke mensen tegen, die allemaal goede zin hebben en zo. Dus ja, het is een mengsel, zoals gebruikelijk. Het is een mengsel van de ellende en vreugde.

Gio: Ja, precies. Maar natuurlijk ehm... eigenlijk het grootste deel van de Benedenstad kreeg natuurlijk met die herbouw ook luxere voorzieningen, als een badkamer en zo. En dat soort dingen.

Frits: Dat soort dingen ja, dat is natuurlijk heel fijn. Ja daar ben ik helemaal... daar was ik natuurlijk helemaal niet zo gauw aan gedacht, maar je vroeg er net al om. Ik weet nog in de... toen ik in de Stella Kelder woonde, toen was er in het begin... ik was... bij ons was ze de hele waterleiding kapot. En dan moest ik helemaal door dat pand naar een achterliggend gebouwtje van dat ehm... complex, wat je ook op die foto ziet, hè. Dat was een keukentje en dat was een nog doende koude kraan. En dan kon ik me daar wel wassen, maar het was natuurlijk allemaal heel primitief. En op de Ridderstraat was het een heel ander verhaal. Maar daar... het was daar [in de Stella Kelder] een beetje primitief allemaal. Dan ging ik daar ook maar naar het badhuis op de Daalseweg. En ehm... ja, dat zijn natuurlijk geweldige verbeteringen geweest, dat dat allemaal kwam. Dat ook de gemeente redelijk de straten en de trottoirs schoonhield... schoonhoudt. En langzamerhand ook allerlei bouwseltjes weg werden gehaald. En dat daar groen, of nog veel leuker, speelplekjes kwamen voor die kinderen, want dat hebben ze hier heel goed gedaan hè. Dit hier, dat kun je zien dat hier... dat is een gras... dat was tot voor twee jaar geleden lagen daar tegels, maar lagen er wel al speeltoestellen voor de kinderen. Maar nu met dat gras is nog veel leuker geworden. En wij hebben... mijn vrouw en ik kijken altijd en luisteren altijd met veel plezier naar die kinderstemmetjes en al dat gedoe wat hier dan in de wipjes en de schommels plaatsvindt. En tegen de avond komen de wat oudere jongeren. Die gaan dan hier op een bankje zitten of een beetje samen romantisch zitten schommelen. Dus ja, ik zie daar weer die goede kanten daarvan. Maar ik ben... het is goede vraag die je daar stelde over die hygiënische toestanden dat dat... want het is wel erg geweest natuurlijk. Maar ja, dat zal je allemaal wel weten. Wat dat betreft is er een enorme vooruitgang, hè.

Gio: Want toen u terugkwam uit is Zetten hier in deze woning, toen waren hier dus wel direct de sanitaire voorzieningen en zo?

Frits: Ja, want toen was dit huis klaar. Ehm... wij waren ook eerste bewoners en zo. Dat was dus beneden de badkamer... een vrij grote badkamer. Er is ook nog een berging aan de... hieronder, pal hieronder. En waar je dus de fietsen en zo kon zetten. Dat is eigenlijk heel netjes. Dat hebben ze eigenlijk in al die huizen heel goed gedaan, de fietsopbergplaatsen en zo.

Gio: En weet u nog ehm... want u was natuurlijk, zoals u al vertelde, was u het niet eens met wat de gemeente hier oorspronkelijk allemaal wilde doen. Kwam u daarvoor in actie zeg maar? Ging u wel eens protesteren?

Frits: Ja, dat wil zeggen dat liet ik zo'n beetje aan mijn vrouw over. Ja, niet dat ze dus meeliep met ehm... maar ze ging naar die vergaderingen en zo. En heeft ook... zij heeft ook meegeholpen dat dus die dokters en die tandartsen daar konden komen zitten met hun krakers... krakersaanpak toen. Maar zelf mee gedemonstreerd? Niet dat ik weet, nee. Ik heb wel met demonstranten... demonstraties meegelopen, maar dat waren meer dingen van de universiteit, weet je wel. Politiek was er toen ook al van alles fout natuurlijk. Net zoals jullie nou last hebben met die bezuinigingen. Ik denk dat ik daar ook over heb lopen demonstreren. Toentertijd al, in de jaren zestig of zo. Maar nee ik heb zelfs nooit echt, ehm... voor zover ik weet. En ik ben misschien wel eens naar een manifestatie geweest hoor... dat. Maar niet... [Frits maakt een schreeuwgebaar waarmee hij demonstranten nadoet.] Laat ik zeggen, dat zal wel geweest zijn af en toe. Ja...

Gio: En ehm... weet u misschien nog mensen uit uw omgeving dat u daar misschien wel eens van hoorde dat mensen dat gingen doen? Protesteren of demonstreren?

Frits: Ja, je moet niet vergeten, de omgeving was hier heel erg minimaal. Want hier aan de overkant was geen enkel huis meer, toen wij hier kwamen wonen. En de mensen die hier woonden, volgens mijn buurvrouw die hier dus altijd... dan hadden we het wel eens over die dingen. Zo van goh wat is er allemaal veranderd en zo? En nieuwe dingen en zo... maar of zij nou bijvoorbeeld echt ook meedeed, dat denk ik niet. Nee. En mijn andere buurvrouw van het café van Anita, die kon... kan daar wel hele mooie verhalen over vertellen, denk ik, maar die zat beslist niet in die groep of zo om te gaan demonstreren. Nee, niet echt veel meegemaakt eigenlijk.

Thema 4: Buurtcomité Benedenstad en andere vormen van verzet

Gio: Ja ehm... in het vierde thema gaan we het namelijk hebben over het Buurtcomité. Het Buurtcomité Benedenstad zegt u waarschijnlijk nog wel iets?

Frits: Ja.

Gio: Hoe goed kende u dat comité?

Frits: Ja wat ik al vertelde, ik kende het eigenlijk ehm... omdat ik wist dat het er was. En wij hebben toen heel gauw bedacht van ja ik moet naar ehm... naar Zetten, dus ik was de hele dag weg. Mijn vrouw had een baan in Nijmegen bij die architect. Maar die had dus... die was wat dichterbij. Dus we hebben heel gauw gezegd: nou kijk maar of je bij Wim wat mee kunt doen en praten. En dat heeft ze toen ook wel gedaan. En ehm... ja. Ik moet daar eigenlijk... we zijn eigenlijk altijd heel erg geïnteresseerd geweest in die dingen. Zij vertelde mij ook allemaal wat er werd besproken en gedaan. En ze praatten ook... dat weet ik nog wel, dat ze zei: 'ja, ik heb nog heel lang met Wim nagepraat', of zoiets zei ze. Nou ja ik kan er niet... ze is er niet meer, dus ik kan... en maar verder ja. Dat weet ik niet. Daar moet ik je het antwoord een beetje op schuldig blijven.

Gio: Nee, dat is helemaal goed. Ja want uw ehm... vrouw ging dus wel eens naar bijeenkomsten van het buurtcomité, of u ook?

Frits: Ja, ja. Pardon?

Gio: Ging u ook wel eens naar die bijeenkomsten?

Frits: Nee, ik ben zelf niet geweest, nee.

Gio: En ehm... want er waren dus ook best wel een aantal studenten betrokken in dat comité. En ik weet niet of u dat misschien... want u bent zelf natuurlijk ook hier als student komen wonen. Of dat u daar nog wat van weet?

[Frits denkt na en is even stil.]

Gio: Maakt ook niet uit hoor. Helemaal niet, dat is niet erg.

Frits: Ja, ehm... ik had het... Toestraks had ik het over die geschiedenisstudent, die hier vlakbij woonde op de Lange Brouwersstraat en die onder andere dus dat weekblad uitgaf over uitgaan in Nijmegen, maar het was allemaal een beetje cultureel. En die ook stukjes schreef voor de Brug, dat advertentiedagblad... maar verder, ja het valt me nu helemaal niet in of er nog bekenden zouden zijn die erin zaten.

Gio: Maar het is dus iets waar u zich in ieder geval in die tijd niet zozeer mee bezig hebt houden met dat comité zelf?

Frits: Nee niet zelf, nee. Nee dat denk ik nee.

Gio: En weet u misschien nog... want zij bracht ook een soort krantje uit, ehm... iedere maand. Benedenstad Nieuws: het buurtblad... kunt u zich daar nog iets van herinneren?

Frits: Nee, dat weet ik niet meer. Nee, ja. Ja ik weet nog wel dat we dat kregen.

Gio: Ja het was een soort buurtblad, dat eerst iedere twee weken en daarna ieder maand ehm... door de brievenbus kwam en waarbij het buurtcomité de bewoners eigenlijk op de hoogte stelde van: we zijn nu hier en hier mee bezig.

Frits: Het heeft zich ook voortgezet eigenlijk. Dat bestaat nog steeds zo'n blad hè, Mariken. Eigenlijk is dat een van de uitvloeisel geweest van wat het buurtcomité toen had. Want er staan nog altijd dingen in over de geschiedenis, over de sociale zaken, over evenementen en zo. En ehm... wat dat betreft is het nog steeds een gezellig buurtblad. Maar het gaat ook een beetje over het centrum en het is ook een beetje een... het wordt gesponsord door het bedrijfsleven, dus er staan ook van die mooie artikelen in over de winkels en zo. Maar ik vind het allemaal prima. Als je het maar weet. Maar verder... over het buurtcomité. Ehm... ik bewaar ook altijd heel veel. En ik zat nog te denken of ik nog ergens iets had, maar ik heb het niet meer. Dat weet ik zeker.

Gio: Nee, want kent u dat gedenkteken op de Vosstraat? Daar staat zo'n gedenkteken van het comité. Ik weet niet of u dat wel eens heeft gezien?

Frits: Op welke straat?

Gio: De Vosstraat volgens mij, kan dat?

Frits: Of bedoel je misschien de Smidstraat?

Gio: Nee, nee, nee.

Frits: Want op de Smitstraat heb je wel een gedenkteken. Over de onderstad heet dat nog.

Gio: Ja dat klopt, maar die bedoel ik niet.

Frits: Op de Vosstraat?

Gio: Ja als u vanuit de Waalkade ehm... de Grotestraat op komt en dan direct de eerste rechts.

Frits: Oh je bedoelt met die handen?

Gio: Ja, die ja.

Frits: Heet dat Vosstraat? Of is dat Achter de Vismarkt?

Gio: Nee, het is iets met Vos... Stom dat we daar nou...

Frits: Ja en ik kom daar wel vaker. Ik wandel daar nogal eens.

Gio: Vosstraat, ja.

Frits: Dat wist ik niet eens. Oh. Maar ik ken dat wel, want ik vond dat een ontroerend monument ja. Kinderen en volwassenen die samen de handen uit de mouwen hebben gestoken. En dat is nog steeds goed bewaard daar. Tenminste, de graffitikunstenaars hebben daar gelukkig niks...

Gio: Nee, en is dat... want dat was ik aan denken, want die handen die staan natuurlijk symbool dat iedereen samen heeft gewerkt voor deze wijk. Is dat ook iets waarvan u denkt dat dat de Benedenstad ook echt ehm... omvat zeg maar? Dat monument?

Frits: Ja, ik denk dat dat wel... toch wel. Ja je hebt natuurlijk altijd wel mensen gehad uit de Benedenstad zelf die ook mee hebben gedaan hè, naast de studenten en andere nieuwkomers. Want ik vond het wel heel leuk dat er toch ook een paar kinderhandjes bij stonden. Dat weet ik nog wel. Althans dat werd toen ook verteld dat die en die dochter of zoon, die had ook mee mogen doen, of zo weet je wel. Maar het is natuurlijk een beetje idealistisch gedaan. Ehm... een heleboel mensen hebben natuurlijk ook het zien... het laten zien gebeuren en zo... het laten gebeuren en ehm... ze zagen wel wat er zou komen. Maar inderdaad, toch hebben ze wel de handen met elkaar... de handen in elkaar geslagen met elkaar, de mensen van buiten en ook deels de mensen van de Benedenstad zelf.

[Omdat ik merk dat Frits niet zoveel weet te vertellen over het Buurtcomité, besluit ik om iets sneller dan dat ik in andere interviews heb gedaan over te gaan naar het volgende thema en daarom gaan we het vanaf hier hebben over de nieuwe Benedenstad.]

Thema 5: Woonomstandigheden en sociale impact na de sloop- en nieuwbouwpolitiek

Gio: Ehm... ja want zijn er veel plekken die ehm... belangrijk voor u waren en die er nu eigenlijk niet meer zijn? Die dus echt uit de oude Benedenstad...

Frits: Ja ze hebben gelukkig... gelukkig een paar hele oude dingen weten te bewaren. Wat ik wel jammer vond, dat heb ik je net verteld van die oude stadstoren aan de Grotestraat, dat die helemaal weg is gehaald. Vooral omdat ehm... de mensen die daar toen woonden, die hadden dochter, wat ik vertelde. En toen die dochter nog een jaar of tien was, was die bevriend met mijn eerste vrouw. Dus die kwamen daar samen. En daar achter woonde de familie... een bekende Nijmeegse familie, waarvan me nu de naam niet invalt. Die hadden een zoontje en die gingen dus met z'n drieën in die toren verstoppertje spelen. En dat heb ik altijd zo'n leuk idee gevonden. Dat zo'n oud ding dat dat nog altijd werd gebruikt zo, in de jaren... hoe oud zullen ze geweest zijn? Ik denk vijftig... in de jaren 1950. Zo in die tijd zo. En dat vond ik wel jammer dat dat weg was. En nog een heleboel mooie huizen

zomaar verdwenen zijn eigenlijk, die... Maar er stond natuurlijk ook wel een hoop waar toch niks meer aan te doen was. Er was hier nog een prachtige oude kerk. Hier op de Priemstraat. Ik geloof dat daar naderhand Dille & Kamille nog een tijdje in heeft gezeten. Maar dat vind ik wel jammer, ja.

Gio: En ehm... want welke plek in de Benedenstad zijn nu belangrijk voor u?

Frits: Eigenlijk ehm... alles waar historie nog zichtbaar is, of waar het nog zit. Wat niet zichtbaar... laat ik zeggen bijvoorbeeld bovenaan bij de Smidstraat. Als je vanaf de Burchtstraat naar de Smidstraat loopt, dan heb je... na die panden die daar nog aan de rechter... als je zo omlaag loopt aan de rechterkant, dan heb je een open plein en daar hebben ze dus ehm met stenen... witte stenen geloof ik, hebben ze de contouren aangegeven van een, meen ik, de St. Janskapel. Nou dat vind dan jammer dat zoiets is verdwenen. Gelukkig staat de Commanderie daar pal achter en dat is nog steeds prachtig. Er staan een paar huizen omheen, dat zijn reconstructies van oude huizen. En nou daar kan ik met heel veel plezier een half uur naar kijken, dus dat blijft gewoon mooi. Ja, ik kom nogal eens in het gezondheidscentrum het Weeshuis. Dat is het voormalige Oude Weeshuis. En als ze met de Open Monumentendag dan hebben ze... de zogenaamde Regentenkamer is dan open. En ik ga altijd even kijken, want ik vind... dat is er nog zo typisch 18^e-eeuws ingericht. Ik weet niet of je het wel eens hebt gezien.

Gio: Nou ja, ook in de wachtkamer hangen daar allemaal van die plakaten...

Frits: Ja precies, al die borden. Dat is prachtig, ja. Dat soort dingen en de Stevenskerk is natuurlijk een schitterend gebouw. Ik heb er een keer of vijf mogen exposeren. Ik verzamel namelijk kerstboeken. Ik heb heel veel kerstboeken over allerlei onderwerpen en ik heb een keer of vijf daar in de kerk ehm net onder de kersttijd mogen exposeren op bepaalde thema's, weet je wel, over de kerst... Dus ik heb nogal wat mensen leren kennen in die kerk, vrijwilligers en zo en de beheerder van de kerk. En dat was een hele dierbare kerk altijd voor mij. Hoewel ik verder niet meer direct gelovig ben, maar dat vond ik toch altijd wel ja. Dus mooie plekken ja. En ook de Bottelstraat in z'n geheel. Die is nadat het een beetje een groezelige straat is geweest een hele tijd, is het prachtig opgeknapt met nieuwe huizen en ook met ehm... de huizen die al heel oud zijn, maar die ze dus hebben gerenoveerd enzo. Het ziet er best goed uit daar. Ik loop heel graag door die Bottelstraat. Ja dat is een hele bijzondere straat, met die gekke gasjes ook.

Gio: Ja, leuk is dat!

Frits: Dus ja. En de Priemstraat vind ik alleen al leuk vanwege de naam hè. Weet je waar die naam eigenlijk mee samenhangt?

Gio: Nou?

Frits: Dat heeft helemaal niks te maken met het priem... het handwerk ding priem, maar je had ehm... ik geloof op de hoek hierboven van de Priemstraat, had je een ehm... vluchthuis, een refugium, en dat was eigendom van de baron van Lynden en Hemmen. En dat ligt in de Betuwe, Hemmen. Daar was een kasteel ook. Dat is het helaas in de Tweede Wereldoorlog door de Duitsers en door de geallieerden in puin geschoten, dus is het er niet meer. Maar die familie van Lynden, die baronie, die hadden dus hier een refugium. En één van de zonen of één van de belangrijkste baronnen dat was baron van Primus Lynden. Primus hè, de eerste, de oudste. En waarschijnlijk is hij... werd hij aangesproken met Priem, of zo denk ik. En daar komt die benaming dus vandaan. Dus het geeft eigenlijk... ja het is gewoon een naam naar een ehm... straatnaam naar een achternaam van... of naar een voornaam van een van de bewoners hier, heel lang geleden.

Gio: Oh, leuk, leuk. Ja.

Gio: Ik denk dat we het langzamerhand wel redelijk gehad hebben allemaal. Ik ga nog even kijken of ik nog iets opgeschreven heb, waarvan ik denk van dat wilde ik nog graag weten. Oh ja, toch wel want ehm... hoe gaat de gemeente tegenwoordig om met de wijk zeg maar? Is dat veranderd?

Frits: Ik heb het idee dat ze toch wel, ja in ieder geval redelijk, in de gaten houden dat ze met de mensen moeten overleggen. Het was nou ook morgenavond dan ehm... in de gemeente... in het restaurant van de gemeente... van het stadhuis. In het restaurant is een bijeenkomst, een informatiebijeenkomst over waarom dat ze die elfhonderd parkeerplaatsen willen weghalen en willen vergroenen. En ja je zou kunnen zeggen... ja nou en verder... Ik zie af en toe wel eens de burgemeester hier lopen, bijvoorbeeld op 4 mei, want we hebben hier tegen de wanden... tegen de muren van de van de basisschool die hier bij het begin van de Priemstraat ligt, hebben ze... hebben we een stuk of vier, vijf plaquettes hangen, waar de namen op staan van de Joodse mensen die weg zijn gevoerd door de nazi's, als herinnering. Dat pleintje heet ook de Kitty de Wijzeplein, naar aanleiding van één van de Joodse slachtoffers van de moffen. En ehm... ja dus... en dan is de gemeente dus ook altijd wel aanwezig. En ook in de kerk zijn er vaak manifestaties geweest. En dan is de gemeente daar zeker hoor. Maar ja, de Stevenskerk is natuurlijk een beetje een algemeen gebouw wel hè. Maar goed verder... ja ik hoorde toevallig gisteren van onze vriendin dat ehm... in de, hoe heette dat gebouw ook alweer... dat gebouw naast de kerk... dat hele oude gebouw? Zeg maar de voorloper van de universiteit.

Gio: Oh ja hoe heet dat nou? Ik weet wel welk gebouw u bedoelt ja. Ik kom er even niet op.

Frits: Daar komt een museumpje over het onderwerp ehm... neurologie. Dus de universitaire wetenschappers die zich met neurologie bezig hebben gehouden, die hebben daar zo langzamerhand ook hun club gevormd, die dus wat meer openheid en informatie willen geven over dit onderwerp. En dat is natuurlijk heel leuk dat er weer... toch in de Benedenstad. Ja, half op de rand van de bovenstad, maar dat er toch weer zoiets komt. De hogeschool? Hoe heet dat toch nou weer?

Gio: Ik kom er nu zo snel ook niet op. Misschien dat ik het zo snel kan vinden. De Latijnse School bedoelt u denk ik, of niet?

Frits: Ja, ja. Dat is een prachtig... ben je er wel eens in geweest?

Gio: Nee. Ik ben er nooit in geweest.

Frits: Het is schitterend. Ja alleen al de balken die er allemaal zitten. Fantastisch.

Gio: Ik ga het afsluiten. Oh nee, zijn er zaken waarop u nog wilt terugkomen of heeft u het gevoel van oh dat wilde ik graag nog vertellen en daar heb je niet naar gevraagd?

Frits: Nou nee. Het valt me alleen in, en nu gaat het wat moeilijker met lopen en zo, maar ik heb heel veel vrienden, familie en bekenden en ook vroeger klassen... schoolklassen, hier in de Benedenstad mogen rondleiden. En dat heb ik altijd met heel veel plezier en trots gedaan. En ehm... dat ja... je hebt natuurlijk heel veel plaatsen in de wereld waar je historie kunt terugvinden en zo. Maar juist het feit dat het hier zo hier en daar in Nijmegen toch nog voelbaar en zichtbaar is, dat geeft toch altijd een heel goed gevoel. En de mensen daarbij ook. Die ehm... daar heb ik alle hoop op.

Gio: Dat is een mooie afsluiter!